T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MAKEDONYA'DAKİ KAMUSAL ALANDA AZINLIK KADINLARI: TÜRKLER, ARNAVUTLAR VE BOŞNAKLAR ÖRNEĞİ

IŞILAY FUNDA KÜLÜR
1168246163

DANIŞMAN
PROF. DR. FAHRİ TÜRK

EDİRNE, 2021

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etnik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

22 .01.2021

Işılay Funda KÜLÜR

Tezin Adı: Makedonya'daki Kamusal Alanda Azınlık Kadınları: Türkler, Arnavutlar ve Boşnaklar Örneği

Hazırlayan: Işılay Funda KÜLÜR

ÖZET

Günümüzde, kadınların eşit haklar elde etmek için harcadığı çabalar, erkek egemenliği altındaki hukuksal düzenlemelerde büyük bir kazanım olarak düşünülse de uygulamada net bir sonuca varılamıyor. Bu haklar verilse bile önce kadın, sonra azınlık olma durumu söz konusu ülkelerde birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Toplumda hemen hemen her konuda kadınlar hâlâ ikincil pozisyonlara layık görülüyorlar.

Makedonya Cumhuriyeti Devleti'nin yasal yapılanmasında kadın haklarının tanındığı dönem Yugoslavya olmasına rağmen son on yılda kendini gösteren kadınlar erkek egemen toplum yapısını kırmaya çalışarak hayatın her alanında yer almaya başlamışlardır. Kadınlar ev, iş, siyaset, sağlık ve eğitim alanlarında var olma mücadelesi vermektedirler. Makedonya genel olarak ataerkil yapıda olmasına rağmen, ekonomik sorunlar yüzünden ülke dışına okumak ya da çalışmak amacıyla çıkan erkeklerin çok olması bazı sektörlerde ortaya iş gücü ihtiyacı çıkardı. Bu istihdam açığı ise çeşitli sebeplerle yurt dışına gönderilmeyen kadınlar tarafından dolduruldu. Günümüzde Makedonya'da, kadın istihdamına yönelik sivil toplum örgütleri ile iş birliğinde çeşitli projeler hazırlanarak hayata geçiriliyor. Bu araştırmada Makedonya'daki kamusal alanda faal rol oynayan azınlık kadınları (Türkler, Arnavutlar ve Boşnaklar) ele alınacaktır. Bu bağlamda kadınlara Ohri Çerçeve Anlaşması ve Avrupa Birliği'ne uyum yasaları çerçevesinde verilen haklar mercek altına alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Azınlık kadınları, Türkler, Arnavutlar , Boşnaklar, Ohri Çerçeve Anlaşması, Makedonya

Name of the Thesis: Minority Women in the Public Sphere in Macedonia: The Case of Turks, Albanians and Bosnians

Prepared by: Işılay Funda KÜLÜR

ABSTRACT

Even though the efforts of women to obtain equal rights today are considered as a great gain in legal regulations under male domination, a clear result cannot be reached in practice. Even if these rights are given, firstly being a woman and secondly being a minority brings along many problems in these countries. Women are still considered worthy of only secondary positions in almost every subject in society.Although Yugoslavia was the period in which women's rights were recognized in the legal structuring of the state of the Republic of Macedonia, women, who started to show themselves more prominently in the last decade, tried to break the male-dominated social structure and started to take place in all areas of life. Women are fighting to exist in the fields of home, business, politics, health, and education. Although macedonia has a patriarchal structure in general, the high number of men leaving the country to study or work abroad due to economic problems has created a need for labor in some sectors. This employment gap was filled by women who were not sent abroad for various reasons. today, in Macedonia, various projects are prepared and implemented in cooperation with non-governmental organizations for women's employment. In this research, minority women (Turks, Albanians, and Bosnians) who play an active role in the public sphere in macedonia will be discussed.In that study The rights given to women within the framework of the ohrid framework agreement and the laws of harmonization with the European Union will be examined.

Keywords: Minority Women, Turks, Albanians and Bosnians, Ohrid Framework Agreement, Macedonia

ÖNSÖZ

Bu araştırmada Makedonya'daki azınlık kadınlarının haklarını kazanırken hangi zorluklarla karşılaştıkları, kimlerden destek aldıkları ve nasıl bir ilerleme kaydettikleri bilimsel olarak ele alınmaktadır. Bu konunun daha önce araştırılmamış olması nedeniyle tezin alanda mütevazı bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında en büyük teşekkürü hiç kuşkusuz danışman Hocam Prof. Dr. Fahri Türk hak etmiştir. Bu tezin sağlam bir bilimsel ve yöntemsel temel üzerine bina edilmesine ve özellikle çalışma metnini defalarca okuyarak tezin akademik bir dille ortaya çıkmasına büyük katkı sunan hocama ne kadar teşekkür etsem azdır. Diğer yandan çalışmanın kuramsal çerçevesinin yazım aşamasında getirdiği görüşlerle bu başlığın şekillendirilmesine önemli bir katkı yapan Prof. Dr. Burak Gümüş'e de teşekkür ederim.

'' Makedonya'da Kamusal Alanda Azınlık Kadınları: Türkler, Arnavutlar ve Boşnaklar Örneği'' başlıklı tez çalışmasının ortaya çıkmasına sağladıkları verilerle destek veren Makedonya Kadın Sivil Toplum Örgütleri'nin temsilcilerine teşekkürü bir borç bilirim. Özellikle Balkan Üniversitesinde çalışan Öğretim Görevlisi Seyhan Yakubi ile Kadın Kolları Başkanı Şasine Kasami 'ye sonsuz teşekkür ederim.

Tez çalışmam sürecinde yanımda olan kızım Ecem Çisem Tunca'ya ve tezi hazırlarken her aşamada bana destek veren Mesut Çınar'a yardımları için çok teşekkür ederim. Araştırmalarımda bana yardımcı olan ancak burada adlarını sayamadığım kimselere de teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
TABLOLAR ..... **vi**
1 GİRİŞ **1**
1.1 Çalışmanın Analitik Yapısı 3
1.2 Yazın 5
1.3 Yöntem 7
1.4 Kavramlar 9
2 KURAMSAL ÇERÇEVE **11**
2.1 Sosyal Marjinal Gruplar 13
2.2 Toplumsal Cinsiyet 14
2.3 Feminizm 17
3 TARİHSEL ARKA PLAN **20**
4 YASAL ÇERÇEVE **22**
4.1 Makedonya Anayasası 24
4.2 Ohri Çerçeve Anlaşması 27
5 MAKEDONYA'DAKİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI **29**
5.1 Kadınlara Yönelik Sivil Toplum Kuruluşları **32**
5.2 Makedonya Türk Kadını Teşkilatı 37
5.3 Makedonya Türk Kadınlar Derneği ‘‘Derya’’ 38
5.6 Türk Kadın Derneği “Işık” 40
5.7 Türk Kadınlar Teşkilatı “Hayat” 42
5.8 Türk Kadın Derneği “Dostluk” 42
5.9 Arnavut Kadın Derneği “Vizyon” 43
5.10 Arnavut Kadın Derneği “İlerleme” 46
5.11 Boşnak Kadın Derneği “Edu Nisa ve Legis” 47
5.12 Boşnak Kadın Derneği Divanhana 47

5.13 Boşnak Kadın Derneği Veles 48
5.14 Makedonya Kadın Derneği Antiko 50
5.15 Etnisite Üstü Kadın Örgütleri 51
6 MAKEDONYA'DA KADINLAR 52
6.1 Eğitim 53
6.2 Sağlık 58
6.3 Siyasal Alan 60
6.3.1 Kadın Parlamenterler Kulübü Başkanlığı 70
6.4 Sosyal Hayat 75
6.5 Kadınlar ve Medya 77
7 AVRUPA DESTEKLİ KADIN KURULUŞLARI 79
7.1 Birleşmiş Milletler Kadınları 81
7.2 Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu 83
7.3 Makedonya Avrupa Kadın Lobisi 87
7.4 Makedonya Cumhuriyeti Helsinki İnsan Hakları Komitesi 89
7.5 Açık Toplum Vakfı 90
7.6 Makedon Kadın Hakları Merkezi 90
7.7 Kadın Yasal Koruma Projesi 91
8 SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 94
9 KAYNAKÇA 98
9.1 Birincil Kaynaklar 98
9.2 İkincil Kaynaklar 100

TABLOLAR

Tablo 1: Toplumsal Cinsiyeti Etkileyen Faktörler 16
Tablo 2: 2002 Nüfus Sayımı 23
Tablo 3: Makedonya'da Dini Aidiyet 23
Tablo 4: Makedonya'da Türk Kadın Sivil Toplum Kuruluşları 30
Tablo 5: Makedonya'daki Kadın Dernekleri 33
Tablo 6: Makedonya'da Ortak Çalışma Yapan Dernekler 35
Tablo 7: Makedonya'da Üniversite'deki Arnavut Öğrenciler 44
Tablo 8: Mezun Arnavut Öğrenciler 45
Tablo 9 : Lisansüstü Eğitim Gören Arnavut Öğrenciler 45
Tablo 10: Makedonya'da Azınlık Kadın Milletvekilleri (1991-2020) 63
Tablo 11: Makedonya'da Arnavut Kadın Milletvekilleri (2016-2020) 66
Tablo 12: Kalkandelen Belediyesinde Kadınlar 74
Tablo 13: Avrupa Birliği Destekli Kadın Kuruluşları 80

1 GİRİŞ

Yugoslavya'nın dağılmasından sonra, Makedonya 1991 yılında bağımsızlığını ilan etti. Çok sayıda etnik grubun bir arada yaşadığı Makedonya, yapılan referandum sonucunda bağımsızlığını kazandı.1974 Anayasası her gruba eşit statü tanınmıştı. Diğer yandan yeni yapılan Makedonya Anayasası'nda, 1974 Anayasası'nda yer alan ''Makedonlar, Arnavutlar ve Türkler Makedonya devletinin kurucu milletleridir.'' ibaresi değiştirilerek, ''Makedonya devletinin kurucuları Makedonlardır'' önermesi kabul edildi. Böylece Türkler, Arnavutlar, Boşnaklar ve diğer etnik gruplar azınlık statüsünde kaldılar.[1] Diğer yandan 2001 yılında Arnavutlar ve Makedonlar arasında azınlık haklarını düzenleyen Ohri Çerçeve Anlaşması imzalandı. Böylece Makedonya Anayasası ve Ohri Çerçeve Anlaşması bağlamında azınlıklar çeşitli kazanımlar elde etmiş olsalar da hâlâ birçok alanda hakların kullanılmasında ciddi sorunlar yaşanmaktadır.

Günümüzde kadınlar, aile içinde ve dışında, toplumdaki geleneksel ataerkil değerler yüzünden toplumsal rolleri nedeniyle kökleşmiş sorunlarla karşı karşıya kalıyorlar. Evde ve sosyal hayatta eşit olmayan konumları, dinin etkisi ve kötü ekonomik şartlar cinsiyet ayrımcılığını körüklüyor.[2] Makedon ve azınlıklara mensup kadınlar yeterli haklara sahip değildirler. Azınlık kadınları kâğıt üzerinde Makedon kadınlarıyla, aynı haklara, fırsatlara ve sorumluluklara sahip olmalarına rağmen, kamusal alandaki ayrımcılığı derinden hissetmektedirler.

Avrupa Birliği uyum sürecinde, kadın-erkek eşitsizliğini önlemek amacıyla sivil toplum kuruluşlarının desteği ile çeşitli stratejiler, ulusal planlar ve programlar uygulanmaya çalışılıyor. Ama yine de yeterli kamu bilinci, politik irade veya mesleki yeterlilik bulunmamaktadır. Etnik azınlıklara mensup kadınların karşılaştıkları çok yönlü ayrımcılık onların marjinalleşmelerini göstermektedir. Sivil toplum örgütleri tarafından yapılan analizler, kırsal kesimde yaşayan azınlık kadınlarının ayrımcılığa

[1] Reyhan Rahman, Yüksek Lisans Tezi, Makedonya'da Türk Azınlık ve Makedonya-Türkiye İlişkileri, (Ankara Üniversitesi), Ankara 2012, sayfa-2, https://tez.yok.gov.tr/Ulusal Tez Merkezi/ tezSorguSonucYeni.jsp, yazarı, Erişim Tarihi 08.12.2019.

[2] https://www.peacewomen.org/content/macedonia-how-are-women-faring-macedonia, Erişim Tarihi 08.12.2019.

maruz kalma, kaynaklara erişim (eğitim, sağlık hizmetleri, özellikle üreme sağlığı hizmetleri vb.), sosyal program eksikliği, kamu ve siyasette eşitsiz temsil durumları ile karşı karşıya olduklarını göstermektedir. Bunların haricinde aile içi şiddete ve iş hayatında ayrımcılığa maruz kalıyorlar.[3]

Bu çalışmada, Makedonya'daki kamusal alandaki azınlık kadınları, Türkler, Boşnaklar ve Arnavutlar örneği üzerinden incelenirken genelden özele bir bakış açısı benimsenecektir. İlk etapta Makedonya'da kadın olmanın getirdiği zorluklar dile getirildikten sonra geçmişten günümüze kamusal alanda kadınların karşılaştıkları sorunlara değinilecektir. Araştırmada benzer kültür, din ve yaşam anlayışına sahip olan gruplar ele alınacaktır. Bunların yanı sıra Makedonya'da Torbeşler, Romanlar ve Ulahlar gibi farklı etnik topluluklar yaşamaktadır. Bu küçük toplulukların kadınları da kamusal alanda aynı zorluklarla, yüzleşmek zorunda kalmaktadırlar. Ancak bu gruplar çalışmaya dâhil edilmemiştir. Çalışmanın odak noktası Türk, Boşnak ve Arnavut azınlıklara mensup kadınlarıdır. Bu araştırmada konu bütünlüğünü sağlamak açısından diğer etnik gruplara mensup kadınlar araştırmaya ana hatlarıyla dâhil edilmiştir.[4]

Dünyada yaşanan küreselleşmeye rağmen günümüzde kadınların, karşılaştıkları zorluklar güncelliğini korumaktadır. Ancak bu sorunlar ile mücadelede kadınlara destek olan kurumlar, yasalar, sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Bu minvalde söz konusu güçlüklerin aşılmasına bir nebze de olsa katkı sunacağı düşünülen bu araştırma önem arz etmektedir. Günümüzde azınlıklara mensup kadınların yaşadıkları zorluklar, azınlık olmanın getirdiği zayıflıklar bu mücadelenin anlamlı bir örneğini yansıtmaktadır. Özellikle yazar bu konuya feminist görüşe sahip olduğu için ilgi duymaktadır.

[3]https://www.peacewomen.org/content/macedonia-how-are-women-faring-macedonia Erişim Tarihi 08.12.2019.

[4]Enes İdriz, Enver Uysal, Üsküp'te Müslümanlar: Dinî ve Etnik Kimlik Bağlamında Sosyolojik Bir İnceleme Uludağ Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 18, Sayı: 1, 2009, s. 591-608, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/143718, Erişim Tarihi 26.07.2020.

1.1 Çalışmanın Analitik Yapısı

Makedonya Cumhuriyeti birçok etnik grubu içinde barındıran çok dilli ve çok dinli bir toplumsal yapıya sahiptir. Azınlıklara karşı, üstü kapalı da olsa dışlayıcı bir politika izlenmektedir. Bu çalışmanın amacı, Makedonya'da kamusal alanda azınlık kadınlarını, Türkler, Arnavutlar ve Boşnaklar örneği üzerinden karşılaştırmalı olarak incelemektir. Bu çalışma aşağıda ortaya atılan soruların cevabını aramaktadır.

Azınlıklar için Makedonya Hükümeti, Avrupa Birliği destekli yasalar çıkartıyor. Bu yasalar azınlık kadınlarının haklarını korumada yeterli midir, yeterli değilse ne gibi önlemler alınıyor? Makedonya'da azınlık kadınları iş gücüne hangi oranda katkıda bulunuyorlar, kadınlar karar alma sürecinde ne kadar etkindirler?

Siyaset Bilimi açısından bakıldığında topraklarında Türk milletine mensup insanların da yaşadığı çok uluslu Makedonya; siyasi, ekonomik, kültürel, coğrafi ve beşerî bakımlardan azınlıklar için büyük bir önem taşımaktadır. ‘‘Makedonya'da Kamusal Alanda Azınlık Kadınları: Türkler, Arnavutlar ve Boşnaklar Örneği’’ üzerine hâlihazırda herhangi bir çalışma yapılmamasından dolayı bu konunun araştırılması önem arz etmektedir. Makedonya'da kamusal alanda azınlık kadınları, Türkçe yazında çalışılan bir konu olmamıştır. Çalışmalar özellikle kadınların genel anlamda yaşadıkları sorunlar üzerine olmuştur. Bu bağlamda bu çalışma Makedonya'da azınlık kadınlarının (Türk, Arnavut ve Boşnak) kamusal alanda yaşadıkları sorunları kapsamlı bir şekilde ortaya koyarak bu alandaki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın yol haritası aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

Birinci bölümde; çalışmanın analitik yapısı, yazın, yöntem ve kavramlar açıklanacaktır. Ana hatlarıyla konu hakkında bilgi verilecektir. Giriş bölümü konunun arka planı, amacı, soruları, sınırlılıkları ve yöntemi hakkında ayrıntılı bilgiler sunacaktır. Alan yazın eleştirel bir bakış açısıyla ele alınacaktır. Mevcut yazında Makedonya'da kadın hakları üzerine çok sayıda araştırma varken, azınlık kadınları üzerine herhangi bir çalışma bulunmamaktadır.

İkinci bölümde; kuramsal çerçeve incelenecektir. Burada kavramsal olarak ‘‘Analiz Birimi ‘’açıklanacaktır. Kavramlar kapsamında azınlık, sosyal marjinal gruplar, toplumsal cinsiyet ve feminizm tanımlanacaktır. Bu minvalde

azınlıklara mensup kadınların (Türk, Arnavut ve Boşnak) Makedonya'da kamusal alandaki rolleri incelenecektir.

Üçüncü bölümde; Makedonya'daki azınlık kadınları tarihsel süreç içerisinde incelendikten sonra dördüncü bölümde; yasal çerçeve konusu Makedonya Anayasası ve Ohri Çerçeve Anlaşması marifetiyle ortaya konacaktır. Bu bağlamda Makedonya Anayasası ve Ohri Çerçeve Anlaşması'nda azınlıkları ve özellikle kadınları ilgilendiren hususlar ele alınacaktır. Yasalarda yapılan değişiklikler genel hatları ile irdelenecektir. Azınlıkların hakları konusu Ohri Çerçeve Anlaşması başlığı altında ayrıntılı olarak incelenilecektir. Makedonya'da kültür, inanç ve dil gibi farklılıkların kadınların çalışma hayatı üzerindeki yaptıkları dolaylı etkilerinden bahsedilecektir.

Beşinci bölümde; Makedonya'da Sivil Toplum Kuruluşları ve kadın örgütleri ile yapılan görüşmelerde elde edilen veriler temelinde kadın derneklerinin Makedonya'da üstlendikleri görevler, çalışmaları ve ulaştıkları sonuçlar çözümlenecektir. Makedonya'daki Sivil Toplum Kuruluşları başlığından sonra sırasıyla kadınlara yönelik Sivil Toplum Kuruluşları, Makedonya Türk Kadını Teşkilatı , Makedonya Türk Kadınlar Derneği Derya, Türk Kadın Derneği Işık, Türk Kadınlar Teşkilatı "Hayat," Türk Kültür ve Güzel Sanatlar Derneği Bahar, Türk Kadın Derneği Dostluk, Arnavut Kadın Derneği Vizyon, Arnavut Kadın Derneği İlerleme, Boşnak Kadın Derneği Edu Nisa ve Legis, Boşnak Kadın Derneği Veles, Makedonya Kadın Derneği Antiko, Kadın Örgütü Radika ve Kadın Derneği Prestij gibi kuruluşlar ele alınacaktır.

Altıncı bölümde; beşinci bölümde yapılan çözümleme eğitim, kamusal alan, siyasal partiler, çalışma hayatı, yerel yönetimler, medya, sosyal hayat ve aile alanlarında detaylandırılacaktır. Bu çerçevede Makedonya'da azınlıklara mensup kadınların (Türkler, Boşnaklar, Arnavutlar) karşılaştırmalı analizi yapılacaktır.

Yedici bölümde; Avrupa Birliği destekli kuruluşların Makedonya'da azınlık kadınlarının hakları üzerine hazırladıkları raporlar incelenecektir. Bu raporları yayımlayan kuruluşlar sırasıyla birer birer ele alınacaktır. Avrupa Birliği destekli kuruluşlar ana başlığı altında ise; Birleşmiş Milletler Kadınları Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, Makedonya Avrupa Kadın Lobisi, Makedonya Cumhuriyeti Helsinki İnsan Hakları Komitesi, Açık Toplum Vakfı,

Makedon Kadın Hakları Merkezi ve Yasal Kadın Koruma Projesi konuları bulunacaktır. Çalışmanın bu kısmında, Makedonya'nın Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde; azınlık ve kadın haklarının sağlanması konusunda yaptığı çalışmalar ve bu çalışmalar hakkında uluslararası kuruluşların raporları mercek altına alınacaktır.

Sekizinci ve son bölümde Makedonya'da yaşayan azınlıklara mensup kadınlar hakkında yapılan çıkarımlar doğrultusunda çözümlemeler yapılacaktır. Sorunlar gözden geçirilecektir. 11 Ocak 2019 tarihinde kabul edilen yasa ile Makedonya'nın ismi "Kuzey Makedonya" olarak değiştirilmiş olsa da tez önerisi bu tarihten önce verildiği için bu çalışmada ''Kuzey Makedonya'' yerine ''Makedonya'' kavramı tercih edilecektir.[5]

1.2 Yazın

Makedonya'da azınlık kadınları hakkında yapılan herhangi bir tez çalışması olmadığı gibi, bu konuda yazılmış ikincil bir kaynak da bulunmamaktadır. Bu çalışma hazırlanırken yayımlanan farklı konulardaki eserlerin azınlık kadınları ile alâkalı bölümlerinden yararlanılmıştır. Nitekim yapılan çalışmalar, Makedonya'daki Türk Sivil Toplum Kuruluşları ve Makedonya'da Türkçe öğretimi üzerine yoğunlaşmıştır.

Türkçe yazında Makedonya'da Sivil Toplum Kuruluşları üzerine Necati Çayırlı'nın "Makedonya Türk Kimliği Bağlamında Makedonya'daki Türk Sivil Toplum Kuruluşları'' başlıklı çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmada sivil toplum kuruluşlarının görevlerine, çalışmalarına ve kamusal alanda oynadıkları rollere yer verilmiştir. Bu makalede Makedonya'da yaşayan Türk azınlığın bulunduğu bölgelere değinilmiştir. Makedonya Cumhuriyeti Başkanlık Azınlık Haklarını Geliştirme Ajansı'nın görev tanımı yapılmıştır. Sivil toplum kuruluşları bölgesel olarak tanıtılmış ve misyonları ele alınmıştır. Bu çalışma görüşme tarzında olup gelişigüzel yazılmış ve genellemeler yapılmıştır.[6]

---

[5] https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47002081, 25 Ocak 2019, Erişim Tarihi 08.12.2019.

[6] Makedonya'daki Türk Kimliğinin ve Kültürünün Korunmasında Etkin Sivil Toplum Kuruluşları, Yıl 09 Mayıs 2011 ss.1-28, http://www.balturk.org.tr/ Makedonyadaki-turk-kimligininkulturunun-korunmasinda-etkin-sivil-toplum-kuruluslari/, Erişim Tarihi.09.05.2019.

Diğer bir çalışma ise Fahri Türk ve Christoph Giesel tarafından ‘Makedonya Türkleri ve Türkçe’ başlığı ile kaleme alınmıştır. Bu kitap bölümünde Türk Sivil Toplum Kuruluşlarının faaliyetleri ve Türkçe öğretiminde ne gibi roller oynadıkları anlatılmıştır.[7] Yine Fahri Türk tarafından “Makedonya’da Sivil Toplum Örgütleri; Türkçe Öğretimi ve Temel Sorunlar Bağlamında Bir İrdeleme” başlıklı makale yazılmıştır. Çalışma Yugoslavya döneminden başlayarak Makedonya Türklerinin kamusal alandaki durumlarını güncel ve istatistiki verilerle desteklemiştir. Bu çalışmada 1991 sonrası dönemde Makedonya’da yaşayan Türklerin dilsel hakları üzerinde durulmuştur. Makedonya Anayasası, Ohri Çerçeve Anlaşması ve Avrupa Birliği üyelik sürecinde birincil kaynaklara dayanılarak Türklerin dil sorunları ele alınmıştır. Türkçenin kamusal alanda kullanılması açıklanmıştır. Makale, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ile alanda yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ile desteklenmiştir. Bu araştırmada Türk kadınlarının kurmuş oldukları sivil toplum kuruluşları da ele alınmıştır.[8]

Güvenilir kaynaklar olarak bilinen Scopus ve Sciencedirect gibi veri tabanlarında Makedonya’da kamusal alanda çalışan azınlık kadınları hakkında yazılmış makalelere rastlanmamıştır. Mevcut yazında genellikle ‘‘Makedonya’da İsim Krizi’’ ve ‘‘Makedonya’da Azınlık Hakları’’ ele alınmıştır. Ulusal Tez Merkezi ve Google Scholarda yapılan taramalarda ise daha çok Makedonya’da azınlık hakları ve Balkanlar’da kadın istihdamına yönelik araştırmalara rastlanmıştır. Alan yazın taramasında karşılaşılan araştırmaların, sorunun etrafında dolaştıkları, doğrudan bu konuya parmak basmadıkları gözlemlenmiştir. Ezcümle söylenecek olursa araştırma konusuyla ilgili çalışmalara pek tesadüf edilmemiştir.

[7]Fahri Türk ve Christoph Giesel, Makedonya Türkleri ve Türkçe, Fahri Türk (Der.), Balkanlarda Yaşayan Türk Azınlıkları ve Türkçeye Yönelik Dil politikaları, Astana yayınları, Ankara 2016, ss.129-177.

[8]Fahri Türk, Makedonya’da Türk Sivil Toplum Örgütleri: Türkçe Öğretimi ve Temel Sorunlar Bağlamında Bir İrdeleme, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Haziran 2019 Cilt:10 Sayı: 2, https://www.esbadergisi.com/index.php/tr/sayilar/sutun-d-tr/sayi-19, Erişim Tarihi 09.05.2019.

1.3 Yöntem

Bu tez çalışmasında kullanılan verilerin önemli bir kısmı 16-25 Haziran 2019 tarihleri arasında Makedonya'daki Türk, Arnavut ve Boşnak Sivil Toplum Kuruluşları ve kamusal alanda önemli mevkilerde çalışan kadınlarla yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edildi. Makedonya'da azınlık kadınları ile ilgili çalışmalar yapan farklı kuruluşlarla görüşmeler yapıldı. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, karşılaştırmalı yöntem ile çözümlendi.

Araştırmada kullanılan verilerin toplanması sürecinde, Makedonya'da kadın sorunları ve çalışma hayatında yaşanan süreçlerin araştırılması üzerine yoğunlaşıldı. Sivil toplum kuruluşları alan çalışması yapılarak araştırıldı. Bilgiler katılımcıların uygun oldukları saatlerde, yapılan görüşmeler yoluyla toplandı.

Makedonya'daki sivil toplum kuruluşları bağlamında kadın dernekleri ziyaret edilerek görüşmeler yapıldı. Kadınlar hakkında yapılan faaliyetler üzerine bilgi toplandı. Çalışma süreçleri ve yapılan çalışmaların etkili olup olmadıkları incelendi. Öncesinde randevu alınarak Kalkandelen Belediyesi Meclis Üyesi Gülşen Nuhi ile Kalkandelen'de görüşüldü. Makedonya Radyo ve Televizyonu'nda sunucu olarak çalışan Seyhan Yakubi ile Üsküp'te bir görüşme gerçekleştirildi. Türk Demokrat Partisi Kadın Kolları Başkanı Şasine Kasami ile Maliye Bakanlığı'ndaki odasında görüşme yapıldı. Diğer yandan Makedonya Türk Kadınları Teşkilatı Genel Başkanı Semiha Saraç'la Edirne'de 16 Şubat 2019 tarihinde -Mirasımızın İzinde Birinci Balkan Türk Kadın Çalıştayı'nda ''Makedonya'da Kamusal Alanda Azınlık Kadınları'' hakkında görüşme yapıldı.

Derya Derneği Başkanı Suzanna Musli ile Mayıs ayında Makedonya'ya gitmeden önce, Türkiye'den telefonla aranarak görüşme talep edildi. Makedonya'da gerçekleşen görüşmede ise derneğin faaliyetleri hakkında konuşuldu ve yayımlanan broşürler yardımıyla söz konusu derneğin faaliyetleri çözümlendi.

Çalışmalarına devam eden sivil toplum kuruluşları örnekleme yoluyla seçilmiştir. Seçilen örnekler ülkenin tamamında genelleme yapmayı mümkün hale getirmiştir. Makedonya'daki Türk, Arnavut ve Boşnak Sivil Toplum Kuruluşları arasında kamusal alanda "kadınlar hakkında faaliyet gösterenlere" öncelik verilmiştir.

Katılımcılara yöneltilen sorular derneklerin çalışmaları, kadınlara yönelik projeler ve karşılaştıkları sorunlar hakkında hazırlanmıştır.[9] Görüşmeler ortalama 2-3 saat kadar sürmüştür. Bu çerçevede sahada elde edilen nitel veriler, anlamlandırılmaya ve yorumlanmaya çalışıldı. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan görüşme ve katılımcı gözlem tekniklerinden yararlanıldı.

Ayrıca, Türklerin, Arnavutların ve Boşnakların dernekleri ziyaret edilerek, azınlık kadınlarının durumları karşılaştırıldı. Makedonya'daki Türk kadın dernekleri; Derya (Üsküp), Dostluk (Üsküp), Işık (Yeni Doyran), Matükat (Gostivar), Arnavut kadınlar derneği olan Vizyon Derneği (Üsküp) ve Boşnakların Edu Nisa ve Merhamet adlı kadın dernekleri ile görüşüldü. Arnavut ve Boşnak kadın derneklerinin başkanları ile yapılan görüşmeler tercümanlar yardımıyla gerçekleştirildi.

Makedonya'da güncel nüfus sayımı ve çalışma hayatı üzerine istatistikî verilerin kısıtlılığı ve bu ülke halkının nispeten soyutlanmış ve içine kapalı bir toplum olması tezin sınırlılığını oluşturuyor. Makedonya'da bulunan azınlıklar genelinde türdeş olmayan bir dağılım gösterdiğinden sorunlarını kendi içinde çözme yoluna gidiyorlar. Böylece sorunlar, bir diğer kesime aksetse dahi önemli sonuçlar doğurmuyorlar. 2002'de yapılan nüfus sayımından sonra, herhangi bir sayım yapılmadığından azınlıkların nüfusları hakkında genellikle tahmini bir yaklaşım benimsenmiştir. Dolayısıyla bu bağlamda net verilerden bahsedilememektedir. Konu ile ilgili en kapsamlı ve güvenilir çalışmalar Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde hazırlanan raporlardır.

Eğitim bölümünde, özellikle kırsal kesimde yaşanan sorunlar ve müfredattan kaynaklanan eksikliklerin ele alınmasında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına ilişkin Gölge Rapor'unda bulunan bilgilerden faydalanıldı. Diğer yandan Kalkandelen

[9]Fahri Türk, Makedonya'da Türk Sivil Toplum Örgütleri: Türkçe Öğretimi ve Temel Sorunlar Bağlamında Bir İrdeleme, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Haziran 2019 Cilt:10 Sayı:2, https://www.esbadergisi.com/index.php/tr/sayilar/sutun-d-tr/sayi-19, ErişimTarihi 09.05.2019.

Belediyesinin ve Makedonya Parlamentosunun çevrimiçi sayfaları kadınların kamusal hayata katılımlarının çözümlenmesinde önemli rol oynadılar.[10]

Makedonya'da etkili çalışmalar yürüten sivil toplum kuruluşları, kadınlarının sosyal hayata katılımları üzerine yaptıkları çalışmalar açısından ele alındı. Güncel istatistiki bilgilere ulaşılamaması verilerin toplanmasında bazı sınırlılıkları da beraberinde getirdi. Buradaki verilerin bir kısmı alanda yapılan görüşmelerden derlendi. Diğer bilgiler ise internet ortamında yapılan uzun ve detaylı araştırmalar neticesinde elde edildi.

1.4 Kavramlar

Bu başlıkta bir grubun azınlık olabilmesi için taşıması gereken özellikler, sahip oldukları etnik köken, toplumsal cinsiyet, feminizm ve cinsiyete dayalı ayrımcılık kavramları tanımlanacaktır. Anlam karmaşasını önlemek amacıyla araştırmada geçen bu kavramlar açık ve net bir şekilde açıklanacaktır.

Azınlığın tanımı; hem nesnel (ortak bir etnik köken, dil veya dinin varlığı gibi), hem de öznel faktörlerin (bireylerin kendilerini belli bir gruba ait olarak tanımlamaları gerektiği gibi) bir arada bulunmasını gerektirir. Bir topluluğun azınlık sayılabilmesi için bulunduğu veya yurttaşı olduğu devlette tarihsel köklere sahip olması gerekmektedir. Bir ülkede kendine özgü kültürü, dini ve dili olan bir topluluk azınlık olarak tanımlanır.[11]

Etnik köken hakkında ise aşağıdaki değerlendirme yapılabilir. Aynı etnik kökene mensup kişilerin, ortak geçmişi, inancı ve âdetleri bulunmaktadır. Etnik köken kişinin köklerini ifade eder. Ancak bu durum bir kimsenin vatandaşlığı, uyruğu, dili veya doğum yeri ile karıştırılmamalıdır.[12] Etnik gruplar ise dışarıya göç etme veya ülkeler arası serbest dolaşımla değişebilir. Bu gruplar fiziksel görünüş veya geleneklerin benzerlikleri, kolonileşme ve göç hatıraları sebebiyle ortak bir soya dayanan ve öznel inanç taşıyan insanlardır. Dolayısıyla kan bağı önemsizdir. Eğer

[10] https://www.tetovo.gov.mk/, Erişim Tarihi 09.05.2019.
[11] https://www.turkcebilgi.com/azınlık, Erişim Tarihi11.08.2019.
[12] Charles F.Marden,Minorities in Amerikan Society,s.26-44,1952,(Çev:Doç.Dr.Erhan Atiker),s.20-22.

gruplarda fiziksel ve geleneksel değişim yaşanmazsa siyasal bozulma meydana gelse bile varlıklarını sürdürmeye devam ederler.

İnsanların çoğu erkek ya da kadın olarak doğsa da hanelerde, toplumda ve iş yerlerinde aynı ya da farklı cinsiyetten başkalarıyla nasıl etkileşime girmeleri gerektiği de dâhil olmak üzere uygun normlar ve davranışlar öğrenirler ki buna toplumsal cinsiyet adı verilir. Bireyler veya gruplar belirlenmiş cinsiyet normlarına "uymadıklarında" sık sık damgalanmaya, ayrımcı uygulamalara veya sosyal dışlanmaya maruz kalırlar.[13]

Bir devlette ırkı, cinsiyeti, dili ve dini farklı olan kimselerin ötekileştirilip farklılaştırılmasına ayrımcılık denir.[14] Diğer bir ifadeyle ayrımcılık yasal yollarla kişilerin; ırk, dil, din, inanç, cinsiyet, etnik köken, siyasi görüş ve sosyal statü gibi hususlarda eşit şekilde yararlanılmasını zorlaştıran her türlü farklı muameledir. Buna doğrudan ayrımcılık denir. Bir de dolaylı yoldan yapılan ayrımcılık vardır. Kişilerin kamusal alanlarda görünüşte ayrımcı olmayan her türlü ayrımcı hareket ve uygulamalar sonucunda dezavantajlı bir konuma düşürülmesidir.[15] Beraberliğin olmadığı yerde ayrımcılık vardır. Ayrımcılık iş hayatında, meslek edinmede, bir makamda yükselmede kendini daha net bir şekilde gösterir.[16]

Feminizm; sosyal dünyada cinsiyetler arasında mevcut eşitsizliği, baskıyı, adaletsizliği yaratan ve destekleyen faktörleri ortadan kaldırma çabasıdır.[17]

---

[13]https://www.who.int/gender-equity-rights/understanding/gender-definition/en/, Erişim tarihi 27.11.2019.

[14]Bir eşitlik arayışı: Türkiye'de azınlıklar, Yıl 2007, ss.1-48, https:// minorityrights.org/ wp-content/uploads/old-site-downloads/download-738-.pdf, Erişim Tarihi 29.12.2019.

[15]Nuriye Çelik, Max Weber'de Etnisite Kavramı, Sosyoloji Dergisi 2013, Sayı 29, s.34. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/593889, Erişim tarihi25.01.2020.

[16] Türkdoğan, a.g.e, s. 80-83.

[17] https://www.thoughtco.com/feminist-theory-3026624, Erişim tarihi 27.11.2019.

2 KURAMSAL ÇERÇEVE

Azınlık hakları, uluslararası anlaşmalarla hükme bağlanmış olmasına rağmen, ülkeler kendi çıkar ve menfaatlerini göz önünde tutarak çoğunluğu memnun etmeye yönelik politikalar izlemektedirler.[18] Vatandaşların eşitliğinin çoğunlukla söylemden ibaret olduğu belirtilebilir. Görülen eşitsizlikler temel olarak maaş dengesizlikleri, adil olmayan çalışma şartları, dilsel ve dini baskılar ile istihdamda ve toplumsal hayatta her türlü ayrımcılık olarak tanımlanabilir.

Aynı soydan gelen insanlar tarafından miras alınmış ve miras bırakılabilen ortak özelliklere "ırksal kimlik" adı verilir. Aynı ırkın üyelerinin bazı ortak kültürel değerleri diğer grubun üyeleri ile örtüşmediği için aralarında düşmanlık meydana gelir. Bu düşmanlık karşı ırkı dışlamaya ve küçük görmeye kadar uzanır. Bir ırkın üyeleri, diğerlerinin inançları çok kuvvetliyse onları batıl inanç sayar. Irklara nesnel olarak bakıldığında daha fazla fizyolojik farklılıklar göze çarpmaktadır. Yabancılarla evlenmenin yaygınlığından dolayı iki veya daha fazla ırkın birbirine karıştığı durumlar ortaya çıkmaktadır ki buna melezlik denir. Bazı gruplar ise bu nesnel farklılıkların değişmesine rağmen kendilerine ait hem öznel hem nesnel ayırt edici unsurları muhafaza etmişlerdir.[19] Birçok toplumda ataerkil aile yapısı nedeniyle farklı ırklar arasında yapılan evlilikler sonucunda çocuğun genelde babanın siyasi ve ekonomik statüsünü benimsediği göze çarpar. Bundan dolayı birçok toplumda başka bir etnik gruba kız vermektense kız almak gayesi daha ön plandadır. Bu durum günümüzde bazı toplumlarda kadının sosyal hayattaki yerini belirleyen en önemli husustur.[20]

Bir milletin tarihsel olarak derin olmayan alışkanlıkları, miras alınan ırksal özellikleri ve sosyal çevreleri başka bir milletin baskısı ya da zorlamasıyla ortaya çıkabilir. Aynı toplumda yaşayıp egemen toplum tarafından değişik gruplardaki ulusların dış görünüş ve giyim tercihlerinde, yeme alışkınlıklarında görülen farklılıklar, ayrımcılığa ya da aşağılanmaya neden olabilir. Fakat bu farklılıkların boyutu bilim öncesi etnografya tarafından yansıtıldığı gibi duygusal değildir. Bu

[18]Bir eşitlik arayışı: Türkiye'de azınlıklar, Yıl 2007, ss.1-48, https:// minorityrights.org/ wp-content/uploads/old-site-downloads/download-738-.pdf, 11.08.2019, Erişim Tarihi 11.08.2019.
[19] Max Weber, Ekonomi Toplum, Yarın yayınları, İstanbul 2012, s. 792, 1. Cilt, s.509.
[20] Weber,a.g.e, s.510.

farklılıklar tür bilincini geliştirir. Birçok kültürel özellik ne derece yüzeysel olursa olsun bir ailenin dışa kapalı duruma gelmesine zemin hazırlayabilir. Ancak günümüzdeki taklidin evrensel gücü, örf ve adetleri aşamalı olarak değişime uğratabilir.[21] Büyük farklılıklara rağmen çeşitli milletlerden gelen kimselerin ulus olma isteği güçlenebilir. Göçmenler içinde yaşadıkları millet için birlik ve bağlılık hissi duyabilir. Ortak fiziksel özellikler olmadan, göç veya göç anıları sebebiyle bir araya gelerek siyasi güç oluşturmuş topluluklar ‘‘etnik gruplar’’ olarak tanımlanabilir.[22]

Kabile yeni kurulan siyasi topluluklara bağlılığın tüm sembolizmini ve kabile kültürünü kısa sürede benimsese bile bu durum siyasi yapı oluşturmaktan başka bir şey değildir. Bunlar yapay kabilelerdir. Bunun gibi siyasi ortaklığa sahip topluluklara etnik grup denilir.[23]

Ulusal farklılıklar, ortak soya sahip gruplar arasında bile var olabilir. Yani aynı ülke içinde yaşayan iki ulus farklı dinlere mensup oldukları için aralarında bir ayrım olmuştur. Dil bir ulus için en önemli yapısal özelliklerinden birisidir. “Ulus Devlet” kavramsal olarak ortak dile dayalı devletle özdeşleşmiş durumdadır. Ancak ortak dil, ulusal kimlik hissini devam ettirmek için tek başına yetersizdir.[24]

Hâkim milletin ve azınlık gruplarının birbirlerinden farklı olabilmeleri için birden fazla özellikleri yönünden ayrılmaları gerekir. Bu ayrım ırk, dil ve kültürel özellikler olabileceği gibi hepsini de kapsayabilir.[25] Azınlık statüsü, hâkim milletin nüfusu az olan gruba belli bir statüyü dikte etmesidir. Hâkim grup ne kadar güçlüyse azınlık üstünde o derece kuvvetli bir baskı kurar. Kastedilen bu güç siyasal ve ekonomik güç olabilir.[26] Hâkim grubun azınlıklara uyguladığı ayrım kategoriktir. Temelinde önyargı vardır. Ayrımcılığı tetikleyen diğer bir unsur ise güdülemedir. Örneğin İslâmofobik bir yönetici, terfi bekleyen çalışanının kendi öyle olmasa bile İslâm karşıtı bir tutum benimsemesini talep veya imâ edebilir.

---

[21] Weber,a.g.e, s.512.
[22] Weber,a.g.e, s.513.
[23] Weber,a.g.e, s.517-518.
[24] Weber,a.g.e, s.519.
[25] Türkdoğan, a.g.e s.23.
[26] Türkdoğan, a.g.e, s.24.

Hâkim milletin azınlık tarafını ötekileştirme politikasında kullandığı en önemli silahlardan birisi, toplumda onlara karşı ön yargı yaratma ve aralarında az sayıda olan birkaç özelliği genelleme yoluyla bütün bir azınlık toplumuna mal etmedir. Bu durum tarihten günümüze acımasız bir kısır döngü olarak süre gelmiştir. Azınlık grubunda egemen milletin yarattığı hegemonyadan dolayı söz konusu halka mal edilmiş özellikleri kabullenmesi sonucunda aşağılık kompleksi gelişebilir.

Kimlik, işsizlik ve eğitim sorunu, devletin ihmal ettiği bölgelerde siyasi bir rol oynar. Ülkenin bazı bölgeleri iyi durumdayken, bazı bölgelerde ise yol ve eğitim gibi önemli ihtiyaçların karşılanamaması, hükümet tarafından oraya yatırım yapılmamasıyla alâkalıdır.[27] Asimilasyon bir ülke içinde birden fazla etnik grubun tek bir grup kimliği altında eşitlenmesine verilen addır.[28]

Diğer yandan alt kimlik, kişinin doğumla kazandığı, üst kimlik ise; egemen devletin sonradan bireye kendi isteği ve rızası olmadan benimsettiği kimliktir. Eğer devlet ırkçı bir tutum sergilemiyorsa üst kimlik kişinin kendi rızasıyla oluşmaktadır. Kimlik kaybı tamamen kabul edilme isteğiyle alâkalıdır. Diğer bir durum ise kişinin üst kimliği ve alt kimliğiyle kabul edilme isteğidir. Böyle durumlarda egemen devlet ve etnik gruplar arasında bir çatışma olabilir. Şiddet sarmalı neticesinde ortaya çıkan zorunlu göç, şiddet içermeyen politikalarla durdurulmaya çalışılabilir.[29]

Azınlıkları koruma politikasında yanlış bir düşünce vardır. Azınlıklara mensup birisi önemli bir makama geliyorsa bu azınlıkların sahip oldukları haklardan kaynaklanmaktadır. Ayrıca söz konusu devletin ırkçı bir tavır sergilememesinden ileri gelmektedir.[30]

2.1 Sosyal Marjinal Gruplar

Bir toplumda dışlanan, baskı altında kalan, sosyal hayatta ayrımcılığa tabi tutulan, haklarının tamamından yararlanamayan ve ezilen kesim azınlıklardır.

[27] Türkdoğan, a.g.e s.24-29.
[28] Türkdoğan, a.g.e, s.29-33.
[29] Baskın Oran, Türkiye'de Azınlıklar, iletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s.26-31.
[30] Oran, a.g.e,, s.44.

Azınlıklar göç, işgal ve savaş gibi çeşitli sebeplerden mensup oldukları uluslardan ayrı kalmaları sonucunda ortaya çıkmışlardır.[31] Bir toplumda aynı biçimde dua etmeyen, aynı dili konuşmayan ve aynı geleneklere sahip olmayan gruplar marjinal olarak göze çarpar. Hükümetler egemen toplum içindeki azınlıkları önyargılarla ötekileştirmek ve bazı olaylarda günah keçisi yapmak suretiyle onları baskı altında tutarak düzeni sağlamaya çalışır. Marjinal gruplar, mevcut düzende haklarını savunmak için kendilerini ötekileştiren sisteme karşı çıkarlar. Hâkim grupların yaptığı baskılara nispet yapmak amacıyla marjinal gruplar dünya görüşü, inanç, giyim ve yaşayış şekli gibi özelliklerine sımsıkı bağlanarak kendilerini göstermeye çalışırlar.[32]

2.2 Toplumsal Cinsiyet

İnsanı kadın ve erkek olarak ayıran husus, biyolojik farklılıklardır. İnsanlar kadın veya erkek olarak doğarlar. Ancak kadın veya erkek olmayı öğrenirler. Bu öğrenilen davranışlar bir kimsenin cinsiyet kimliğini ve rolünü belirler. Toplumsal cinsiyet ise, bir toplumda kadın erkek hiyerarşisi yaratarak, bir cinsin kendini diğerinden üstün görmesidir.[33]

Şayet bir insanın biyolojik farklılıkları, toplumsal hayatta iş, siyaset ve eğitim gibi alanlarda yeterliliğin yegâne kıstası olarak değerlendiriliyorsa söz konusu ülke gelişmiş değildir. Bir kadın bir erkeğe göre biyolojik özellikleri bakımından on santimetre daha kısa veya yirmi kilogram daha hafif olabilir. Ancak böyle farklılıklar bir üstünlük olarak görülemez. Çünkü hiçbir insan doğuştan diğerinden üstün değildir. Avcılığın ve toplayıcılığın hâkim olduğu kadim dönemlerde erkek avlanırken, kadın yemek yapar ve çocuk bakar mantığı hâkim iken, yerleşik hayata geçildiğinden bu yana her iki cinsiyet de çiftçilik yapmaya başlamıştır. Sanayi Devrimi'nden sonra ise kadınlar işçi konumuna yükselmişlerdir.

---

[31]Giesen Bernhard, Kollektive Identität. Die Intellektuellen und die Nation 2. Frankfurt: Suhrkamp 1999. Burak Gümüş, Marjinal gruplar,1999 s.36-37.

[32]Wiehn Erhard Roy, Soziale Randgruppen. Mechanismen der Absonderung. In: Becker, Georg E.; Coburn-Staege, Ursula (Hg.): Pädagogik gegen Fremdenfeindlichkeit, Rassismus und Gewalt. Mut und Engagement in der Schule. Weinheim, Basel: Beltz 1994, aktaran Burak Gümüş, s.169.

[33]John J.Macionis, Sosyoloji,Çeviri Editörü:Vildan Akan, Nobel Akademik Yayıncılık, Eylül2012 s.689.

Erkekler yüzyıllar geçtikçe ekonomik olarak daha fazla mevki ve güç sahibi olurlarken, kadınlar bastırılır, irade dışı işler seçmek zorunda kalırlar. Yani çalışan kadınlara bazı durumlarda kötü gözle bakılırken, bazen de kadınlar yeteneklerini göz ardı ederek toplumun onayladığı basit işlere yönelmek zorunda kalırlar. Meslek sahibi olmayan kadın ise ekonomik özgürlüğü olmadığı için aile içinde söz sahibi olamamıştır. Bu durum ataerkilliğin oluşmasında güçlü bir rol oynamıştır. Örneğin babanın aile içindeki sözü otorite sayıldığından aynı zamanda karar mercii olarak görülür.

Doğumdan itibaren toplumdaki cinsiyet ayrımı, kişinin giyimini, tercihlerini, hareketlerini ve davranışlarını şekillendirir. Erkekler daha hırslı ve saldırgan olarak kabul görürlerken, kadınların daha hassas ve kırılgan olmaları öğretilen veya örnek gösterilen davranış modelleri olarak kabul edilebilir. Bu sebeple iş hayatında, liderlik özelliği gerektiren yönetici pozisyonlarda erkekler daha fazla göze çarparlar. Kadınlar ise toplumda hürmet eden, destek veren yardımcı rollerde daha çok kabul ve itibar görürler.[34]

Çalışma hayatında büyük oranda göze çarpan ayrım ise erkeklerin sanayi ve inşaat sektörünü, kadınların ise daha az fiziksel güç gerektiren işler olan sekreterlik ve çocuk bakımı gibi işleri tercih etmesidir. Genelde patronlar erkektir. Bu durum toplumda hiç yadırganmaz. Günümüzde bile kadın yönetici sayısı erkeğe göre daha azdır.

Kadınların hamilelik ve doğum gibi kadınlara özgü durumlar nedeniyle işi bırakmaları olağan sayılır. Çünkü kadınların bu özellikleri işverenler tarafından olumsuz olarak kabul edilir. Doğum ve sonrasında emzirme izinlerinin işi aksatacağı düşünülür. Kadın doğum yaptıktan sonra emzirme süresi sona erse dahi çocuk annenin sorumluluğunda kalacaktır. Çocuk bakmak ve ev işlerini yapmak çalışan kadınların adeta ikinci işleri olarak değerlendirebilir. Buradaki düşünce kız çocuğu nasılsa evlenecek, evde eşine hizmet edecek ve çocuk bakacaktır.[35] Kadınlardan beklenen şeyler, toplumun gerektirdiği davranışları sergileyerek erkeklerden farklı olarak

[34] Macionis, a.g.e, s.329-331.
[35] Macionis, a.g.e, s.332.

medyanın da desteğiyle parfüm/deodorant kullanmak, modayı takip etmek, rejim yapmak ve güzel görünmektedir.

Tablo 1:Toplumsal Cinsiyeti Etkileyen Faktörler

Faktörler	Rol
Ataerkil Toplum	Kadının ailede eş ve annelik konumu. Aile içinde babanın söz sahibi olması
Cinsiyet Ayrımı	Kamusal alanda yaşanan ayrım, biyolojik farklılığa dayalı muamele görme
Ekonomik Özgürlük	Kadının ekonomik özgürlüğün manasını anlayamaması ve aile bütçesine destek olma düşüncesi
Toplum Baskısı	Kadının cinsiyetinden dolayı bazı kararları toplumsal baskıyla ertelemesi ya da alamaması
Kendine Güven ve Başarı	Başarı elde edildikçe kadının kendini yalnız hissetme korkusu, öz güven eksikliği ve başarısızlık

Kaynak: Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı makalesinden alınan bilgilerle yazar tarafından oluşturulmuştur (https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/100951, s.46, Erişim tarihi 25.01.2020).

Tablo 1'de anlatılmak istenen tüm rollerin kadın ve erkek açısından eşit olmadığı ve uygulamada erkek ağırlıklı olarak biçimlendiğidir.[36] Cinsiyet eşitliği, kadın ve erkek arasında kaynaklara veya hizmetlere erişimde ayrımcılığın olmamasıdır. Cinsiyet ayrımı yapmak temelde sosyal bir ilişkidir. Kuşkusuz, cinsiyet kadınlar ve erkekler tarafından içselleştirilir ve birey için önem kazanır.[37]

[36] Celalettin Vatandaş, Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı, Yıl 2011, ss 1-.55 https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/100951, Erişim tarihi 25.01.2020.
[37]Celalettin Vatandaş, a.g.e, s.46.

2.3 Feminizm

Feminizm kadın haklarını savunan bir ideolojidir. Toplum kadına ve erkeğe ayrı roller verse de günümüzde dünyada kadınlara hâlen eşit muamele yapılmamaktadır. Feminizm ideolojisi kadınları birçok konuda geri plana atmaya çalışan erkek egemenliğine karşıdır.[38]

Siyasal eşitlik talebi, aile içindeki baskıya son verilmesi ve iş yerindeki dışlanmanın ortaya çıkması feminizm açısından birinci dalga olarak görülürken, ikinci dalga; bir kadının temel görevinin annelik, kariyerden vazgeçme ve evin direği olma anlayışını eleştiriyor. Erkekler kadınlara kıyasla daha sosyal olarak görüldükleri için, toplumsal iş bölümü bu bakış açısına göre şekillenmiştir. Fiziksel veya psikolojik şiddet (örneğin, erkeklere "kız gibi olma", sanki "kız olma" rahatsız edici bir şeymiş gibi), dayatılan cinsiyet rollerinin eleştirisi, iş ortamında ücret eşitsizliği sorunu, ücretsiz ev işleri gibi hususlar sosyal bir yara olarak kabul edilmektedir.

Feminizm kendi içinde üçe ayrılır. Liberal feminizm; maddi imkânlar ve yasalar önünde hak eşitliği istemektedir. Bu kuram, devletin herkese eşit hak ve fırsat vermesi için yasalar çıkartması gerektiğini savunur. Kadınların eşit oy, eşit ücret, mülkiyet ve istihdam haklarını garantileyen yasaların kabul edilmesi gerektiği savunulur. Eğitim eşitliğinin, eşitsizliği gidereceğini ve kadının özgürleşmesi için erkekten bağımsız bir ekonomik güvenceye sahip olması gerektiğini ileri sürer. Kadınlar alışık olmadıkları rollere girerek, erkek egemen alanlara yönlendirilir. Toplum, çalışan kadının bakımlı, anne ve iyi bir eş olması gerektiğini kabul ederek onları daha fazla yıpratmıştır.[39]

İkinci anlayış radikal feminizmdir. Radikal feminizm, toplumda cinsiyet ayrımına gitmeden eşit bir yaşam oluşturma isteğidir. Ataerkillikte erkek emekçi yani faal olandır. Kadın bekleyen, özgüveni eksik, ev içinde ve cinsel yaşamda hizmetçidir.[40] Bu kuram, kadını evde erkeğe hizmet etmekten men eder ve boyun

---

[38] Burak Gümüş, Feminist Bürokrasi Kuramları, Der. A. Baran.Dural, Siyaset Biliminde Kuram-Yöntem-Güncel Yaklaşımlar2, Paradigma Kitapevi Yayınları, İstanbul, Eylül 2013, s.83-85.
[39] Pelin Vargel Pehlivan, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, yıl16, sayı 31, Bahar 2017,http://acikerisim.ticaret.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11467/1702/M00884.pdf?sequence =1&isAllowed=y,s.510, Erişim Tarihi 29.12.2019.
[40] https://postnauka.ru/faq/44150, Erişim Tarihi 24.11.2019.

eğdiren aile kurumunu kabul etmez. Kadınları aile içinde boyun eğmeye zorlayan şey biyolojik farklılıklarıdır. Bu akım kadın bedeninin tamamının kendine ait olduğunu kabul eder. Bedeni üzerinde denetime sahip olamayan kadınlar özgürlüğün künhüne varamazlar.[41] Radikal feministler, cinsel ayrımcılığının kadınlar için tek baskı kaynağı olduğu görüşündedirler.

Üçüncüsü kültürel feminizmdir. Bu yaklaşım ev içinde ve dışında toplumsal sınıfa karşı çıkmaktadır. Bu anlayış kadınların ezilmesinin kapitalist sınıf baskısından kaynaklandığını savunur. Kültürel feminizmin amacı, her iki cinsiyet için de eşit şartlar meydana getirmek için işbirliği yapmanın gerekli olduğudur. Radikal feminizm gibi kültürel feminizm de kadınların, özellikle ataerkil toplumlarda baskı gördüklerini kabul etmektedir. Bununla birlikte, kültürel feministler cinsiyeti tüm baskıların kaynağı olarak görmezler. Kültürel feministler, kadınlar, işçi sınıfları, yoksullar ve kısacası tüm insanlık için adalet ve eşitlik sağlanması amacıyla cinsiyet ayrımcılığının kaldırılması gerektiği görüşündedirler.[42]

Kadın ve erkeklerin cinsiyetlerinin farklı olması onların bazı hak ve özgürlüklere otomatikman sahip olmaları gerektiği anlamına gelmez. Bu tıpkı farklı ten rengindeki insanların bazı haklara otomatikman sahip olmaları gerektiğini ileri sürmek gibi bir şeydir. Herhangi bir organın veya fiziksel yeteneğin varlığı veya yokluğu cinsiyetlerden birini diğerine üstün hale getirmez. Sahiplerine otomatik olarak daha fazla ayrıcalık vermez. Aynı mesleki niteliklere haiz oldukları halde daha çok kazanmaları gerektiği anlamına gelmez.[43]

Feminizm, birçok toplumda aşağıdaki alanlarda önemli değişiklikler meydana getirdi. Bunlar; kadınlara seçimlerde oy kullanma hakkı verilmesi, serbest meslek seçimi, boşanma davası açma hakkı, kadınların kendi vücutları üzerinde kontrol sahibi olma hakkı, güvenli düşükler dâhil olmak üzere hangi tıbbi müdahalenin kendileri için kabul edilebilir olduğuna karar verme hakkı gibi.[44]

---

[41] Pehlivan, a.g.e, s.511-512, Erişim Tarihi29.12.2019.
[42] Pehlivan, a.g.e. s.513, Erişim Tarihi31.12.2019.
[43] https://meduza.io/feature/2017/03/06/stydnye-voprosy-pro-feminizm, Erişim Tarihi 24.11.2019.
[44]Avrupa Yerel Yaşamda Kadın – Erkek Eşitliği Şartı, Yıl Mayıs 2006, ss.1-23https://www.ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/charte_egalite_tr.pdf , Erişim Tarihi 01.01.2020.

Bu çalışmada Makedonya'da kamusal alandaki Türk, Arnavut ve Boşnak kadınları; marjinal gruplar, toplumsal cinsiyet ve feminizm kapsamında değerlendirilecektir. Makedonya'nın çok uluslu bir devlet olması nedeniyle ülkede bir çok sosyal marjinal grup bulunmaktadır. Şu hâlde bu toplumda hem azınlık hem kadın olmak daha fazla dezavantajı beraberinde getirmektedir. Dünyada kadınlar cinsiyetlerinden kaynaklanan ayrımcılıkla mücadele ederlerken, Makedonya'da ise hâkim ulus içinde inancı, geleneği-göreneği, dili, kültürü, yaşam tarzı ve giyim şekli ile iki kat daha şiddetli bir ötekileştirmeye maruz kalan kadınların erkeklere göre daha fazla mücadele vermeleri gerekiyor. Toplumda kendilerini güvende hissetmeyen azınlık kadınları çoğu zaman içinde bulundukları olumsuz durumdan şikâyetçi bile olamıyorlar. Azınlık erkeklerine kıyasla ayrımcılığa maruz kalan azınlık kadınlarının daha az şikâyetçi olacakları düşünülüyor.[45] Buradan hareketle azınlık olmanın dezavantajlarının yanı sıra, kadın olmanın getirdiği ek yükümlülükler karşısında ezilen azınlık kadınlarının kamusal alanda ciddi sorunlara gebe olacakaları aşikârdır.[46]

Vatandaşların kişisel deneyimlerine göre bu ayrımcılığın belirginleştiği en yaygın alanlar; çalışma hayatı, istihdam, kamu sektörü (özellikle güvenlik ve sağlık hizmetleri) ve hizmet sektörü (kafeler, eğlence mekânları, yüzme havuzları ve okullar) şeklinde sıralanabilir.

Sonuç olarak yukarıda ortaya konan kuramsal çerçeve kapsamında Makedonya'daki azınlık kadınlarının kamusal hayattaki rolleri incelenecektir.[47]

[45]Neden Azınlık ve Yerel Kadınlarda Odaklanmak? Yıl 2011, ss.1-19, https://minorityrights.org/wp-content/uploads/old-site-downloads/download-1013-Why-focus-on-minority-and-indigenous-women.pdf, Erişim Tarihi 11.08.2019.
[46]İşgücü Piyasasında Kadınlar ve Karşılaştıkları Engeller, Yıl 2002, ss.1-60, https://dergipark.org.tr/download/article-file/263795, Erişim Tarihi 11.08.2019.
[47]https://www.unwomen.org/en/partnerships/donor-countries/top-donors/european-union, Erişim Tarihi12.08.2019.

3 TARİHSEL ARKA PLAN

Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Makedonya çatışmalardan uzak kalmayı başardı. Makedonya bağımsızlığı için, 8 Eylül 1991 tarihinde bir referandum yaptı.[48] Makedonya ilkin çok uluslu bir devlet kurulacağını belirtse de daha sonra azınlıkları yok sayan bir politika izledi. Türkler ve Arnavutlar 1974 Anayasası'nda kurucu millet vasfını elde etmiş olmalarına rağmen, bu haklarını bağımsızlıkla birlikte kaybettiler. Bunun üzerine Arnavutlar ayaklandılar ve çatışmalar başladı. Makedonya Hükümeti, Avrupa Birliği'nin desteğini arkasına alan Arnavutlar ile Ohri Çerçeve Anlaşması'nı (2001) imzaladı. Bu anlaşmanın şartları ülkedeki tüm azınlıkların işine yaradı. Azınlıklar sorunlarını devlete iletebilmek için sivil toplum kuruluşları oluşturdular. Devlet sivil toplum kuruluşlarının yürüttükleri çalışmalara destek vermek zorunda kaldı. Makedonya çok uluslu bir devlet olduğundan dolayı, azınlık haklarında Avrupa Birliği'ne uyum yolunda çeşitli yasal değişiklikler yapıldı.[49] Kısacası, Ohri Çerçeve Anlaşması ile azınlık haklarında önemli ilerlemeler kaydedildi.[50]

Makedonya hükümetleri azınlık hakları kapsamında birçok yasal düzenlemeler yapsalar da bunlar hiçbir zaman azınlıkların tamamını kapsamadı. Aynı dili konuşmayan üç etnik grubun (Türkler, Arnavutlar ve Boşnaklar) yaşam tarzları birbirinden farklıdır. Bu ayrım Üsküp'te daha net bir şekilde görülmektedir. Şehrin bir bölgesinde sadece Arnavutların ve Türklerin yaşadıkları tarihi yapıların yer aldığı mahalleler bulunmaktadır. Yeni ve modern yapıların göze çarptığı diğer tarafta ise Makedonlar ağırlıktadır. Bu iki taraf birbirine eski bir köprüyle bağlıdır. Arnavutlar ve Türkler ortak bölgelerde yaşarlarken, ülkenin resmi dili olan Makedonca, Arnavutça ve Türkçe dillerine hâkim olmak zorundadırlar. Boşnaklar ise Arnavutça ve Türkçe öğrenmemek için Makedonyalıların bulundukları bölgelerde adeta asimile olmuş bir şekilde varlıklarını sürdürmektedir. Boşnakların, Makedon toplumu içindeki durumu alt kimlik–üst kimlik ayrımına uygun düşmektedir. Nüfus sayımlarının,

[48]Furkan Çako, Makedonya-Yunanistan İlişkilerinde İsim Sorunu: Güncel Değerlendirmeler, Konferans, 26.11.2018.

[49]Fahri Türk ve Christoph Giesel, Makedonya Türkleri ve Türkçe, Fahri Türk (Der.), Balkanlarda Yaşayan Türk Azınlıkları ve Türkçeye Yönelik Dil politikaları, Astana yayınları, Ankara 2016, ss.139-140.

[50]https://www.unwomen.org/en/partnerships/donor-countries/top-donors/european-union, Erişim Tarihi12.08.2019.

politikaların oluşturulmasında önemli olduğu dikkate alındığında, etnik kökene ilişkin verilerin neden net bir şekilde ortaya konmadığı daha iyi anlaşılmaktadır. Etnisite ve din, Makedonya Cumhuriyeti vatandaşlarının kimliklerinin önemli bir parçasıdır. Vatandaşlar ülkelerinde ayrımcılık olduğuna inanıyorlar ve siyasette etnik kökene dayalı ayrımcılığın hüküm sürdüğünü düşünüyorlar. Bunun dışında karışık evlilikler neticesinde kısmen, melez bir toplum yapısı ortaya çıkmıştır. Müslüman olan bir Arnavut erkeği ile bir Türk kadının yaptıkları evlilikten doğan melez çocuk, babanın statüsünden yararlanır. Irklar arasında kız vermekten çok kız alma durumu daha yaygındır. Diğer yandan bu durum sosyal statünün belirlenmesinde önemli bir rol oynar. Aynı dinden olma keyfiyeti farklı ırklar arasındaki evlilikleri tetikleyen bir husustur. Farklı dinler arası evlilikler tercih edilmez. Örneğin Arnavutlar kesinlikle Hıristiyan bir erkeğe kız vermek istemezler.[51]

[51]Fahri Türk ve Christoph Giesel, Makedonya Türkleri ve Türkçe, Fahri Türk (Der.), Balkanlar'da Yaşayan Türk Azınlıkları ve Türkçeye Yönelik Dil politikaları, Astana yayınları, Ankara 2016, ss.139-140.

4 YASAL ÇERÇEVE

Balkanlar'da birçok ulus yüzyıllar boyunca kültürel, etnik ve dini farklılıklara rağmen bir arada yaşadılar. Yugoslavya'da 1990'larda çıkan iç savaş, tüm azınlık grupları için yıkıcı sonuçlar bıraktı. Çatışma sonrası azınlıklara kötü muamele ve onların haklarını ihlâl etme, bölgesel istikrarı etkiledi ve endişe verici boyutlara ulaştı. Makedonya, 1991 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra temelde zayıf demokrasi ve kurumsal yapısı ile, güçlü milliyetçiliğin ortaya çıkardığı sorunlarla uğraşmaya başladı. Arnavutların on yıllık (1991-2001) hak arama çabalarından sonra, küçük silahlı Arnavut gruplar Şubat 2001'de ilk çatışmayı çıkarttı. Aynı yıl Ağustos ayında Ohri Çerçeve Anlaşması yapıldı. Bu anlaşma Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa İşbirliği ve Güvenlik Teşkilatı ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü gibi kurum ve devletlerin desteğinde Makedonya Hükümeti ve Arnavutlar arasında imzalandı. Anayasada kapsamlı değişikliklere gidildi. Makedonya, Avrupa Birliği ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü üyeliklerini hedeflediğinden Ohri Çerçeve Anlaşması'nın imzalanması hayati önem taşıyordu. Bu Anlaşma Makedon-Arnavut ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcıydı. Böylece Arnavutlara anayasal hakları iade edildi. Bu anlaşma aynı zamanda diğer azınlıkların haklarının da iyileşmesine neden oldu.[52] Ancak bunlara rağmen Makedon hükümetleri azınlık haklarını eğitim, kültürel, dini, iktisadi ve siyasal alanlarda gerektiği gibi iyileştirmedi.[53] Makedonya'da Avrupa Birliği uyum yasaları kapsamında 11 Mart 2019 tarihinde, vatandaşların her türlü ayrımcılığa karşı korunma yasası kabul edildi. Yasa; ırk, köken, milliyet, etnik köken, cinsel yönelim, din ve siyasi görüş yüzünden hiçbir vatandaşın ayrımcılığa tabi tutulamayacağını öngörür.[54]

---

[52] Yazar Jehona Zuta,Minority Rights in Macedonia - The Right to Use a Minority Language,UPPSALA Ünivesitesi ,sayfa ss.1-64, Yıl 2015, http://www.diva-portal.se/smash/ge t/diva2:844203 /FULL TEXT01.pdf, Erişim Tarihi 07.03.2020.

[53] Selçuk Ural http://www. xinhuanet.com/english/ 2019-03/12/c_137887038.htm, Erişim Tarihi 03.04.2020.

Tablo 2: 2002 Nüfus Sayımı

Milletler	**Nüfus**	**Oran**
Makedonlar	1.297.981	%65
Arnavutlar	509.083	%25
Türkler	79.959	%3,8
Boşnaklar	17.018	%0, 8
Romanlar	53.879	%2, 6
Diğer (Ulahlar (9.695) %0,48, Sırplar (35.939) %1,78)	Toplam Nüfus: 2.022.547	

Kaynak: Türk Fahri, Balkanlar'da Yaşayan Türk Azınlıkları ve Türkçeye Yönelik Dil politikaları, s.172 makalesindeki verilere istinaden yazar tarafından oluşturulmuştur (https://dergipark.org.tr /tr/ download/article-file/229314, Erişim Tarihi 02.12.2020).

Tablo 2'ye bakıldığında Makedonya nüfusunun yüzde 65'ini Makedonlar, yüzde 25'ini Arnavutlar, yüzde 3,8'ini Türkler ve yüzde 0,8'ini Boşnaklar gibi grupların oluşturduğu görülmektedir. 2002 nüfus sayımına göre Makedonya'nın toplam nüfusu 2.022.547 kişiydi.[55]

Tablo 3: Makedonya'da Dini Aidiyet

Dini Gruplar	**Oran**
Makedon Ortodokslar	%64,7
Müslümanlar	%33,3
Ortodoks Olmayan Hıristiyanlar	%0,37
Diğerleri	%1,63

Kaynak:Ural Selçuk, Tarihi Perspektif Işığında Makedonya'da Türklerin Gündelik Yaşamı, ss.1-319 makalesindeki verilere istinaden yazar tarafından oluşturulmuştur (https:// dergipark.org.tr /tr/ download/article-file/229314, Erişim Tarihi 18.03.2020).

[55] Selçuk Ural,Tarihi Perspektif Işığında Makedonya'da Türklerin Gündelik Yaşamı, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi – Cilt: 14, Sayı: 1, Yıl Mart 2016, ss.1-319 https:// dergipark.org.tr /tr/ download/article-file/229314 Erişim Tarihi 18.03.2020.

Makedonya'da yapılan 2002 nüfus sayımına göre vatandaşların dini aidiyetleri, Hıristiyan Ortodokslar (yüzde 64,7), Müslümanlar (yüzde 33,3), Ortodoks Olmayan Hıristiyanlar (yüzde 0,37) ve diğerleri (yüzde 1,63) şeklinde kayıtlara geçmiştir.[56]

4.1 Makedonya Anayasası

Cinsiyet eşitliği, Makedonya Anayasası'nda yer alan önemli düzenlemelerden biridir. Makedonya Meclisi, Kadın ve Erkekler için Eşit Fırsatlar Kanunu'nu 2006 yılında bir strateji olarak kabul etmiştir. Bu kanun Makedonya Anayasası'nın dokuzuncu maddesinin üçüncü paragrafında yer almaktadır.[57] Anayasa'nın dokuzuncu maddesine göre; "Vatandaşlar cinsiyet, ırk, din ve dil ayrımı gözetilmeksizin yasalar önünde eşittir". 2006 yılında kabul edilen ''Kadın ve Erkek Fırsat Eşitliği Kanunu'' doğrudan ve dolaylı ayrımcılığı, taciz ve zorla cinsel ilişkiye girmeyi yasaklar. Aynı zamanda söz konusu yasa kapsamında bir koruma mekanizması getirilmiştir. Makedonya Cumhuriyeti'nin anayasal düzeninin temel değerlerinden biri vatandaşın temel hak ve özgürlüklerinin korunmasıdır. Uluslararası hukuka uygun olan bu kanunun altıncı maddesi uyarınca, işveren, ırksal veya etnik nedenlerle işçiyi eşit olmayan bir konuma sürüklememeli ve köken, ten rengi, cinsiyet, yaş ve sağlık durumu gibi kriterler temelinde işçi aramamalıdır.[58]

Makedonya Hükümeti, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından da sektörel politika ve programların uygulanmasını izler, çeşitli, sivil toplum kuruluşları ve ilgili kamu kurumlarıyla işbirliği yapar. Ayrıca Ayrımcılığı Önleme ve Koruma Kanunu 01 Ocak 2011 tarihinde yürürlüğe girdi. Ayrımcılığı Önleme ve Koruma Kanunu'nun kabul edilmesine giden yol ayrımcılığı önleme ve koruma için temel bir yasal çerçeve oluşturulması amacıyla açılmıştır.

---

[56] Selçuk Ural,a.g.e.s. 391, Erişim Tarihi 18.03.2020.
[57]https://www.akt.mk//стратегија-за-родова-еднаквост-2013-2020, Erişim Tarihi 03.04.2020.
[58]Rapor Uygulanması Önleme Yasası ve Koruma Ayırt Etme, Yıl 2011-2018, ss.1-90 http://coalition.org.mk/wp-content/uploads/2019/07/Diskriminacija_web.pdf, ErişimTarihi22.03.2020.

Seçim Yasası, 2006'dan itibaren, kadınlara milletvekili olma hakkı tanıdı. Bu yasaya göre her üç milletvekili adayından birisi kadın aday olmalıdır. Makedonya, bu yasal çerçeve ile kadınların parlamentoda ve yerel yönetimlerde söz sahibi olmalarının önünü açarak onların siyasal hayata katılımlarını önemli ölçüde teşvik etti.[59]

İş İlişkileri Yasası, işyerinde her türlü psikolojik tacizi yasaklamaktadır. İşyerinde maruz kalınan psikolojik taciz Tacizden Korunmaya İlişkin Ek Bir Kanunda tanımlanmaktadır. Ayrıca Sosyal Koruma Kanunu, doğrudan ve dolaylı ayrımcılığı yasaklamaktadır. Orta ve Yüksek Eğitim Kanunları, cinsiyet ayrımcılığını yasaklar ve orta ve yüksek eğitim hakkının gerçekleştirilmesinde eşit koşullar sağlar. Siyasal Partiler Kanunu, siyasal faaliyetler gerçekleştirilirken, toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesine önem vermektedir. Miras Kanunu ve Aile Kanunu bireylerin, ailevi ilişkilerinden, doğan hakları ve yükümlülükleri bakımından erkek ve kadına eşit haklar tanıyan ve özel bir anlamı olan yasalardır. Miras Kanunu'na göre hem kadınlar hem de erkekler mirasta aynı haklara sahiptir. Aile Kanunu 2004 tarihli değişikliklerle birlikte miras hakkını sosyal bir konu olarak düzenlemekte ve aile içi şiddet mağdurlarının korunmasını öngörmektedir.[60]

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi ve Planı'nın kabul edilmesi, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi çerçevesinde üstlenilen yükümlülükler bağlamında çok önemlidir. Ayrıca, stratejinin kabulü aynı zamanda Avrupa Birliği üyeliği için politik kıstasların yerine getirilmesi bakımından önemli belgelerden birinin onaylanması anlamına gelmektedir.[61] Bu sözleşme ile kadınlar ve erkekler eşit fırsatlara kavuşmuşlar ve her alanda eşit görülmüşlerdir. Ayrıca eşitlik ilkesinin geliştirilmesine önem verilmiştir. Cinsiyet temelinde

[59] Makedonya Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı, Yıl 2015, ss.1-30https://www. unece .org/fileadmin/DAM/Gender/ documents/Beijing%2B15/report_ of_Republic_ of_Macedonia _Beijing__20_ENG_full_report.pdf, Erişim Tarihi 22.04.2020.

[60]Makedonya Cumhuriyeti Hükümet Raporu, Yıl 1995ss.1-76 http://www.mtsp.gov.mk/ content/word/report of Republic of Macedonia Beijing +20 ENG.doc, Erişim Tarihi 01.10.2019.

[61] Makedonya Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı, Yıl 2015, ss.1-30https://www. unece .org/fileadmin/DAM/Gender/documents/Beijing%2B15/report_of_Republic_of_Macedonia _Beijing__20_ENG_full_report.pdf, Erişim Tarihi 22.04.2020.

ayrımcılık; insan haklarının ve temel özgürlüklerin kadın-erkek eşitliği temelinde tanınması anlamına gelmektedir.

Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu, Birleşmiş Milletler tarafından Çin'de Eylül 1995'te düzenlenen Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nda kabul edildi. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nun kabul edilmesiyle birlikte, uluslararası toplum kadınların durumunu iyileştirmeyi ve onları kamusal ve özel yaşamda güçlendirmeyi taahhüt etti. Makedonya da dâhil olmak üzere Birleşmiş Milletler üyeleri, kadın haklarını kapsayan Eylem Platformu'nu uygulamaya karar verdiler. Bu çerçevede özellikle kadınlar yoksulluk, eğitim, sağlık, şiddet, ekonomi, iktidar ve karar alma süreçlerine katılım gibi konularda güçlendirilmeye çalışıldılar.

Cinsiyet eşitliği; kadın ve erkeklerin farklı isteklerine ve ihtiyaçlarına saygı duyulması, dikkate alınması, değer verilmesi ve eşit olarak desteklenmesi anlamına gelir. Bu durum hakların, sorumlulukların ve fırsatların erkek ya da kadın olarak doğma durumuna bağlı olmayacağı anlamına gelir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi, yoksulluk ve güvensizlik gibi temel sorunları ortadan kaldırmak açısından önemlidir.[62]

Cinsiyete duyarlı bütçeleme; bütçeleme sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için atılan adımların ve siyasi iradenin bir yansımasıdır. Bu sadece kadınlar için ayrı bütçeler yapma anlamına gelmez. Aynı zamanda bütçelerin cinsiyet eşitliği perspektifinden değerlendirilmesi ve her düzeyde cinsiyet perspektifinin bütçeleme sürecine dâhil edilmesi manasını taşır.

Cinsiyete dayalı şiddet denildiğinde işe kadınlara karşı uygulanan zorlamalar veya onlara fiziksel, cinsel veya psikolojik olarak zarar verme anlaşılır. Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken nokta ise şiddetin kamusal alanda ya da özel hayatta meydana gelip gelmediğidir.

1991 Anayasası'nın yirminci maddesine göre; Makedonya Cumhuriyeti vatandaşları din, dil ve ırk ayrımı gözetilmeksizin yasalar önünde eşittir. Hiçbir kimseye doğuştan, mesleki durumundan veya belli bir gruba aidiyetinden dolayı

[62] https://www.akt.mk//стратегија-за-родова-еднаквост-2013-2020/, Erişim Tarihi 03.04.2020.

ayrıcalık tanınmamıştır. Her türlü ayrımcılık cezai müeyyideye tabidir. Makedonya Anayasası'nın yirmi ikinci maddesi ,18 yaşını doldurmuş olan her vatandaşa cinsiyet, milliyet, ırk, din ve bölge ayrımı yapmaksızın seçme ve seçilme hakkı tanımaktadır. Anayasa'nın yirmi üçüncü maddesinde ise **"**kadınlar, ekonomik ve sosyo-politik yaşamın her alanında erkeklere eşittir" ifadesi yer almaktadır. Ayrıca devlet, doğum, çocuk ve çocuk gündüz bakım evleri oluşturarak ve annelerin doğumdan önce ve sonra işten çıkarılmamalarını yasal garantiye alarak anne ve çocuğun haklarını korur. Anayasa'nın yirmi beşinci maddesi evlilik ve aile kurumu hakkındadır. Devlet, evlilik ve ailenin yasa ile korunmasına büyük önem verir. Sadece yetkili devlet makamlarında yapılan evlilikler geçerlidir. Tüm evlilik anlaşmazlıkları halk mahkemelerinde yargıç önünde çözüme kavuşturulmalıdır. Doğumlar, evlilikler ve ölümler devletin sorumluluğundadır. Evlilik dışı ilişkilerin statüsü ise yasayla düzenlenir.[63]

4.2 Ohri Çerçeve Anlaşması

Makedonya Cumhuriyeti birçok etnik grubu içinde barındıran çok dilli ve çok dinli toplumsal bir yapıya sahiptir. Azınlıklara karşı, üstü kapalı da olsa uzun süre dışlayıcı bir politika izlenmiştir. Yukarıda görüldüğü üzere İnsan hak ve özgürlükleri ve etnik gruplar arası eşitlik anayasa ile garanti altına alınmıştır. Anayasa'ya göre ülke sınırları içinde yaşayan Makedonların, Arnavutların, Türklerin, Sırpların, Boşnakların, Romenlerin ve diğer etnik grupların hakları eşittir. Anayasa ve Ohri Çerçeve Anlaşması ile garanti altına alınan azınlık hakları, sadece Arnavutlara hitap ederken, diğer etnik gruplarda bu haklardan yararlandılar. Ohri Çerçeve Anlaşması'na göre hükümet, kamu kurum ve kuruluşlarında diğer etnik gruplara eşit istihdam sağlamak zorundadır.

Ohri Çerçeve Anlaşması, 13 Ağustos 2001 tarihinde Arnavutlar ile Makedonlar arasında Ohri şehrinde imzalandı. Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri temsilcileri de anlaşmada yer aldılar. Ohri Çerçeve Anlaşması, Arnavutlara

[63]https://www.akt.mk//стратегија-за-родова-еднаквост-2013-2020/, Erişim Tarihi 03.04.2020.

tam eşitlik sağlamıştır. Aynı anlaşma Makedonya'yı, içinde yaşayan etnik grupların barış içinde yaşayacakları bir devlet olarak tanımlamıştır.

Ohri Çerçeve Anlaşması'nın sekizinci maddesine göre; "Kamu kurumlarında tüm vatandaşlar etnik aidiyetlerine bakılmaksızın eşit oranda temsil edilme hakkına sahiptirler.''[64] Ohri Çerçeve Anlaşması'na göre ülkede azınlık dillerinin kamusal alanda kullanması söz konusu olduğunda, bu durumdan sadece Arnavutlar tam manasıyla yararlanıyorlar.[65] Anlaşmanın yirminci maddesine göre "Azınlıklar özgürce siyasi partiler ve dernekler kurabilirler, bunlara katılabilirler veya istifa edebilirler.''[66]

[64]https://www.osce.org/skopje/100622?download=true, Erişim Tarihi 05.09.2019.
[65] Yazar Jehona Zuta,Minority Rights in Macedonia - The Right to Use a Minority Language,UPPSALA Ünivesitesi ,ss. 64, Yıl 2015, http://www.diva-portal.se/smash/get/ diva2: 844203/FULLTEXT01.pdf, Erişim Tarihi 07.03.2020.
[66]https://journals.openedition.org/revus/1149, Erişim Tarihi 07.03.2020.

5 MAKEDONYA'DAKİ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Sivil toplum kuruluşları, siyasi iktidarı ya da ülkenin ekonomisini ele geçirmek amacıyla faaliyet göstermezler. Gönüllü olarak temsil ettikleri gruplar için, yararlı çalışmalar yapan kuruluşlardır. Sivil toplum kuruluşları ülkelerinin yönetimini sorgularlar ve eleştirirler. Bu sorgular ve eleştiriler ulusun çıkarları doğrultusunda iyi yönde yapılmalıdır. Sivil toplum kuruluşları dil, eğitim, sosyal ve kültürel alanlarda faaliyet gösterirler.

Bir ülkede yaşayan azınlık hangi ulusa mensup olursa olsun değerlerinin korunması ve ülke içinde söz sahibi olabilmesi için, sivil toplum kuruluşlarına ihtiyaç duyar. Bu kuruluşlar bir ulusun kültürünü, dilini, örf ve adetlerini muhafaza etmek ve nesilden nesile aktarmak için faaliyet gösterirler. Makedonya'daki azınlıklar Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanan ekonomik ve siyasi karışıklık sonucunda, sivil toplum kuruluşlarına daha fazla önem verdiler. Bu süreçte uluslar bu kuruluşlardan yardım alarak kamusal alanda söz sahibi olmaya çalıştılar. 1949-1991 yılları arasında Makedonya'da birçok sivil toplum kuruluşu ayakta kalma mücadelesi verdi. Bu mücadeleler genellikle bozuk ülke ekonomisi ve yetersiz üye desteği yüzünden kaybedildi.

Makedonya'da hükümete bağlı sivil toplum kuruluşları ile ilgili olarak İş Birliği Dairesi Sekreterliği kurulmuştur. Bu birim, hükümetin Sivil Sektör ile İş birliği ve Kalkınma Stratejisi'nin uygulanmasından ve koordine edilmesinden sorumludur. Bu oluşum sivil toplum kuruluşlarını politika oluşturma sürecine dâhil ederek ve finansal sürdürülebilirlik koşullarını sağlayarak hükümetin sivil sektörle işbirliğini geliştirmeye özen gösterir. Sivil Sektör İş birliği ve Kalkınma Konseyi, Fonların Tahsisi Komisyonu'na uzman ve idari destek sağlar. Sivil toplumla iş birliği içindeki birim, karşılıklı güven, ortaklık, bağımsızlık, çoğulculuk, katılım, şeffaflık, hesap verilebilirlik, fırsat eşitliği ve ayrımcılık yapmama ilkelerine saygı gösterir.[67]

Makedonya'da Türk, Arnavut ve Boşnak sivil toplum kuruluşları, cinsiyet eşitsizliğine çözüm önerileri getirme ve kadınların toplumdaki seviyelerini yükseltme amacıyla, yerel ve ulusal düzeylerde çalışmalar yapmaktadırlar. Bu kuruluşlar,

[67] https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=mk/node, Erişim Tarihi 23.03.2020.

cinsiyet farkındalığını ve kadınların kapasitelerini artırmaya, kadın grupları arasında toplumsal cinsiyet diyalogunu ve iş birliğini geliştirmeye çalışmaktadır.

Tablo 4: Makedonya'da Türk Kadın Sivil Toplum Kuruluşları

Derneğin Adı	**Kuruluş Yılı/Yer**	**Kurucu/Başkan**
Makedonya Türk Kadın Dostluğu ve Makedonya Türk Kadınlar Derneği (Derya)	1999/ Üsküp	Suzana Musli
Türk Kadınları Derneği (Işık)	2003/ Doyran	Zinnet Bilaloğlu
Makedonya Türk Kadınlar Teşkilatı	2007/Üsküp	Sıdıka Ağa / Semiha Saraç
Türk Kadın Derneği (Dostluk)	1995/ Üsküp	Dirita Karahasan
Türk Kadınlar Teşkilatı "Hayat"	1999/ Struga	-----

Kaynak Necati Çayırlı, Makedonya'daki Türk Kimliğinin ve Kültürünün Korunmasında Etkin Sivil Toplum Kuruluşları, Yıl 09 Mayıs 2011 ss.1-28 (http://www.balturk.org.tr/ Makedonya'daki-turk-kimligininkulturunun-korunmasinda-etkin-sivil-toplum-kuruluslari, Erişim Tarihi 09.05.2019).

Makedonya'da bulunan etnik gruplar 1991 sonrasında haklarını ve kendi benliklerini korumak için sivil toplum kuruluşları oluşturdular.[68] Diğer yandan bu ülkede kadın olmanın zorluğu ve kadınların karşılaştıkları sorunlara çözüm üretmek ve onların sözcülüğünü yapmak amacıyla kadın sivil toplum kuruluşları hayata geçirildi. Kadın derneklerinden sırayla; 1999'da Makedonya Türk Kadın Dostluğu ve

[68] Necati Çayırlı, Makedonya'daki Türk Kimliğinin ve Kültürünün Korunmasında Etkin Sivil Toplum Kuruluşları, Yıl 09 Mayıs 2011 ss.1-28, http://www.balturk.org.tr/ Makedonyadaki-turk-kimligininkulturunun-korunmasinda-etkin-sivil-toplum-kuruluslari, Erişim Tarihi 09.05. 2019.

Makedonya Türk Kadınlar Derneği (Derya) Üsküp'te, 2003'te Türk Kadınları Derneği (Işık) Doyran'da, 2007'de Makedonya Türk Kadınlar Teşkilatı (Makedonya Türk Kadını Teşkilatı) Üsküp'te ,1999'da Türk Kadınlar Teşkilatı "Hayat" ve 1995 yılında Türk Kadın Derneği (Dostluk) adlı dernekler kuruldular.[69] Makedonya'da Türk Sivil Toplum Kuruluşları 2006 yılından itibaren Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı[70] ile ortak projeler yürütmeye başladılar. Sivil toplum kuruluşları ile eğitim, sağlık, kültürel mirasın korunması ve altyapının güçlendirilmesi gibi alanlarda dört yüz seksen dokuz adet çalışma yürütüldü.[71] Türk Sivil Toplum Kuruluşları, Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği [72] ile ortak projeler yaptılar. Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği, Türk kültürünü tanıtma ve Türk kadınlarının eğitim seviyelerini yükseltmek amacıyla yapılan çalışmalarda destek verdi. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı birçok projeye imza attı. Türkçe kursları ve Türk öğretmenlere yönelik eğitim seminerleri düzenlediler.[73]

Makedonya'da Arnavut kadınları temsil eden iki kadın derneği bulunmaktadır. Bunlar; Vizyon Derneği ve Kadınlar İlerleme Derneği'dir. Bu dernekler kendi imkânları ve hükümete sunduğu projeler doğrultusunda faaliyetlerine devam ediyorlar. Arnavut kadınlarının haklarını savunan ve onlara iş bulma imkânı sağlayan söz konusu kuruluşlar Avrupa Birliği ve Makedonya Hükümeti'nin desteklediklerı projeler yürütmektedirler.[74]

---

[69] Sinisa Stankovic, ,23 Ocak 2014, https://mk.voanews.com/, Erişim Tarihi 23.03.2020.

[70] Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının (TİKA) kuruluşu 1992 tarihindedir. 480 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 1999 tarihinde Başkanlığa bağlandı. TİKA bağımsızlıklarına yeni kavuşan ülkelerde sosyal, ekonomik ve kültürel alanda birçok çalışma yapmaktadır. https://www.tika.gov.tr/tr, Erişim Tarihi 06.04.2020.

[71] https://www.tika.gov.tr/tr, Erişim Tarihi.09.05.2019.

[72] Makedonya Türk Sivil Toplum Teşkilatları Birliği (Matüsiteb), 24 Şubat 2003 tarihinde Üsküp'te faaliyetlerine başlamıştır. Amaçları, Makedonya Türklerinin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak kültürlerini ortak çıkarlarını ve haklarını savunmaktır. Makedonya'da Sivil Toplum Kuruluşlarının birlik içinde çalışmalarını hedeflemektedir. Diğer Türk Sivil Toplum Kuruluşları ile Makedonya'da yaşayan Türklerin sorunlarına çözüm bulmaya çalışıyorlar. (Hüsrev Emin, Matüsiteb başkanı ile görüşme,19.06.2019).

[73] Hüsrev Emin, Matüsiteb başkanı ile görüşme,19.06.2019.

[74] Fahri Türk, Makedonya'da Türk Sivil Toplum Örgütleri: Türkçe Öğretimi ve Temel Sorunlar Bağlamında Bir İrdeleme, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Haziran 2019 Cilt:10 Sayı: 2, https://www.esbadergisi.com/index.php/tr/sayilar/sutun-d-tr/sayi-19, Erişim Tarihi 09.05.2019.

Makedonya'da Boşnakların haklarını savunan, bu etnik topluluğun kültürel değerlerini koruyan ve teşvik etmeye çalışan çeşitli sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Bu ülkede faaliyette bulunan Boşnak kadın dernekleri ise şunlardır; Boşnak Kadın Beyanı Derneği (Divanhana) Üsküp, Eğitim ve Öğretim Kadınlar Derneği (Edu Nisa) Üsküp ve Boşnak Kadın Derneği (Veles) 'dir. Bu dernekler kültür ve eğitime özel bir önem vermektedirler. Yine bu dernekler, tüm Boşnak kuruluşlarıyla koordinasyona gitmek suretiyle Makedonya'nın tüm bölgelerinde Boşnak halkının statüsünü iyileştirilmeyi amaçlamaktadırlar.[75]

Azınlık kadınları, Makedonya Kadın Sivil Toplum Kuruluşlarının hazırladığı projelerden ve yardım programlarından yararlanmaktadırlar. Ayrıca çeşitli etnik gruplara ait sivil toplum kuruluşları ile Makedon Sivil Toplum Kuruluşları arasında iş birliği yapılmaktadır. Makedonya Hükümeti'ne bağlı İş Birliği Dairesi Sekreterliği ve diğer sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile azınlıklara mensup üç yüz kadını işgücü piyasasına kazandıran ortak bir projeye imza atıldı. Ayrıca kendi başlarına veya aracı kurumlar vasıtasıyla iş arama / bulma konusunda eğitimlerden geçirilmişler ve mesleki eğitim kurslarından faydalanmışlardır.[76]

5.1 Kadınlara Yönelik Sivil Toplum Kuruluşları

Makedonya'da, Arnavut, Türk ve Boşnak topluluklar da dâhil olmak üzere çok sayıda etnik grup yüzyıllarca yan yana yaşadı. Bu etnik gruplar Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından, sosyal hayatın gereği olarak yardımlaşma, haklarını ve mensuplarını koruma adına sivil toplum kuruluşlarından faydalandı. Kadınların güçlendirilmesi ve eğitilmesi için de kadın sivil toplum kuruluşları kuruldu.

Makedonya'daki kadın sivil toplum kuruluşları sosyal, kamusal ve politik yaşamın tüm alanlarında, hiçbir ayrım yapmadan kadınların yararına yapılan birçok projeye katkı sunuyorlar. Sağlık alanında kadın sivil toplum kuruluşları Makedonya Hükümeti'nin desteği ile azınlık kadınlarını bilgilendirmek için toplantılar düzenlerler. Ayrıca çeşitli projeler yaparlar. Bu projeler kapsamında sivil toplum kuruluşlarına

[75] https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=mk/node/36/submission/1058, Erişim Tarihi 09.05.2019.

çeşitli eğitimler verilir. Örneğin sivil toplum kuruluşları sağlık hizmetleri, sağlık sigortası ve hasta haklarının korunması alanında yardım ve destek sağlarlar. Azınlık kadınlarına iş ve meslek edinme eğitimi verirler.

Hollanda Vakfı ve "Genç Başarı Makedonya" adlı kuruluşların mali desteğinde ‘‘Üsküp Etnik Azınlıklar İşsiz Kadınlar Kulübü’’ kadınlara yönelik "Eğitim, Arabuluculuk ve Serbest Meslek" projesini hayata geçirdi. Bu proje kapsamında, altmış yedi kadın katılımcının tümü, Kadın Eylem Kulübü'nde on günlük eğitim kursunu başarıyla tamamladı. Bu bağlamda kırk dört kadın kuaförlük, güzellik uzmanlığı, muhasebecilik ve terzilik konularında eğitim aldı.[77]

Tablo 5: Makedonya’daki Kadın Dernekleri

Dernek Adı	**Örgütlendiği Şehirler**	**Hedef Kitle**
Türk Kadını Teşkilatı ‘‘Makedonya Türk Kadını Teşkilatı ’’	Üsküp, Gostivar, Resne, Kalkandelen ve Ohri	Türk Kadınları
Makedonya Türk Kadınlar Derneği ‘‘Derya’’	Üsküp	Türk Kadınları
Türk Kadın Derneği ‘‘Işık’’	Doyran	Türk Kadınları
Türk Kadınlar Teşkilatı “Hayat”	Struga	Türk Kadınları
Türk Kadın Derneği ‘‘Dostluk’’	Üsküp	Türk Kadınları
Boşnak Eğitim ve Öğretim Kadınlar Derneği ‘‘Edunisa ve Legis’’	Üsküp	Boşnak Kadınları

[77]Sinisa Stankovic , Yıl 23 Ocak 2014, https://mk.voanews.com/, Erişim Tarihi 23.03.2020.

Boşnak Kadın Beyanı Derneği ‘‘Divanhana’’	Üsküp	Boşnak Kadınları
Boşnak Kadın Derneği ‘‘Veles’’	Köprülü	Boşnak Kadınları
Arnavut Kadın Derneği ‘‘Vizyon’’	Üsküp	Arnavut Kadınları
Arnavut Kadın Derneği ‘‘İlerleme’’	Üsküp	Arnavut Kadınları
Makedonya Dul Ebeveynler Birliği ‘‘All Bito’’	Manastır	Makedon, Arnavut, Türk, Sırp, Boşnak ve Roman kadınları
Makedonya Hareket ve Entegrasyon Derneği ‘‘Madı’’	Üsküp	Makedon, Arnavut, Türk, Sırp, Boşnak ve Roman kadınları
Makedonya Kadın Derneği ‘‘Prestij’’	Manastır	Makedon, Yunan ve Arnavut Kadınları
Makedonya Kadın Derneği ‘‘Radika Kadın Örgütü’’	Üsküp	Makedon, Türk ve Arnavut Kadınları
Manastır Belediyesi Kadın Teşkilatı	Manastır	Makedon ve Roman Kadınları
Makedonya Çok Irklı ‘‘Florance Nightingale” Derneği	Kumanovo	Makedon Kadınları
Makedonya Kalkandelen Kadın Derneği	Kalkandelen	Makedon ve Arnavut Kadınları
Makedonyalı Kadınlar Sivil İnisiyatifi ‘‘Antiko’’	Üsküp, Debre, Kumanovo, Gostivar ve Kalkandelen	Makedon, Arnavut, Türk, Sırp, Boşnak ve Roman kadınları

Makedonya'da Kadınların Statüsünü Geliştirme Derneği ‘‘Kadın Eylemi’’	Radoviş	Makedon ve Arnavut Kadınları

Kaynak: Hükümet Genel Sekreterliği Sivil Toplum Kuruluşları ile İş birliği Dairesi web sitesinden alınan bilgilere istinaden yazar tarafından oluşturuldu (https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=mk/node/42, Erişim Tarihi 27.03.2020).

Tablo 5’teki veriler incelendiğinde; Makedonya’da kadın Sivil Toplum Kuruluşlarından Türk Kadını Teşkilatı ‘‘Makedonya Türk Kadını Teşkilatı’’, Üsküp, Gostivar, Resne, Kalkandelen ve Ohri şehirlerinde, Makedonya Türk Kadınlar Derneği ‘‘Derya’’, Üsküp şehrinde, ‘‘Işık’’ Doyran’da, Türk Kadınlar Teşkilatı “Hayat” Struga’da, Türk Kadın Derneği ‘‘Dostluk’’ Üsküp’te Türk kadınlarının sorunlarına çözüm bulmaya çalışıyorlar. Boşnak Eğitim ve Öğretim Kadınlar Derneği ‘‘Edunisa ve Legis’’, Boşnak Kadın Beyanı Derneği ‘‘Divanhana’’, Üsküp’te, Boşnak Kadın Derneği ‘‘Veles’’ Köprülü’de Boşnak kadınlarının sorunlarına çözüm üretmeye gayret ediyorlar. Arnavut Kadın Dernekleri ‘‘Vizyon’’ ve ‘‘İlerleme’’ Üsküp şehrinde Arnavut kadınlarının seviyesini yükseltmek amacıyla çalışmalarını sürdürüyorlar.

Tablo 6: Makedonya’da Ortak Çalışma Yapan Dernekler

Dernek Adı	**Şehir / Kasaba**	**Hedef Kitle**
Makedonya Dul Ebeveynler Birliği ‘‘All Bito’’	Manastır	Makedon, Arnavut, Türk, Sırp, Boşnak ve Roman kadınları
Makedonya Hareket ve Entegrasyon Derneği ‘‘Madı’’	Üsküp	Makedon, Arnavut, Türk, Sırp, Boşnak ve Roman kadınları
Makedonya Kadın Derneği ‘‘Prestij’’	Manastır	Makedon, Yunan ve Arnavut Kadınları
Makedonya Kadın Derneği ‘‘Radika Kadın Örgütü’’	Üsküp	Makedon, Türk ve Arnavut Kadınları

Manastır Belediyesi Kadın Teşkilatı	Manastır	Makedon ve Roman Kadınları
Makedonya Çok Irklı "Florance Nightingale" Derneği	Kumanovo	Makedon Kadınları
Makedonya Kalkandelen Kadın Derneği	Kalkandelen	Makedon ve Arnavut Kadınları
Makedonyalı Kadınlar Sivil İnisiyatifi ''Antiko''	Üsküp, Debre, Kumanovo, Gostivar ve Kalkandelen	Makedon, Arnavut, Türk, Sırp, Boşnak ve Roman kadınları
Makedonya'da Kadınların Statüsünü Geliştirme Derneği ''Kadın Eylemi''	Radoviş	Makedonya ve Arnavut Kadınları

Kaynak: Hükümet Genel Sekreterliği Sivil Toplum Kuruluşları ile İş birliği Dairesi web sitesindeki bilgilere istinaden yazar tarafından oluşturuldu (https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=mk/node/42, Erişim Tarihi 27.03.2020).

Ayrıca Makedonya'da bulunan diğer sivil toplum kuruluşları çeşitli etnik grupların sorunlarını çözmek için ortak çalışmalar yapıyorlar. Bunlar; Makedonya Dul Ebeveynler Birliği ''All Bito'' (Manastır), Makedonya Hareket ve Entegrasyon Derneği ''Madı'' (Üsküp), Makedonya Kadın Derneği ''Prestij'' (Manastır), Makedonya Kadın Derneği ''Radika Kadın Örgütü'' (Üsküp), Manastır Belediyesi Kadın Teşkilatı (Manastır), Makedonya Çok Irklı''Florance Nightingale'' Derneği, (Kumanovo), Makedonya Kadın Derneği (Kalkandelen), Makedonyalı Kadınlar Sivil İnisiyatifi ''Antiko'' (Üsküp, Debre, Kumanovo, Gostivar ve Kalkandelen) ve Makedonya'da Kadınların Statüsünü Geliştirme Derneği ''Kadın Eylemi'' (Radoviş), gibi sivil toplum kuruluşları şeklinde sıralanabilir. Bu dernekler hükümet ile çeşitli projelerde işbirliği yapmaktadırlar. Bu işbirliğinin amaçları, kadınların sosyo-ekonomik durumlarının iyileştirilmesi, Makedon ve Müslüman kadınların güçlendirilmesi ve eğitilmesidir. Ayrıca bu toplulukların geleneklerinin ve

kültürlerinin korunması ile toplumda cinsiyet eşitliğinin sağlanması büyük önem arz etmektedir.[78]

5.2 Makedonya Türk Kadını Teşkilatı

Kadınların sorunlarına çözüm getirmek ve onların topluma güçlü bir şekilde katılımlarını sağlamak için Makedonya vatandaşı Türk kadınları örgütlendiler. Sorun yaşayan Türk kadınlarını bir araya getirerek eğitecek, bilgilendirecek, teşkilatlandıracak ve toplumda saygın bir yer almalarına vesile olacak bir harekete ihtiyaç duyulduğundan 10 Ekim 1997 tarihinde Makedonya Türk Kadını Teşkilatı kuruldu. Dernek faaliyetlerine, 27 Kasım 1997' de ilk başkan Sıdıka Ağa önderliğinde başladı. Sıdıka Ağa, Yugoslavya döneminde, Kültür ve Güzel Sanatlar Derneği'nde faaliyetlerde bulunmuştur. Türklük mücadelesini sürdüren Ağa, bu teşkilatın başına geçtikten sonra faaliyetlerini daha örgütlü bir şekilde yapmaya devam etmiştir. Ağa, Üsküp, Gostivar, Kalkandelen, Resne ve Ohri gibi şehirlerde derneğin şubelerini kurarak, Makedonya'daki Türk kadınlarını bir araya getirmiştir.

Makedonya Türk Kadını Teşkilatı'nın amacı, Türk kadınının sosyal seviyesini milli ve manevi değerlere yakışır bir şekilde yükseltmektir. Bu sebeple Türk kadınlarını düşünce özgürlüğü bakımından desteklemekte, onları bağımsız kılmak ve mevcut haklarını kullanmaları için yüreklendirmektedir. Ayrıca bu dernek kadın sağlığı seminerleri, el becerileri kursları, gıda ve eşya yardımı, Türk kız çocuklarının eğitilmesi, edebiyat ve tiyatro gösterileri, gibi bir çok etkinlik düzenlemiştir. Makedonya Türk Kadını Teşkilatı'nın kuruluş nedenlerinden biri de kadın sorunlarına çözüm bulmak ve değişik projeler ile kadınların eğitim bilincinin arttırılması yönünde çalışmalar yapmaktır.

Taşrada yaşayan Türk kadınlarının en önemli sorunlarından biri de sağlık problemleridir. Ağır yaşam koşulları, ekonomik problemler, zamanında tedavi yaptıramama, sağlık sigortasının olmaması gibi sebepler, taşradaki kadınların karşılaştıkları ciddi sağlık problemlerindendir. Makedonya Türk Kadını Teşkilatı

[78] . https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=mk/node/42, Erişim Tarihi 27.03.2020

çeşitli Türk ve yabancı kuruluşların yardımlarıyla bu sorunları çözmeye yönelik birçok proje yürütmektedir.[79]

Teşkilatın önem vermiş olduğu diğer bir konu ise kadınların ekonomik bağımsızlığıdır. Bu bilinci kadınlara aşılamak amacıyla; dikiş nakış, keçe işi ve boyama kursları açılmaktadır. Kursların sonunda sertifika alan kadınlar kendi iş yerini açma imkânına sahip olmaktadırlar. Böylece kadınlar aile bütçelerine katkıda bulundukları gibi kendi ekonomik özgürlüklerine de kavuşmaktadırlar. Türk kızlarının milli ve manevi değerlerine bağlı olarak yetiştirilmeleri için Türk müziği ve Türkçe kurslarının yanında, Kuran kursu ve din bilgisi dersleri de tertiplenmektedir. Yukarıdaki ifadelerden Makedonya Türk Kadını Teşkilatı'nın Türk kadınlarının toplumsal statülerinin iyileştirilmesi için elinden gelen gayreti gösterdiği anlaşılmaktadır.

Makedonya Türk Kadını Teşkilatı'nın bir diğer hedefi de kadınların siyasal hayata katılımlarını desteklemektir. Makedonya yasalarına göre pozitif ayrımcılık ilkesinden hareketle kadınların siyasete katılmaları teşvik edilmektedir. Ancak Türk kadınları siyasette hâlâ etkin rol oynayamamaktadırlar. Makedonya Türk Kadını Teşkilatı ''Erken evliliğe hayır'', ''Eğitime devam'', ''Uluslararası kadın hakları'' gibi konularda, Makedon ve Arnavut kadın sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşların destekleriyle çeşitli çalıştaylar gerçekleştiriyor. Makedonya'da kadınlar hükümet ve uluslararası kuruluşlar nezdinde yapmış oldukları girişimler vasıtasıyla kendi sorunlarına çözüm aramaktadırlar. En çok destek ise haliyle Türkiye Cumhuriyeti'nden geliyor.[80]

5.3 Makedonya Türk Kadınlar Derneği ''Derya''

Makedonya Türk Kadınlar Derneği (Derya) 1999 yılında Üsküp'te kuruldu. Amaç kadınların haklarını savunmak, eğitim, sağlık gibi konularda destek sağlamak ve siyasete katılımlarını teşvik etmektedir. Bu derneğin etkinliklerine Türk

[79] http://www.turansam.org/makale.php?id=177 26.12.2008, Erişim Tarihi 07.05.2019.
[80] Semiha Saraç, Matükat, Genel Başkanı,16 Şubat Mirasımızın İzinde 1. Balkan –Türk Kadın Çalıştayı'nda görüşme,16.02.2019.

kadınlarının yanı sıra Arnavut ve Boşnak kadınlar da katılmaktadırlar.[81] Suzana Musli[82] başkanlığında ellinin üzerinde faaliyeti bulanan bu dernek; kadınların haklarını savunmakta, seslerini duyurmakta ve onları sosyal hayata hazırlamaya çalışmaktadır.[83] Derya Derneği, ‘’Azınlık Toplumlarında Kadınların Yeterliliği’’ adlı projeyi Almanlar ile birlikte yürütüyor. Bu proje kapsamında, kadın girişimcileri desteklemek ve kadınların istihdama katılabilmelerini sağlamak için, Üsküp, Radoviş ve Kalkandelen gibi şehirlerde on iki hafta devam eden; okuma-yazma, Arnavutça, terzilik, kuaförlük ve bilgisayar kursları düzenlendi.

Derya Derneği’nde Türkiye'den temin edilen malzemelerle örgü, gümüş ve süs eşyaları yapılıyor. Bu dernek, Makedonya Cumhuriyeti'nden aldığı küçük hibelerle kadınlara dikiş, nakış, örgü ve organizasyon konularında yardım ediyor ve onlara kendi işlerinin patronu olmayı öğretiyor. Böylece bir beceri sahibi olan kadınlar ürettiklerini satarak geçimlerini sağlıyorlar. Derneğin Türk kadınlarının hakları için verdiği mücadele devam ediyor. Musli yerel yönetim, sağlık eğitimi, insan hakları ve azınlık hakları projeleri ile kadın sorunları üzerine uluslararası projeler yürütmektedir. Bu dernek, Türk kadınlarını aile içi şiddetten nasıl korunacakları ve seçim sürecine nasıl dâhil olacakları konusunda eğitmektedir.[84] Musli’ye göre en iyi sonuçlar, eğitimsiz, dil bilmeyen, işi olmayan, ekonomik olarak güçlü olmayan marjinalize edilmiş bir grup kadınla uyguladıkları projelerden elde edilmiştir. Bu bağlamda etnik

[81] Çayırlı Necati, Makedonya Türk Kimliği Bağlamında Makedonya’daki Türk Sivil Toplum Kuruluşları, Yıl2015, ss.163, Erişim Tarihi 26.03.2019.

[82] Derya Derneği Başkanı Suzana Musli bu örgütü kurmadan önce 1980‘li yıllarda Kızıl Haç’ta aktivist olarak çalıştı.100 Kosovalı mülteci kadınla Makedonya’da bir proje yaptı. Bunlar dikiş nakış kursları gibi el becerilerine dayanan etkinliklerdir. Amaç; çocuk sahibi kadınların el becerilerini geliştirmekti. 35 yıl boyunca Üsküp'te bir sağlık merkezinde ambulans hemşiresi olarak çalıştı. Resmi olarak sigara, alkol ve uyuşturucu konularında ortaokullarda eğitimler verdi. 1995 yılından beri siyaseti takip etti. Ama siyasette faal bir rol oynamadı. Ayrıca kadın derneklerinde proje eğitimi verdi. Musli, Arnavut, Makedon, Türk ve Boşnak toplam 14 derneğe başkanlık yaptı. Makedonya‘da 2000 yılında ‘’Azınlık Ağı’’nın kurulmasından sonra Musli, Makedonya Kadın Lobisi'nin kurucusu olarak, bu ülkedeki Türk kadınlarının bilinçlendirilmesi amacıyla çalıştı. Makedonya’da Sivil Toplum Kuruluşları alanında dünya çapında uzmanlardan eğitim almış 5- 6 kişiden biridir. (Derya Derneği Başkanı Suzana Musli ile Üsküp’te, 21.06.2019 tarihinde yapılan görüşme).

[83] Çayırlı Necati, Makedonya Türk Kimliği Bağlamında Makedonya’daki Türk Sivil Toplum Kuruluşları, Yıl2015, ss.163, Erişim Tarihi 26.03.2019.

[84] Derya Derneği Başkanı Suzanna Musli ile Üsküp’te, 21.06.2019 tarihinde yapılan görüşme.

gruplardan kadınlar ayakkabıcılık, dikiş nakış, el sanatları, kuaförlük ve bilgisayar kursları ile kozmetik, çiçek dikimi ve tarım üzerine sertifika programlarına katıldılar. Derya Derneği etnik topluluklardan kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesi için onların küçük işletmeler kurmalarına yardımcı olmaktadır.[85]

Derya Derneği şiddet gören kadınlara yardım elini uzatmıştır. Bu dernek; 2000, 2004 ve 2014 yıllarında Makedonya Parlamentosunda kadın milletvekili oranının yüzde 30'a çıkarılması için yasa teklifi önermiştir.[86] Dernek 2017 yılında ''Evet Vakfı ''(Yes Foundation), Avro Zentar, MIRA Vakfı ve Milenyum Derneği ile beraber Çayır Belediyesinde kadınlara kendi işlerinin patronu olmayı öğreten bir projeye imza attı.[87] Dernek, Sağlık Bakanlığı ve Avrupa Birliği'nin desteğiyle, rahim ve meme kanserine karşı erken teşhisi amaçlayan projeler yapıyor. Bu proje kapsamında üyeler en ücra köylere kadar gidip kadınları bilgilendiriyorlar.

Musli, farklı etnik gruplara mensup kadınları bilinçlendirmek amacıyla 2016 yılında ''Kadınlara Yönelik Aile İçi Şiddet Hakkındaki Yasal Düzenlemeleri Tanıtma'' başlıklı bir seminer düzenledi. Bu seminer Makedonya Hükümeti Genel Sekreterliği tarafından desteklendi. Bu kapsamda şiddete maruz kalan kadınlar bilinçlendirilerek, şiddet karşısında neler yapmaları gerektiği anlatıldı. Makedonya Hükümeti Genel Sekreterliği ve Derya Derneği işbirliğinde kadına yönelik şiddeti önlemek amacıyla başka projeler de yürütüldü.[88]

5.6 Türk Kadın Derneği "Işık"

Yugoslavya dağıldıktan sonra, Doyran'da hiçbir Türk Sivil Toplum Kuruluşu olmadığından dolayı 2003 yılında kadınların desteği ile Işık Derneği kuruldu. Zinnet Bilaloğlu[89] Işık Derneğinin kurucularından ve başkanıdır. Bu sivil toplum kuruluşunun

[85]https://www.mkd.mk/makedonija/pravata-na-pomaliot/turchinkite-denes-povekje-mu-se-posvetuvaat-na-obrazovanieto-otkolku, Erişim Tarihi 30.03.2020.
[86] Fahri Türk, Makedonya'da Türk Sivil Toplum Örgütleri: Türkçe Öğretimi ve Temel Sorunlar Bağlamında Bir İrdeleme, Ekim 2019, s 11.
[87] Fahri Türk, a.g.e, s. 12.
[88]Derya Derneği Başkanı Suzanna Musli ile görüşme, Üsküp, 21.06.2019.
[89] Matüsiteb yönetim kurulu üyesi olan Bilaloğlu Üsküp Kiril ve Metodi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümünden mezundur. Makedonya'da ilk kadın öğretmenlerdendir. Bilaloğlu, 40 yıl

amacı, Türk kadınlarını, kadın-erkek eşitliği ve sosyal/siyasi alandaki haklar konusunda aydınlatarak, hak ettikleri yere gelmeleri için bilinçlendirmektir. Derneğin kırk altı üyesi bulunmaktadır. Doyran'da, Türk gelenek ve göreneklerini tanıtan dernek 2003 yılında yapılan bir proje kapsamında geleneksel otantik giyim kuşam ve Türk mutfağı hakkında elli sayfalık bir tanıtım kitabı yayımladı.

Doğu Makedonya çapında faal olan Işık Derneği, kadınların sosyal hayata katılımlarını arttırmak için çeşitli projeler üzerine çalışmalar yapıyor. Eskiden kırsal bölgelerdeki aileler kız çocuklarını, dördüncü sınıftan sonra okula göndermiyorlardı. Erkek çocuğu okula giderken, kız çocuğuna gereken önem verilmezdi. Makedonya kanunlarına göre liseye kadar eğitim mecburi olsa da cezalar düşük olduğundan vatandaşlar cezayı ödemeyi göze alarak çocuklarını okula hiç göndermiyorlardı. Daha sonra genç nesiller bilinçlenince aileler çocuklarını okula göndermeye başladılar. Ancak köylerde sadece Türkçe konuşulması gençlerin Makedoncaya yeterince hâkim olamamalarına yol açmaktadır. Özellikle kadınlar devletin resmi dilini (Makedoncayı) bilmeyince hastanede veya diğer resmî kurumlarda kendi dertlerini anlatamıyorlar. Dolayısıyla kadınlar hasta olduklarında doktora gitmiyorlar, gitmeleri halinde ise yanlarında mecburen bir erkek olması gerekiyor. Bu sebeple dernek bu köylerde Makedonca kursları açarak kadınlara yardımcı olmaya çalışmaktadır. Üstüne üstlük kız çocukları bazı hastalıkları babalarına veya ağabeylerine söyleyemedikleri için, tedavileri aksamaktadır. Makedonca kursları sayesinde şimdi kadınlar artık hastaneye ya da bir devlet dairesine kendileri gidebiliyorlar ve işlerini yanlarında erkekler olmadan halledebiliyorlar. Ama orta yaş ve üzerindekiler hâlâ dil bilmiyorlar. Dil sorunu yüzde yüz çözülmese de artık gençlerin yüzde 70'i Makedoncayı vakıftırlar. [90]

Işık Derneği fiziksel şiddet konusunda da kadınları bilgilendiriyor. Fiziksel şiddet gören kadınlar müracaat ettiklerinde sosyal kuruluşların yardımı ile onların sorunlarını çözmeye çalışıyorlar. Eskiden Doyran kadınları bu konuda yaşadıkları

öğretmenlik yaptı. İki yıl Manastır'da, daha sonra ise, Doyran'da öğretmen olarak çalıştı. Türk Dili ve Edebiyat Bölümü ikinci üniversitesidir. Önce Makedonca ve Sırpça okudu. Doyran'da ilkokulda Türk çocuklarına Makedonca öğretti. Bilaloğlu dört kardeş ve bir evin tek kızıdır. Bilaloğlu'nun kızı ise hekimdir. Üsküp Devlet Hastanesinde endokronoloji bölümünde çalışmaktadır (Işık Derneği Başkanı Zinnet Bilaloğlu ile görüşme, Üsküp,21.06.2019).

[90]Işık Derneği Başkanı Zinnet Bilaloğlu ile görüşme, Üsküp, 21.06.2019.

sorunları dile getiremiyorlardı. Yani eşlerini şikâyet edemiyorlardı. Çocuklar okulda evlerinde şiddet olduğunu öğretmen veya arkadaşlarına söylediklerinde bu durum öğreniliyordu. Ancak günümüzde kadınlar iş birliğinde bulunup şiddete maruz kalan kadının eşini davet ederek ona "Neden eşine şiddet uyguluyorsun?'' diye soruyorlar. Sosyal kurumlardan gelen psikologlar eşliğinde evli çiftler karşılıklı olarak konuşturularak sorunlarına çözüm bulmaya çalışıyorlar. Daha sonra yetkililer beş-on defa gelip bu aileyi ziyaret ediyorlar. Eğer bunda başarı sağlanamıyorsa başka yollar deneniyor. Bu kuruluşlar kadınlara sosyal ve psikolojik olarak destek oluyorlar. Işık Derneği hem erkek hem de kadınları bilinçlendirerek mevcut sorunları çözmeye çalışıyor. Dernek ayrıca kadınlara özgü kanser çeşitleri (rahim ve meme kanseri gibi) ve bulaşıcı hastalıklar hakkında seminerler düzenleyerek, onları bilinçlendiriyor. Dernek, Makedonya devleti ve Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı tarafından maddi olarak desteklenmektedir.[91]

5.7 Türk Kadınlar Teşkilatı "Hayat"

Hayat Derneği 1999 yılında Struga şehrinde Türk kadınları tarafından kuruldu. "Geleneklere Dönüş" adlı proje ile kadınları bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Amacı kadınların Türk toplumundaki yerini yükseltmek ve onları hakları konusunda bilgilenmektir.[92] Bu yüzden Türk kadınlarının sosyal hayata uyumlarını kolaylaştırmak amacıyla onları bilinçlendirme toplantıları yapmaktadır.[93]

5.8 Türk Kadın Derneği "Dostluk"

Bu sivil toplum kuruluşu Dirita Karahasan[94] başkanlığında, 9 Mayıs 1995 tarihinde Üsküp'te kuruldu. Bu dernek ilk zamanlarda üye aidatları, bağışlar ve bazı iş

[91] Derya Derneği Başkanı Suzanna Musli ile görüşme, Üsküp, 21.06.2019.
[92] Makedonya'daki Türk Kimliğinin ve Kültürünün Korunmasında Etkin Sivil Toplum Kuruluşları, Yıl 2011 ss.1-28, http://www.balturk.org.tr/ Makedonyadaki-turk-kimligininkulturunun-korunmasinda-etkin-sivil-toplum-kuruluslari/, Erişim Tarihi 09.05.2019.
[93]http://www.balturk.org.tr/makedonyadaki-turk-kimligininkulturunun-korunmasinda-etkin-sivil-toplum-kuruluslari/, Erişim Tarihi 03.04.2020.
[94] Ermeni Asıllı bir Türk olan Dirita Şafak Karahasan eğitimini Almanya'da almıştır. 1982-1986 yılları arasında Makedonya meclisinde dört yıl Makedonya Komünistler Birliğini temsilen bulundu. İki yıl

adamlarının yardımlarıyla faaliyetlerini sürdürüyordu. Derneğin kuruluş amacı; sosyal hayatta kadınlara yardım etmektir.[95] Dostluk Derneği, doktorlar davet ederek kadınları sağlık konularında bilgilendirme konferansları düzenliyor. Örneğin, kadınların kemik erimesi, meme ve rahim kanserleri hakkında bilgi edinmelerini sağlıyor. Dernek yetkilileri ücretsiz sağlık kontrolleri tertipliyorlar. Ayrıca seçim dönemlerinde köyleri gezerek kadınları eşlerinin istekleri doğrultusunda değil kendi iradelerini kullanarak oy vermeleri gerektiği hususunda aydınlatıyorlar.[96] Dernek kadınlara siyasal hayata katılım konusunda destek veriyor. Bunun dışında çeşitli yardım etkinlikleri düzenleniyor. Örneğin, Doğu Makedonya'daki Yörük köylerinin muhtarından fakir ailelerin listesini alıp Ramazan'da bu insanlara gıda paketleri yardımı yapıyorlar. Dernek ilk dönemlerde tamamen üye yardımlarına bağlıyken zamanla Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı gibi bazı kurumlar tarafından desteklenmeye başladı. Dernek, Makedonya'daki kuruluşların yanı sıra Kosova ve Romanya'da faaliyet gösteren kadın dernekleriyle de işbirliği içerisinde bulunuyor.[97]

5.9 Arnavut Kadın Derneği "Vizyon"

Vizyon Derneği, Avukat Nilüfer Sali[98] tarafından 2004 yılında Arnavut kadınları bilinçlendirmek amacıyla kurulmuştur. Bu dernek çalışmalarını genellikle eğitim projeleri üzerine yoğunlaştırmaktadır. Bu sivil toplum kuruluşu ilkokuldan üniversiteye kadar bütün eğitim kurumlarında kız öğrenciler üzerine çalışmalar yapıyor. Kadınları sağlık konusunda destekleyen dernek, kanser üzerine bilgilendirme toplantıları ve seminerler düzenlemektedir. Dernek, Makedonya'da kadınların kamusal alana katılımları için 2001'den beri çeşitli projelere imza atmaktadır. Önceleri Makedonya'da Arnavut kadınlar çalışma hayatında birçok sorunlarla karşılaşıyorlardı.

meclis başkan yardımcılığı yaptı. Daha sonra gazetecilik mesleği ile iştigal etti (Dostluk Derneği Dirita Karahasan ile Üsküp'te 21.06.2019 tarihinde yapılan görüşme).

[95] Dostluk Derneği Dirita Karahasan ile Üsküp'te 21.06.2019 tarihinde yapılan görüşme.

[96] Dirita Karahasan, Dostluk Derneği, telefon görüşme,03.04.2020.

[97] Dirita Karahasan, Dostluk Derneği, telefon görüşme,03.04.2020.

[98] Metodi Üniversitesinden mezun (2012) olan Sali iyi derecede Makedonca bilmektedir. Sali kariyer yapmak için çok çalışmış ve çaba göstermiştir. Yapılan görüşmede Sali ayrıca eğitim kurumlarında ayrımcılık yaşadığını dile getirmiştir (Vizyon Derneği Başkanı Nilüfer Sali ile Üsküp'te 20.06.2019 tarihinde yapılan görüşme).

Örneğin iş sahibi olabilmeleri için, dil bilmeleri gerekiyordu. Ayrıca lisans eğitimi ve yüksek lisans yapmak için Makedonca veya Sırpçayı iyi düzeyde bilmeleri gerekiyordu. İşe girişlerde torpil zorunluluğu bir yana, Arnavut kadınların çoğunun başörtülü olması büyük bir dezavantaj yaratıyor. Makedonlar Hıristiyan oldukları için iş yerlerinde başörtülü kadın çalıştırmak istemiyorlar. Önceleri başörtü karşıtlığı fazla olsa da günümüzde bu durum kabul edilmeye başlandı. Arnavut kadınlar iş bulsalar da bu kez de çalıştıkları işletmelerde yükselmede ciddi sorunlar yaşıyorlar. Genelde iş verenler, ilkin Makedonyalı birisini tercih ediyorlar. Ancak ikinci ya da üçüncü etapta Arnavutlara şans tanıyorlar.[99]

Nilüfer Sali'nin, 2009-2012 tarihleri arasında, Makedonya İstatistik Ofisi ve diğer kaynaklardan yararlanarak ortaya koyduğu bilgilere göre; kız öğrenci sayısı 2010-2011eğitim-öğretim döneminde önemli oranda artmıştır.

Tablo 7: Makedonya'da Üniversite'deki Arnavut Öğrenciler

Cinsiyet	Dönem	Toplam Öğrenci Sayısı	Arnavut Öğrenci Sayısı	Yüzdelik Oran
Kız	2009/2010	57.849	30.408	%52,5
Erkek	2009/2010	57.849	27.486	%47,5
Kız	2010/2011	63.250	33.683	%53,1
Erkek	2010/2011	63.250	29.667	%46,9
Kız	2011/2012	58.747	31.233	%53,2
Erkek	2011/2012	58.747	27.214	%46,8

Kaynak: Arnavut Vizyon Kadın Derneği Başkanı Nilüfer Sali, 2009-2012 tarihleri arasında Üsküp'te yapılan görüşme ve Makedonya İstatistik ofisi verileri (http:// www.stat.gov. mk/ Prikazi Soopstenie. aspx?rbrtxt=29 , Erişim Tarihi 06.04.2020).

2009 ilâ 2012 yılları arasındaki istatistiki verilere göre üniversitelerde, çok sayıda kayıtlı kız öğrenci bulunmaktaydı. 2009/2010 öğretim yılında toplam elli yedi bin sekiz yüz kırk dokuz kayıtlı öğrenciden, otuz bin dört yüz sekizi (yüzde 52,5) kız, yirmi yedi bin dört yüz seksen altısı (yüzde 47,5) erkekti. 2010/2011 eğitim-öğretim yılında ise, otuz üç bin altı yüz seksen üçü (yüzde 53,1) kız olan toplam altmış üç bin iki yüz elli öğrenci kayıtlı bulunuyordu ve bunların yirmi dokuz bin altı yüz altmış yedisi (yüzde 46,9) erkekti. 2011/2012 akademik yılında ise, yirmi yedi bin iki yüz on

[99] Vizyon Derneği Başkanı Nilüfer Sali ile Üsküp'te 20.06.2019 tarihinde yapılan görüşme.

dört (yüzde 46,8) erkeğe karşılık otuz bir bin iki yüz otuz üçü (yüzde 53,2) kız olan toplam 58.747 öğrenci kayıtlı idi.

Tablo 8: Mezun Arnavut Öğrenciler

Cinsiyet	Tarih	Toplam Öğrenci Sayısı	Arnavut Öğrenci sayısı	Yüzdelik Oran
Kız	2009	10.232	5.911	%57,8
Erkek	2009	10.232	4.321	%42,2
Kız	2010	9944	5,611	%56,4
Erkek	2010	9944	4,333	%43,6

Kaynak: Arnavut Vizyon Kadın Derneği Başkanı Nilüfer Sali, 2009-2012 tarihleri arasında Üsküp'te yapılan görüşme ve Makedonya İstatistik ofisi verileri (http:// www.stat.gov. mk/ Prikazi Soopstenie. aspx?rbrtxt=29 , Erişim Tarihi 06.04.2020).

2009 yılında beş bin dokuz yüz on biri kız (yüzde 57,8) ve dört bin üç yüz yirmi biri erkek (yüzde 42,2) olmak üzere toplam on bin iki yüz otuz iki öğrenci mezun olmuştur. 2010 yılında toplam dokuz bin dokuz yüz kırk dört mezunun beş bin altı yüz on biri (yüzde 56,4) kız, dört bin üç yüz otuz üçü (yüzde 43,6) ise erkekti. [100]

Tablo 9 : Lisansüstü Eğitim Gören Arnavut Öğrenciler

Cinsiyet	Tarih	Toplam Öğrenci Sayısı	Öğrenci sayısı	Yüzdelik Oran
Kız	2011	9.802	5.538	%56,5
Erkek	2011	9.802	4.264'ü	%43,5

Kaynak: Arnavut Vizyon Kadın Derneği Başkanı Nilüfer Sali, 2009-2012 tarihleri arasında Üsküp'te yapılan görüşme ve Makedonya İstatistik ofisi verileri (http:// www.stat.gov. mk/ Prikazi Soopstenie. aspx?rbrtxt=29 , Erişim Tarihi 06.04.2020).

2011 yılına ait veriler, toplam dokuz bin sekiz yüz iki mezundan beş bin beş yüz otuz sekizinin (yüzde 56,5) kız ve dört bin iki yüz altmış dördünün (yüzde 43,5) ise erkek olduğunu göstermektedir.[101] Bu tarihlerden sonra etnik gruplar temelinde istatistiki bilgilere rastlanmamaktadır.[102]

[100] Arnavut Vizyon Kadın Derneği başkanı Nilüfer Sali, 2009-2012 tarihleri arasında Üsküp'te yapılan görüşme ve Makedonya İstatistik ofisi verileri http:// www.stat.gov.mk/Prikazi Soopstenie. aspx?rbrtxt=29, Erişim Tarihi 06.04.2020.

[101] Arnavut Vizyon Kadın Derneği başkanı Nilüfer Sali, 2009-2012 tarihleri arasında Üsküp'te yapılan görüşme ve Makedonya İstatistik ofisi verileri http:// www.stat.gov.mk/Prikazi Soopstenie. aspx?rbrtxt=29, Erişim Tarihi 06.04.2020.

[102] http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbrtxt=29, Erişim Tarihi 06.04.2020.

Makedonya'da kamusal alanda faaliyet gösteren Arnavut kadın dernekleri hakkında yeterince bilgiye ulaşmak mümkün değildir. Bu konuda pek çalışma yapılmamıştır. 1943 ilâ 1998 yılları arasında üniversite mezunu olan Arnavut kadınların sayısı sadece iki olarak kayıtlara geçmiştir. Bu kadınlardan biri Gzime Starova'dır ki bu kadın 1970 yılında Kiril Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Diğeri ise Zelihe Beluli, (1985) ilk başörtülü ilkokul öğretmeni olarak bilinmektedir.[103]

5.10 Arnavut Kadın Derneği "İlerleme"

Bu dernek, Arnavut kadınların etnik veya dini aidiyetlerinden bağımsız kendi kişisel ve kolektif haklarını kullanabilecekleri bir sivil toplum kuruluşudur. Başkanlığını Aygül Süleyman'ın yaptığı dernek, 23 Ocak 2012 tarihinde Üsküp'te kuruldu. İlerleme Derneği kadın haklarına saygı ilkesi temelinde sivil toplum inşasında öncü olan adanmış bir örgüttür. Ahlaki değerlerin önemini ve ailenin kutsallığını teşvik eden dernek, kadın haklarının toplumda, korunması ve geliştirilmesi için çalışır. Amaçları; kadınların entelektüel gelişimini desteklemektir.

Derneğin faaliyetleri arasında; farklı yaştaki Arnavut kızlara, kadınlara ve yetim çocukların annelerine yönelik üç aylık terzilik ve hafta sonu Kuran kursları yer alıyordu. Ayrıca, "Müslüman kadınların toplumdaki rolü ve konumu" ve aile içi şiddet üzerine bilgilendirme konferansları düzenlendi. Dernek çalışan anneler ve yoksul çocuklar hakkında araştırmalarda bulunuyor. Özellikle başörtülü kadınlar aile içinde veya dışında maruz kaldıkları cinsiyet ayrımcılığına karşı desteklenmektedir. Dernek ayrıca, kadınların birey olarak değil de yalınkat bir obje olarak görülmesine karşı mücadele etmekte ve onları başörtüsü takmaları hususunda cesaretlendirmektedir.[104]

[103] Vizyon Derneği Başkanı Nilüfer Sali ile görüşme, Üsküp, 20.06.2019.
[104] https://aag.org.mk/?cat=, 1, ErişimTarihi 06.04.2020.

5.11 Boşnak Kadın Derneği "Edu Nisa ve Legis"

Makedonya'da 2009 yılında kurulan ve başkanlığını Mersiha Smailoviç 'in[105] yaptığı Edunisa ve Legis Derneği Boşnak kadınların sorunlarıyla ilgileniyor. Günümüzde derneğin çalışmaları Selma Rriznoviç başkanlığında sürdürülmektedir. Boşnak Sivil Toplum Kuruluşlarının görüştüğü kadınlar aslında siyasi destek seminerlerine ve törenlere katılmak istiyorlar ama yaşam tarzları uygun olmadığı için gidemiyorlar. Son yıllarda Boşnak kızları arasında üniversiteye gitme oranı erkeklere göre oldukça yüksektir. Bunun sebebi erkeklerin yurt dışına çalışmaya gidiyor olmalarıdır. Boşnak kadınların yaşam tarzları gelenekseldir. Makedon kadınları kamusal alanda ve toplumsal yaşamda daha özgürdürler. Örneğin Makedon kadınları evli olsalar da akşamları dışarı çıkabilirler. Buna karşılık Boşnaklar çıksalar bile Makedonlar kadar özgür hareket edemezler. Üsküp merkezde yaşayan Boşnaklar her ne kadar dini açıdan Makedonlardan farklı olsalar da dil ve kültür bakımından Makedonlara ayak uydurabildiklerinden asimilasyona daha yatkındırlar.[106]

5.12 Boşnak Kadın Derneği Divanhana

Boşnak kadın derneği Divanhana İzeta Babacic başkanlığında 2015 yılında Üsküp'te kurulmuştur. Bu örgüt Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) ile kadına yönelik şiddete karşı iş birliği içerisindedir. Bu dernek ulusal şarkılar, kostümler, folklor ve genel olarak etno-kültür bilgisi gibi konularda çok etkilidir.

[105] Mersiha Smailoviç, 1984 yılında Üsküp'te doğdu. Ailesi Sırbistan'ın Sancak şehrinden ve 1950'li yıllarda Üsküp'e taşındılar. Smailoviç, Kiril ve Metodi Üniversitesi Hukuk Fakültesinde 2008 yılında türbanlı tek Boşnak kız öğrenci olarak mezun oldu. Lisenin ilk günlerinden beri, hümanist ilkeler doğrultusunda sivil toplum kuruluşlarında çalıştı. Hukuk araştırmalarına katılarak aktivizmini Müslüman kadınların yararına kullanmıştır. Halen kurucu ortağı olduğu Nahla Consulting Şirketin'de hukuk danışmanı olarak çalışan Smailoviç, Kadın Derneği Edu Nısa'nın başkanıdır. Smailoviç 2007 yılında kadınların kişisel belgelerinde başörtüsü takmalarına izin vermeyen 60 yıllık yasağın kaldırılmasına yönelik bir girişimin başlatılmasında faal rol aldı. Yasağın kaldırılması Müslüman kadınların mücadelesinde çok önemli bir kilometre taşıdır. Söz konusu dönemden beri, Müslüman kadınlar her türlü ayrımcılığa karşı destek veren faaliyetler içinde yer aldı. Smailoviç mülteci, göçmen ve etnik grupların haklarını savunmanın yanı sıra cinsiyet eşitliğini teşvik etme ve Müslümanlara ve İslamofobiye karşı ayrımcılıkla mücadele alanlarında da faaldir (https://www. vitalvoices.org/people/ mersiha-smailovikj/, Erişim Tarihi 31.08.2020).

[106] Selma Rriznoviç ile görüşme, Edu Nisa ve Legis Sivil Toplum Kuruluşlarında çalışıyor, Üsküp, 20.06.2019.

Divanhana kültür ve sanat toplumu Türkiye ve çeşitli ülkelerde folklor gösterileri yapmaktadır. Makedonya'da ilk kez Boşnakça öğretim 2006 yılında başladı. Saray ve Ljubin bölgesinde derneğin Boşnak üyeleri tarafından ilköğretimde Boşnakça öğretimi başlatıldı. Gençler dilleri ve kültürleri hakkında bilgi edindiler ve bu yüzden Makedon toplumundaki varlıklarını ve görünürlüklerini artırmak için çalışmaya başladılar. Önceleri Boşnaklar, ana dillerini öğrenme fırsatı bulamamışlardı. Bu nedenle Boşnakça dili Makedoncadan etkilenerek bozulmuştu. Boşnaklar kimliklerini korumak için kendi ana dillerini öğrenmeye başladılar. İlkin bu dersler ders kitapları ve profesyonel öğretmenler olmadan çok zor koşullarda verilmeye başlandı. Dernek eğitim konusunda Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatından finansal destek alıyor.[107]

5.13 Boşnak Kadın Derneği Veles

Bu derneğin başkanlığını Mirjana Trajkova yapmaktadır. Veles Derneği'nin çalışma alanları, cinsiyet sorunları, barış, kalkınma ve cinsiyet eşitliği gibi konuları kapsamaktadır. Boşnak halkının yüzde 15'i Köprülü'de yaşadığından burada güçlü bir kadın örgütlenmesiyle karşılaşılmaktadır.[108] Bu örgüt, toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinde çalışan kuruluşlar ile işbirliği yapmaktadır. Dernek, Köprülü bölgesinde yaşayan Boşnak kadınlar için etkinlikler düzenliyor ve toplantılar yapıyor. Etkinliklerin amacı; kültür ve eğitime özel önem vermek suretiyle Makedonya'nın tüm bölgelerinde Boşnak kadınların statülerinin iyileştirilmesini sağlamaktır. Bu dernek, Boşnak Merhamet Derneği ve Makedonya Hükümeti İşbirliği Sekreterliği ile birlikte ortak projeler yapmaktadır.[109]

Boşnak Leyla Kargoviç dokuz yıldan bu yana Makedonya Hükümeti İşbirliği Sekreterliği'nde uluslararası danışman olarak çalışıyor. Kargoviç'in yaptığı araştırmalara göre son yıllarda kamuda çalışan Boşnakların sayısı arttı. Ancak çalışan Boşnak kadınlar önemli sorunlarla karşı karşıyadırlar. Boşnakların çoğu Üsküp'ün kenar semtlerinde yaşıyor. Örneğin kreşlerin bulunmadığı bu semtlerde alt yapı

[107]https://www.mkd.mk/makedonija/razno/boshnjacite-vo-makedonija-doshle-na-pat-za-turcija-ostanele-i-ostanuvaat-zasekogash, Erişim Tarihi 07.04.2020.
[108] Boşnak Uluslararası İş birliği Danışmanı Leyla Kargoviç ile Üsküp'te görüşme, 20.06.2019.
[109]https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=mk/node/36/submission/1058, Erişim Tarihi 07.04.2020.

sorunları had safhadadır. Boşnakların çoğunlukta bulunduğu Saray, Ljubin ve Batince köylerinde kreş, ulaşım ve alt yapı imkânlarının bulunmaması çalışma şartlarını zorlaştırıyor. Boşnaklar kırsal bölgelerde geleneksel bir hayat sürdürüyorlar. Diğer yandan Boşnak kadınlar iyi bir üniversite eğitimi almış olsalar da hâlâ eşlerinin anne ve babaları ile aynı evde yaşamaktadırlar. Bu yüzden adeta ev işlerine gömülmüş durumdadırlar. Örneğin bir kadın seminere gitmek ya da ek eğitim almak istediği vakit 2 -3 gün boyunca evden uzaklaşması mümkün değildir. Boşnak kadınlar adetlerinden kaynaklanan nedenler yüzünden hem dışarıda hem de evde çalışıyorlar. Diğer yandan bir memur çalıştığı kurumda ilerlemek yani yükselmek isterse, bir siyasi partinin desteğine ihtiyacı vardır. Söz gelimi memurlar hiçbir siyasi partiye üye değil iseler yükselemiyorlar. Bu durum Arnavutlar ve Türkler için de geçerlidir. Kısacası kurumlarda yükselme siyasi partiler vesilesiyle oluyor. Örneğin dokuz yıldır uluslararası işbirliği danışmanlığı yapan Leyla Kargoviç hiçbir partiye üye değildir. Şayet bir partiye üye olsaydı, mesleğinde daha fazla ilerlemiş olurdu. Boşnak kadınları ne kadar yetenekli olurlarsa olsunlar siyasi parti üyesi değillerse çalıştıkları kurumda yükselemiyorlar. Makedonya'da birkaç Boşnak siyasi partisi faaliyet göstermektedir. Ancak Boşnak partiler daha küçük ve tam anlamıyla demokratikleşememiş siyasal organizasyonlardır. Bu yüzden bu partilerde kadınların esamisi okunmamaktadır. Makedonya'da özel sektörde şirketlerin yönetimlerinde bulunan kadın sayısı oldukça düşüktür. Bu durum azınlık kadınları söz konusu olduğunda daha da müzminleşmektedir.[110]

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nda kadın-erkek eşitliği üzerine eğitim alan Leyla Kargoviç Makedonya'da kadınlara şiddet uygulandığını ve aile içi şiddetin etnik ayrım yapılmaksızın yüksek olduğunu belirtti. Çünkü, şiddet gören kadınlar polise müracaat ettiklerinde çevrelerinden yeterli desteği göremiyorlar. Bu bağlamda yasalar da kadınları yeterince desteklemiyor, dolayısıyla haksızlığa uğruyorlar. Hatta yargı sürecinde bile ayrımcılığa maruz kaldıkları gözlenmektedir. Bu örgüt bazı Avrupa Birliği projelerine imza atmaktadır. Medya ise bu duruma karşı aşırı derecede duyarsızdır. Makedonya'da kadın cinayetlerine rastlanmaktadır. Son yıllarda İçişleri Bakanlığı ile Sosyal Politika Bakanlığı kadın cinayetleri hakkında ortaklaşa

[110]Boşnak Uluslararası İşbirliği Danışmanı Leyla Kargoviç ile Üsküp'te görüşme, 20.06.2019.

konferanslar düzenlemektedir. Kadınlar ya eşleri ya da sevgilileri tarafından, yani kendilerini güvende hissettikleri yerde cinayetlere kurban gitmektedirler. Genelde şiddete maruz kalan kadınlara bakıldığında bunların erkeklere maddi olarak bağlı kadınlar oldukları görülmektedir. Ancak makam ve mevki sahibi kadınlar da şiddete maruz kalmaktadırlar. Bunda toplumdaki ataerkil aile yapıları etkili oluyor. Diğer yandan kamuda yapılan kampanyalar genelde Makedonca ve Arnavutça olduğundan diğer azınlıklara mensup kadınlar bu kampanyalardan haberdar olamıyorlar. Boşnak kadınlar matbuat alanında da ciddi sorunlarla karşı karşıyadırlar. Sözgelimi, Makedonya'da kadınlara yönelik Boşnakça herhangi bir dergi veya gazete çıkarılmamaktadır.[111]

5.14 Makedonya Kadın Derneği Antiko

Bu dernek Makedonya genelinde faaliyet gösteren bir kadın sivil toplum örgütüdür. Bu örgüt, Makedonya'da yaşayan Makedon, Arnavut, Türk, Sırp, Boşnak ve Roman asıllı kadınların sorunlarını çözmeye çalışmaktadır.

Antiko 1999 yılında Makedonya Cumhuriyeti'nde kadın hareketlerinin liderleri ve aktivistleri tarafından hiçbir etnik ayrım gözetmeden kadınların toplumsal ve kamusal hayattaki pozisyonlarını güçlendirmek amacıyla kuruldu. Bu dernek, 2000 yılında Üsküp, Debre, Kumanovo, Gostivar ve Kalkandelen'de çok ırklı atölye çalışmaları başlattı. Bu çalışmalara farklı milletlerden ve meslek gruplarından kadınlar katıldılar. Aynı zamanda, sivil toplum kuruluşları bazında kadın sorunlarında gruplar arası iş birliğini önceleyen çalışma modelleri oluşturularak sıkıntıların aşılmasında önemli bir adım atıldı. Bu tür çalışmalar sayesinde kırsal bölgelerde yaşayan kadınların sorunları ve ihtiyaçları hakkında bilgi edinildi. Kadınların kimliklerinin güçlendirilmesi amacıyla etnik gruplar arası çalışma ve iş birliği alanları oluşturuldu.[112]

Antiko, proje faaliyetlerinin yanı sıra üyelerinin bireysel kapasitelerini ve karşılıklı tanınırlıklarını artırmak amacıyla aylık toplantılar ve seminerler düzenledi.

[111] Boşnak Uluslararası İşbirliği Danışmanı Leyla Kargoviç ile Üsküp'te görüşme, 20.06.2019.
[112] http://www.antiko.org.mk, Erişim Tarihi 07.04.2020.

Makedonca, Arnavutça, Türkçe ve Romanca dillerinde tüm medya organlarında barış çağrısında bulundular. Derneğin üyeleri önemli olduğunu düşündükleri diğer tüm barış çağrılarını ve girişimleri de desteklediler. Avrupa Birliği projeleri kapsamında kadınların istihdam olanakları üzerine araştırmalar yaparak onların işgücü piyasasına dâhil edilmelerini amaçladılar. Antiko, Üsküp'te etnik gruplara mensup kadınların işgücü piyasasına kazandırılması amacıyla bir proje yürütmektedir. Proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.[113]

5.15 Etnisite Üstü Kadın Örgütleri

Kadın Örgütü Radika, Aziza Asanoska başkanlığında kurulmuştur. Bu örgüt bünyesinde çalışan kadınlar gönüllülük esasına göre faaliyet göstermektedirler. Bu örgütün gönüllüleri takriben beş kişi civarındadır. Radika, La Strada, Makedon Kadın Lobisi, Arnavut Kadın Forumu, Türk Kadın Derneği Derya, Doverba- Kumanovo ve Sveti Nikole gibi diğer kadın sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapıyor.

Kadın Derneği Prestij ise Makedon, Yunan ve Arnavut kadınların karşı karşıya bulundukları cinsiyet sorunları üzerine faaliyet gösteriyor. Ayrıca kadın sivil toplum kuruluşlarıyla ortak projeler geliştiren prestijli projeler hazırlayarak Makedon, Yunan ve Arnavut kadınlarının sorunlarına çözüm üretmeye çalışıyorlar. [114]

[113] http://www.antiko.org.mk, Erişim Tarihi 07.04.2020.
[114]https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=node/42, Erişim Tarihi 07.04.2020.

6 MAKEDONYA'DA KADINLAR

Tüm dünyada ve Makedonya'da kadınlar, hükümetlerden; işyerinde, ailede ve kamusal alanda ayrımcılığa neden olan her türlü yasal önlemleri almalarını bekliyorlar. Kadınların maruz kaldıkları sosyal dışlanma, işsizlik, cinsiyet ayrımcılığı, kaynakların eşitsiz dağılımı, geleneksel normların hakimiyeti, annelik izninin yaygınlaşmamış olması, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere sınırlı erişim hakkı gibi hususlar sivil toplum kuruluşlarının aşmaya çalıştıkları sorunlardır. Örneğin, kadınlar için tüm sağlık hizmetleri, özellikle de kürtaj hakkı çok önemlidir. Kadınların işgücü piyasasına katılımlarında yaşanan sorunlar endişe verici boyutlardadır. Makedonya'da, işgücü piyasasına giremeyen nüfusun yüzde 65'inin kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Bu durum büyük ölçüde kadınların ev hanımı olmalarından kaynaklanmaktadır.[115]

Makedonya'da etnik gruplara mensup aileler kızlarını daha çok temel eğitim almaları için okula gönderiyorlar. İlköğretimi bitirdikten sonra eğitimlerini sürdüremeyen kızlar, genellikle kırsal kesimde yaşayan ailelerin çocuklarıdır. Etnik gruplara mensup üniversiteli kızlar ise, eğitimde büyük oranda dil sorunuyla karşılaşıyorlar. Türkler, 2002/2003 yılında üniversiteye giden öğrencilerin sadece yüzde 1,3'ünü oluşturmaktaydı. Eğitim camiasındaki Türk hocaların oranı ise yüzde 0,7 olarak kayıtlara geçmişti.[116] Günümüzde, Kiril ve Metodi Üniversitesinde Türkçe eğitim veren üç bölüm bulunmaktadır. Bunlar; Okul Öncesi Öğretmenliği, Sınıf Öğretmenliği ve Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinden ibarettir. Arnavutça eğitim veren bölümler arasında ise; Arnavut Dili ve Edebiyatı ile Arnavutça Öğretmenliği bölümleri yer almaktadır. Ayrıca, Güney Doğu Avrupa Üniversitesi ve Kalkandelen Devlet Üniversitesinde öğretmenlik bölümü, Kliment Ohridski Devlet Üniversitesinde ise, okul öncesi eğitim ve sınıf öğretmenliği bölümleri bulunuyor. Bu okullarda

[115]https://www.pravdiko.mk/zhenite-seksualnite-i-rodovite-maltsinstva-vo-makedonija-se-diskriminirani-vo-site-sferi-na-zhiveene-i-nivnite-prava-ne-se-pochituvaat/, Erişim Tarihi 27.04.2020.
[116] Ayfer Arif Yüksek Lisans Tezi, Makedonya Cumhuriyeti'nin Azınlık Politikası ve Eğitime Etkisi, Yıl2008, ss.1-46https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp, Erişim Tarihi 10. 09.2019.

öğrencilerin çoğu kızlardan oluşuyor. Son zamanlarda tıp ve hukuk bölümlerinde okuyan kız öğrencilerin sayısı gittikçe artmaktadır.[117]

Makedonya'da azınlıkların tamamı sağlık hizmetlerinden eşit olarak yararlanabiliyorlar. Hastanelerde azınlıklara mensup kadınlar hemşire ve doktor olarak görev almaktadırlar. Her sene kadın sivil toplum kuruluşları sağlık çalışanları ile işbirliğinde kadınlara yönelik kanser çeşitleri hakkında bilgilendirme toplantıları yapıyorlar.[118]

Makedonya'da cinsiyet eşitliği konusu medya alanında da önemlidir. Medya çalışanları arasında kadınların ayrımcılığa tabi tutulmaması gerektiği yönünde yaygın bir inanç vardır. Ancak gelgelelim kadınlar reklamlarda bir obje olarak kullanılmaktadır. Örneğin reklamlarda işitilen sesin seçiminde bile, ataerkilliğin yansımaları görülebilir. Girilen reklam türü dahi, çok uluslu bir toplumda iyi seçilmediği taktirde sorunlara neden olabilir. [119]

6.1 Eğitim

Makedonya'da eğitim, azınlıklar açısından birçok sorun barındırmaktadır. Ohri Çerçeve Anlaşması'nın yedinci maddesine göre; devletin resmi dili Makedonca alfabesi ise Kiril olarak kabul edilmiştir. Yine aynı anlaşmanın altıncı maddesine göre, ilk ve ortaokullarda eğitimin ana dilde yapılacağı ve tüm Makedonya'da bütüncül bir eğitim programı uygulanacağı belirtilmiştir. Şayet bir bölgede yaşayan ahali nüfusun en az yüzde 20'sini oluşturuyorsa, söz konusu azınlık kendi anadilinde eğitim görebilir. Devlet bu hakkı garanti altına almıştır. Ülkede yaşayan azınlıklar Arnavutça, Türkçe ve Boşnakça eğitim alma hakkına sahip olsalar da çok uluslu bir toplumda devletin imkânları buna yetmemektedir. Ülke nüfusunun yarısını oluştursalar bile Arnavutlar dahi bazı durumlarda teknik zorunluluklardan dolayı eğitimlerini Makedonca almak zorunda kalıyorlar. Diğer bir ifadeyle söylenecek olursa Arnavutlar kendi dillerinde eğitim almak için çok çaba sarf ettikleri halde gene de bazı bürokratik

[117] https://ibu.edu.mk/academic-staff/, Erişim Tarihi 13.09.19.
[118] Aile Hekimi Selam Semiha ile Üsküp'te görüşme, 19.06.2019.
[119] Medyada Doğum Ayrımcılığı, Üsküp, Yıl Temmuz 2017, ss.1- 48, https://library.fes.de/pdf-files/ bueros/ skopje/ 14049.pdf, 13.05.2020.

engelleri aşmakta yetersiz kalmaktadırlar. Dolayısıyla bu durumda öğretim Makedonca Kiril alfabesi kullanılarak yapılıyor. Sırpça ve Arnavutça, Makedonya Cumhuriyeti'nde isteğe bağlı olarak öğretiliyor. Şayet bir çocuk Makedon ise, eğitim hayatında sadece Makedoncayı, Arnavut ise, Arnavutçayı ve Türk ise Türkçeyi kullanabiliyor.[120].

Makedonya son yıllarda eğitim alanında bir dizi reform yapmıştır. Bunlar arasında; eğitim araçlarına kolay erişim, cinsiyet ve etnik ayrım gözetmeme ve tüm öğrencilerin eğitim hakkından yararlandırılması bulunmaktadır. Bu şartlar altında kızların her seviyede daha iyi eğitim almaları için yeterli koşullar sağlandı. Ancak bu bağlamda Makedonya'da okul öncesi eğitim kurumlarında azınlıklara mensup kayıtlı öğrencilerin sayılarının düşük olduğu söylenmelidir.

Son yıllarda, Makedonya'da azınlıklara mensup çocukların ve gençlerin eğitim kalitelerinin arttırılması için çalışmalar yapıldı. Sosyal eşitsizlik, artan yoksulluk, işsizlik ve ekonomik zorluklar eğitimi derinden etkilemektedir. Ancak azınlıklara mensup çocukların eğitimi söz konusu olduğunda en büyük problemin azınlık dillerinde öğretmen, ders kitabı ve materyal eksikliği olduğu görülmektedir.

İlköğretim öğrencilerinde okulu terk etme oranı 2001'de yüzde 1,42 idi. Bu oran kırsal alanlarda okula giden kızlarda daha yüksektir. Makedonya'da sekiz yıllık zorunlu eğitim 2003/2004 eğitim-öğretim yılında başladı. 2006 yılında anaokuluyla beraber (Avrupa standartları ile uyumlulaştırılarak) ilköğretim eğitiminin süresi dokuz yıl oldu. 2007-2008 eğitim-öğretim yılında ise lise eğitimi zorunlu hâle getirildi. Böylece üniversiteye kadar gençlerin aldığı eğitim toplamda on üç yıl olmaktadır.

Makedonya'da yaşayan Türk kadınlarının en büyük problemi eğitimsizliktir. Özellikle kız çocuklarını okula göndermeyen Türklere karşı herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır. Okula giden kızlara da baskılar yapılarak eğitimden uzaklaştırılmışlardır. Böylece Türk Sivil Toplum Kuruluşları çeşitli projelerle Türk kadınlarını eğitim konusunda bilinçlendirmeye çalışıyorlar. Makedonya'da kırsal

[120] Makedonya Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı, Yıl 2015, ss.1-30https://www. unece .org/fileadmin/DAM/Gender/ documents/Beijing%2B15/report_ of_Republic_ of_Macedonia _ Beijing__20_ENG_full_report.pdf, Erişim Tarihi10.09.2019.

kesimde yaşayan Arnavut ve Boşnak kadınlar için de durum bundan pek farklı değildir. Bu nedenle Arnavut ve Boşnak kadın sivil toplum kuruluşları günümüzde eğitim konusunda çeşitli projeler mucibince çalışmalar yapmaktadırlar.[121]

Son yıllarda azınlıklara ait sivil toplum kuruluşları kendi anadillerinde eğitim alabilmek için siyasal partilerle iş birliği yaparak mücadele etmektedirler. Sivil toplum kuruluşlarının ve ebeveynlerin çabaları ile azınlıklar, kendi dillerinde eğitim- öğretim faaliyetlerinde bulunuyorlar. İlköğretim derslerini kendi anadilinde alan öğrenciler maalesef lise eğitimini bu şekilde tamamlayamıyorlar. Liselerde genellikle Makedonca eğitim yapıldığı için azınlıklara mensup çocuklar eğitimlerine söz konusu dilde devam etmek zorunda kalıyorlar. Ancak bazı liselerde anadilde eğitim görmek mümkündür. Örneğin, sadece Kalkandelen Sağlık Lisesinde Türkçe eğitim verilirken, başka liselerde Türkçe eğitim yapılmamaktadır. Eğitim azınlıkların kendi ana dillerinde olmadığı zaman öğrenci sayısında düşüş yaşanmaktadır. Eğitimde azınlıkların kendi ana dilleri haricinde Makedoncayı da bilmeleri gerekiyor. Orta öğretimde 2000/2001 eğitim-öğretim yılında kendi ana dilinde okuyan kız öğrenci sayısı aşağıdaki şekilde kayıtlara geçmiştir. Söz konusu eğitim-öğretim yılında Arnavutça eğitim gören öğrenci sayısı altı bin dört yüz otuz kişi, Türkçe eğitim yapanların sayısı ise sadece iki yüz yetmiş dokuz olmuştur. Bir yıl sonra ise Arnavut kız öğrencilerin sayısı ciddi bir artışla yedi bin yüz otuz yediye yükselirken, Türk kız öğrencilerin sayısı üç yüz yirmi üç ile istenen düzeyde artış göstermemiştir.[122]

Kırsal kesimde ortaöğretimi bitiren kız öğrenciler ekonomik sorunlar yüzünden nadiren liseye gönderiliyorlar. Liseyi bitiren kızlar ise birkaç yıl öncesine kadar köylerine döndükten sonra evlendirilirlerdi. Ancak aileler günümüzde üniversitede okumak isteyen kız çocuklarına destek oluyorlar. Bunun sebebi sivil toplum kuruluşları tarafından ailelerin bilinçlendirilmesi ve eğitimin kız çocukları için de elzem olduğunun gösterilmesidir.

---

[121] Makedonya Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı, Yıl 2015, ss.1-30https://www .unece .org/fileadmin/DAM/Gender/ documents/Beijing%2B15/report_ of_Republic_ of_Macedonia _ Beijing__20_ENG_full_report.pdf, Erişim Tarihi10.09.2019.

[122]Makedonya Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı, Yıl 2015, ss.1-30https://www .unece .org/fileadmin/DAM/Gender/ documents/Beijing%2B15/report_ of_Republic_ of_Macedonia _ Beijing__20_ENG_full_report.pdf, Erişim Tarihi10.09.2019.

Makedonya'da ortaöğretim kurumlarında Arnavutça eğitim verebilecek öğretmen ve kitap yetersizliği yok denecek kadar azdır. Ama Türkler için bu durum vahimdir. Bu yüzden Türkiye, Makedonya'daki sivil toplum kuruluşları ile iş birliğine giderek soydaşlarının öğrenim gördüğü okullara eğitim araç ve gereç desteği vermektedir. Makedonya'da Türkçe eğitim veren altmışaltı ilkokul ve dört lise bulunmaktadır. Arnavutça eğitim veren ilkokul sayısı ise iki yüz doksan dörttür. Buna karşılık sadece üç okulda Boşnakça eğitim yapılmaktadır. Bu eğitim kurumlarında Makedonca zorunlu ders olarak okutulmaktadır.[123]

Boşnaklar kız çocuklarını ilkokula gönderiyorlar. Ancak kızların üniversite eğitimi almalarında evde bulunan çocuk sayısı ve kırsal yerde oturup oturmama hususları etkili olmaktadır. Anne, baba, çocuk, büyükanne ve büyükbaba gibi kimselerden oluşan geniş aile yapısına sahip olan Boşnaklarda, kızlardan beklenen şey öğrenim görmeleri yerine ev işlerinde annelerine yardım etmeleridir. Diğer yandan liseye kadar okuyan kızların ise çalışarak aile bütçesine katkıda bulunmaları bekleniyor.

Sadece iki büyük üniversite bulunan Makedonya'da azınlıklar, önceleri derslerin kendi anadillerinde yapılmaması sorunuyla karşılaşıyorlardı. Yıllarca süren mücadeleler sonucu Arnavutlar, kendi anadillerinde eğitim verebilecek Kalkandelen Üniversitesini 1994'te kurmuşlar ancak devletin bu üniversiteyi ve verdiği diplomaları tanımaması önemli bir sorun oluşturmuştur. Bu sorun Arnavutlar ile Makedonlar arasında 2001 tarihinde imzalanan Ohri Çerçeve Anlaşması vasıtasıyla aşılmıştır. Yani, Kalkandelen Devlet Üniversitesi hayata geçirildi. Arnavutça eğitim hakkı verildikten sonra birçok Arnavut öğrenci Kiril ve Metodi Üniversitesinde yaptıkları eğitimi yarıda bırakarak, aynı yıl resmi bir hüviyete kavuşan Kalkandelen Devlet Üniversitesine geçti. Türkler ise eğitim almak için Türkiye'ye gitmeyi tercih ettiler.

Ohri Çerçeve Anlaşması'ndan önce üniversitelerde öğrenim gören azınlık öğrencileri ciddi ayrımcılığa uğruyorlardı. Örneğin öğretmenler tarafından

[123] Makedonya Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı, Yıl 2015, ss.1-30https://www. unece .org/fileadmin/DAM/Gender/ documents/Beijing%2B15/report_ of_Republic_ of_Macedonia _ Beijing__20_ENG_full_report.pdf, Erişim Tarihi10.09.2019.

derslerinden keyfi olarak bırakılabiliyorlardı. Ayrıca azınlıklara mensup öğrenciler derslerini 7-8 ayrı kitaptan çalışmak zorunda kalıyorlardı. Kitaplar Sırpça, Boşnakça, İngilizce ve Makedonca dillerinde yazılmış olduklarından gençler bu dillerin hepsini öğrenmek durumundaydılar. Söz konusu bu dilleri öğrenseler bile yine de derslerden geçemiyorlardı. Derslerinden düşük not alıyorlardı. Örneğin sınavlarda dokuz aldıklarında altı veriliyordu. Buna karşılık Makedon öğrenciler sadece bir kitap okuyup geçiyorlardı. Ohri Çerçeve Anlaşması ile birlikte azınlıklar okul açma ve kendi anadillerinde eğitim alma hakkını kazandıkları için, Makedon üniversitelerinden yeni açılan azınlık üniversitelerine büyük çaplı geçişler oldu. Dolayısıyla azınlıklara mensup öğrenciler eğitimlerini böylelikle daha rahat bir şekilde tamamlayabildiler.[124]

Kırsal alanda yaşayan kadınlar şehirdekilere nazaran okulsuzluk gibi ciddi sorunlarla karşı karşıyadırlar. Bu sorunlar arasında yüksek işsizlik oranı, istikrarsız ve düşük gelir düzeyi bulunmaktadır. Kırsal alanlarda yaşayan kadınlar sadece ilköğretim eğitimi almaktadırlar. Ortaöğretimde ise ülkedeki diğer kadınların gerisinde kalmaktadırlar. Son yıllarda kaydedilen ilerlemeye rağmen, kızların ilköğretimden ortaöğretime geçme oranları bazı bölgelerde oldukça düşüktür. Güneydoğu Makedonya'da kızların, yüzde 63'ü ortaokulu tamamlarken, üniversite öğretiminde bu oran yüzde 10'a düşmektedir. Kuzeydoğu Makedonya'da ise ortaöğretimi bitiren kızların oranı ise yüzde 18,5 ile en düşük düzeydedir. Makedonya'da Bilgi Toplumu ve Eğitim Bakanlığı tarafından eğitimin sorunlarını aşmak için özel projeler uygulandı. Eğitim sürecinin güçlendirilmesi ve bilgisayar kullanımının arttırılması için çeşitli çalışmalar yapıldı. Tüm ülkede ilk ve orta dereceli öğretim kurumlarında öğrencilere yönelik "Her öğrenciye Bilgisayar" projesi gerçekleştirildi. Makedonya genelinde orta öğretim düzeyinde uygulanan on üç proje vasıtasıyla, eğitimin kalitesi artırılmaya çalışıldı.[125]

[124] Kalkandelen Arnavut Üniversitesi Öğrencisi Ayşe Elif Kolasınoç ile Üsküp'te görüşme, 19.06.2019.
[125] http://www.mtsp.gov.mk/content/word/report of Republic of Macedonia Beijing +20 ENG.doc, Erişim Tarihi 01.10.2019.

6.2 Sağlık

Kadınlarda sağlık, doğru beslenme, üreme, zihinsel kuvvet ve şiddete maruz kalmama gibi hususları içerir. Makedonya'da çocuk evliliklerini ve kadın hastalıklarını önlemek amacıyla birçok çalışma yapıldı. Ayrıca, kadınları sağlık konusunda bilinçlendirmek ve onlara yardım etmek amacıyla, sağlık çalışanlarına eğitimler verilmektedir.

Makedonya'da devlet hastanelerinde herkes sağlık hizmetlerinden eşit oranda yararlanma hakkına sahiptir. Buna azınlıklar da dahildir. Eskiden Müslüman kadınlar Makedonca bilmediklerinden hastanelere ya babaları ya da kocaları eşliğinde gitmek zorunda kalıyorlardı. Kadınlar, kadın hastalıklarını ailesinden bir erkeğe söylemek istemediklerinden, tedavi olmaya gitmiyorlardı. Özellikle Müslüman kadınlar muayene olmak için hem kendi anadillerini bilen hem de Müslüman doktorları tercih ediyorlar. Yasalara göre çalışan kadınların doğum izin süreleri dokuz aydır. Bu dönemde maaşlarının yüzde 80'ini alıyorlar. Devlet, her kadına üçüncü ve dördüncü doğumdan sonra çocuklar on sekiz yaşına gelene kadar hepsi için aylık yüz elli avro para ödüyor.[126]

Halk sağlığı merkezi, koruyucu sağlık hizmetleri sunan bir halk sağlığı kurumudur. Makedonya Cumhuriyeti tarafından 6 Temmuz 1993 tarihinde kurulmuştur.[127] Bu kurumlar 2020 yılında kadınları sağlıkları konusunda bilgilendirmeyi amaçlayan etkinlikler düzenlemiştir. Tüm ülkede bulunan Cinsel Hastalıklar ve Üreme Sağlığı Danışma Merkezlerinde, cinsel yollarla bulaşan enfeksiyonlara karşı bilgilendirme ve bu hastalıklardan korunma yolları konusunda bilinçlendirme toplantıları yapılmaktadır. Bu merkezler ayrıca, ilaçların doğru kullanımını, kayıt işlemlerini ve verilen ilaç miktarını denetlerler. Bu merkez özel ve kamu sağlığı kurumlarında yapılan kürtajlar hakkında kadınları bilgilendirir. Ayrıca, HIV / AIDS (İnsan İmmün Yetmezlik Virüsü) ve cinsel yollarla bulaşan hastalıklara yönelik testler yapılmaktadır. Kadınları rahim kanseri hakkında bilgilendirmek için

[126] Aile Hekimi Selam Semiha ile Üsküp'te görüşme, 19.06.2019.
[127] http://www.cph.mk/mk/za-nas/istorjat, Erişim tarihi 05.11.2020.

çeşitli programlar düzenlenir. Jinekologlar tarafından yapılan yıllık test sayısı hakkında raporlar hazırlanır ve Sağlık Bakanlığına teslim edilir.[128]

Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu tarafından çeşitli kanser türlerinin erken teşhisi, cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesi hakkında çeşitli programlar yapıldı. Makedonya Cumhuriyeti'nde 2009-2013 yılları arasında kardiyovasküler (dolaşım sistemini etkileyen hastalıklar) hastalıkların önlenmesi programı, herkes için sağlık programı, nüfusun HIV/AIDS'ten korunması programı, anne sağlığını koruma programı gibi birçok program yürütülmüştür. Bunun yansıra cinsiyete özgü hastalıklar üzerine kayıt tutmak, kadınların cinsel sağlık hizmetlerine erişimlerini kolaylaştırmak gibi yeni düzenlemeler yapıldı.[129]

Halk Sağlığı Enstitüsü ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, 2009 yılında Makedonya Cumhuriyeti'nde "Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Stratejisi" hazırladı. Bu stratejinin amacı, cinsel sağlık açısından öncelikleri belirleyerek gerekli kaynakları temin etmek ve bütün bunların eş güdümünü sağlamaktır.

Son zamanlarda dünyada rahim ağzı kanseri olan kadınların sayısının arttığı ve şayet bu hastalık ileri bir safhada tespit edilmişse, kadınların hayati tehlikeye maruz kaldıkları görülmektedir. 2013 yılında Makedonya Cumhuriyeti'nde 36-48 yaş arası yüz seksen dokuz bin beş yüz seksen sekiz kadın üzerinde rahim kanser taraması yapılmış ve bunların yirmi bin altı yüz on ikisinde PAP testleri [130] yapılarak yüzde 5,6'sında hücre anormallikleri tespit edilmiştir.

Makedonya'daki tüm kadınlar için periyodik jinekolojik muayeneler yapılmasını zorunlu kılan yasa değişikliği, 25 Şubat 2004 tarihinde yapılan meclis oturumunda kabul edildi. Bu değişiklik, hükümetin cinsel hastalıkların erken teşhisi için önlem almasını ve düzenli jinekolojik muayene yapılması için uygun şartların sağlanmasını öngörmektedir. Buna yönelik ortak çalışmalar, kadın sivil toplum

---

[128]Makedonya Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı, Yıl 2015, ss.1-30https://www. unece .org/fileadmin/DAM/Gender/ documents/Beijing%2B15/report_ of_Republic_ of_Macedonia _ Beijing__20_ENG_full_report.pdf, Erişim Tarihi 28.04.2020.

[129]https://press24.mk/tabela-ova-se-100te-najdobri-doktori-vo-makedonija, Erişim Tarihi 19.06.2019.

[130] Rahim ağzı kanserlerinin belirlenmesinde kullanılan bir testtir. https://www.saglikaktuel.com/saglik-ansiklopedisi-pap-smear-test-nedir--1223.htm, Erişim Tarihi 24.05.2020.

kuruluşları, milletvekilleri ve Sağlık Bakanlığı temsilcileriyle birlikte yapıldı. Bu çerçevede kadın sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri; meme kanserinde kadınlara yardımcı olmak ve onlara psikolojik destek vermek şeklindedir. Kadın sivil toplum kuruluşları, kadınları meme kanseri konusunda bilgilendirerek onların düzenli mamografi yaptırmaları gerektiğini söylemektedir. Günümüzde Makedonya'da Ayşe Recep adlı bir Türk kadın doktoru bulunmaktadır. Recep Phı Üniversitesi Stomatolojik Klinik Merkezi Sv. Pantelejmon'da görev yapmaktadır.[131]

6.3 Siyasal Alan

Liderlik rollerinde kadınlar fark yaratır. Ancak kamu hizmetinde, işletmelerin yönetim kurullarında, akademik camiada yeterince temsil edilmemektedirler. Makedonya'da kadınların karar alma süreçlerine katılımları sınırlı kalmaktadır. Kadınların Ulusal Parlamento ve belediye meclislerinde temsiliyetlerinin artmaması onlar için seçim kotaları belirlenmemesinden kaynaklanmaktadır. Kadınlar bakanlıkların sadece yüzde 10'una, belediye başkanlıklarının ise yüzde 4'üne sahiptirler.

Makedonlar ülkelerinde çoğunluğu ellerinde bulundurduklarından politikada söz sahibi konumundadırlar. Arnavutlar ülkenin en büyük azınlığı olduklarından ve haklarını savunmak için gerektiğinde silaha sarıldıklarından önemli kazanımlar elde etmişlerdir. Ohri Çerçeve Anlaşması ülkede yaşayan tüm azınlıkları kapsıyor. Diğer yandan şayet bir azınlık bir bölgede nüfusun yüzde 20'sini oluşturuyorsa söz konusu azınlığın anadili eğitim dili olabiliyor.[132]

Kadınlara oy kullanma hakkı, Yugoslavya döneminde 1945 yılında verildi. Makedonya'da ilk kadın belediye başkanı ise 2000 yılında seçildi. 2002'de ise yüzde 30 kadın kotası kabul edildi. Makedonya Parlamentosunda Nikola Kljusev Hükümeti zamanından 2002'ye kadar hiç kadın milletvekili bulunmamaktaydı. 2019 yılında ise, mecliste on yedi kadın milletvekili bulunmaktaydı. Makedonya'da kadın hakları 2002

[131] https://press24.mk/tabela-ova-se-100te-najdobri-doktori-vo-makedonija, Erişim Tarihi 19.06.2019.
[132] http://www.mtsp.gov.mk/content/word/report of Republic of Macedonia Beijing +20 ENG.doc, Erişim Tarihi 01.10.2019.

yılına kadar pek iç açıcı değildi. Ülkede kadınlar için ilk kez milletvekilliği kotası talebi 2000'li yılların başında gündeme geldi. Partiler nezdinde her üç milletvekili adayından birinin kadın olması için kulis yaptılar ve partilerle protokol imzaladılar. Daha sonraki seçimlerde milletvekili adaylarının üçte birini kadınlardan göstermeyen partilerin aday listeleri geri çevrildi. 2011 seçimlerinde toplam milletvekili adaylarının yüzde 34,14'ü kadınlardan oluşuyordu. Diğer bir ifadeyle yüz yirmi üç milletvekilinin kırk ikisi kadınlardan oluşuyordu. Böylece Makedonya, dünyada kadın milletvekili sayısında yirmi üçüncü sırada yer aldı. Bu oran birçok Avrupa ülkesinden bile yüksektir. Günümüzde Avrupa'da kadın milletvekili oranı ortalama yüzde 24,3'tür. Buna karşılık yürütme organlarında kadınların temsil düzeyleri çok düşüktür. Makedonya'da yürütmede sadece bir kadın bulunmaktadır. Ancak siyasal ve kamusal yaşamda kadınlar yerel düzeyde önemli roller oynuyorlar. Arnavutlardan ilk kadın belediye başkan adayı, 2009 seçimlerinde gösterilmiştir. 2011 milletvekili seçimlerinde ise sekizi Arnavut olan otuz sekiz kadın milletvekili seçildi. Makedonya Cumhuriyeti meclis çalışma komisyonlarında dört kadın, meclis başkan yardımcısı olarak dokuz kadın ve devlet sekreteri pozisyonunda dört kadın görev yapmaktadır.[133]

Makedonya, kadınların toplumdaki rollerinin ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından önemli aşamalar katetmiş ve ayrımcılığa karşı mücadele etmektedir. Makedonya son on yılda cinsiyet eşitliğine ilişkin yasaların çıkarılması ve stratejik belgelerin kabul edilmesi ve bunların uygulanması zaviyesinden bakıldığında bu ülkenin Balkanlar'ın en gelişmiş ülkesi olarak öne çıktığı görülmektedir. [134]

31 Ağustos 2020 tarihinden beri Makedonya Devlet Başkanı Zoran Zaev'dir. Makedonya Parlamentosu 2020 yılı itibarıyla yaklaşık yüzde 46 oranında kadın milletvekili barındırmaktadır. Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı gene bir kadın olan Radmila Sekerinska'dır.[135]

---

[133]http://www.mtsp.gov.mk/content/word/report of Republic of Macedonia Beijing +20 ENG.doc, Erişim Tarihi 01.10.2019.

[134]https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2334-735X/2015/2334-735X1504012N.pdf, Erişim Tarihi 23.09.2019.

[135]Radmila Sekerinska;10 Haziran 1972'de Üsküp'te doğdu. 2007 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde prestijli Fletcher Diplomasi ve Hukuk Fakültesi'nde Uluslararası İlişkiler alanında yüksek lisansı derecesi aldı. 1997-2002 yılları arasında Üsküp'teki Kiril ve Metodi Üniversitesi Elektrik

Makedonya'nın bağımsızlığından sonra yapılan 1991 seçimlerinde Arnavutların Demokratik Refah Partisi ve Demokratik Halk Partisinden, Arnavut azınlıkları temsilen herhangi bir kadın milletvekili meclise girememişti. Türk ve Boşnak azınlıkların partileri bu seçimlere katılmadılar.1994-1998 yılları arasında Arnavut Demokratik Refah Partisi, Arnavut Demokratik Partisi, Arnavut Demokratik Birliği, Liberal Parti, Türk Demokratik Partisi, Demokratik Hareket Partisi ve İslami Yol gibi partiler seçimlerde kadın milletvekili adayları göstermemişlerdir. 2002 yılında kadınlara milletvekili seçilme hakkı tanındı. Bu seçimlerde Arnavut azınlığı temsil eden Demokratik Bütünleşme Birliği üç kadın milletvekili çıkarttı. Bunlar, Silvie Saliu, Semiyal Hasanı ve Teuta Arifi'dir. Diğer Arnavut partilerden Arnavut Demokratik Partisi, Halkın Demokratik Partisi ve Demokratik Refah Partisi gibi partiler ise seçimlerde kadın aday göstermedi. Makedonya Boşnaklar Demokratik Birliği seçimlere katıldı. Ancak kadın milletvekili çıkarmadı. Makedonya'daki Türk Demokratik Partisi ise ilk defa bir Türk kadını Zerrin Abaz'ı milletvekili adayı olarak gösterdi. Abaz 2002 yılında milletvekili seçildi. 2006 seçimlerinde Arnavut Demokratik Partisi'nden, Ibıshı Hazbıje, Kadrıu Flora ve Selmanı Elmaze adlı kadınlar milletvekili seçildiler. Demokratik Bütünleşme Birliği'nden ise Arifi Çay, Yakupi Zimrete, Salu Selvije ve Selmanı Ayşe milletvekili seçildiler. Böylece söz konusu dönemde mecliste toplam yedi kadın Arnavut milletvekili oldu. Arnavut Demokratik Refah Partisi ise kadın milletvekili adayı çıkaramadı. Makedonya'da 2008-2011 tarihleri arasında iki Arnavut partisinden yedi kadın milletvekili seçildi. Demokratik Bütünleşme Birliği'nden Zümret Yakupı, Juliyeta Marku, Ermira Mehmetı ve Teuta Arifi seçildiler. Arnavutlukların Demokratik Partisi'nden ise Meral Uzeırı Feratı meclise girdi. Bu seçimlerde Türkler ve Boşnaklar meclise hiçbir kadın milletvekili sokamadılar. 2011 seçimlerinde Demokratik Bütünleşme Birliği Partisi'nden gösterilen adaylar; Juliyeta Marku, Ermira Mehmeti, Suzana Saliu , Deşira Imeri , Vjolca Mehmeti-Nuredini, Arnavut Demokratik Partisi'nden ise Sadıje Iljazı ,Meral Uzeırı Feratı , Ulusal Demokratik Uyanış Partisi'nden ise sadece Flamure Demiri Krecı milletvekili oldu. Türk Milli Birliği Hareketi ve Boşnak Demokratik Hareket Partisi ise kadın aday çıkarmadılar. 2014 yılında Makedonya'da yapılan

Mühendisliği Fakültesinde asistan olarak çalıştı. 31 Mayıs 2017'de, Makedonya Cumhuriyeti Savunma Bakanı seçildi. 5 Haziran 2017'de ise hükümetin ilk oturumunda, Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Başkan Yardımcısı seçildi (https://vlada.mk/node/14653?ln=en-gb, Erişim Tarihi 05.05. 2020).

seçimlerde Arnavut Demokratik Partisi'nden tek aday Meral Uzeiri-Ferati idi. Yine bu dönemde Demokratik Bütünleşme Birliği'nden ise, Nora Aliti, Mirsada Emini Asani, Kaltrina Azizi, Ermira Mehmeti, Vjolca Mehmeti Nuredini, Şpresa Hadri ve Selviye Saliu milletvekili seçildiler. Demokratik Türk Hareket Partisi ve Boşnak Demokratik Hareket Partisi kadın aday göstermedi. 2016 yılında yapılan son seçimlerde ise Arnavutların İttifakı kadın aday çıkarmazken, Hareket BESA'dan Teuta Bilyali, Arnavut Demokratik Partisi'nden Meraıl Uzeırı-Feratı, Demokratik Bütünleşme Birliği'nden ise Şpresa Hadrı ve Mırsada Emini Asanı milletvekili seçildi. Türk ve Boşnak partisinden herhangi bir kadın milletvekili seçilemedi.[136]

Tablo 10: Makedonya'da Azınlık Kadın Milletvekilleri (1991-2020)

Partiler	**1991-1994**	**1994-1998**	**1998-2002**	**2002-2006**	**2006 -2008**	**2008-2011**	**2011-2014**	**2014-2016**	**2016-2020**
Makedonya Arnavut Demokratik Refah Partisi ve Demokratik Halk Partisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Arnavut Demokratik Refah Partisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Arnavut Halkın Demokratik Partisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Arnavut Demokratik	-	-	-	Silvie Saliu	Arifi Çay	Zümret Jakupı	Julıjeta Marku	Nora Aliti	Şpresa Hadrı

[136] https://www.sobranie.mk/current-structure.nspx, Erişim Tarihi 04.09.2020.

Bütünleşme Birliği				Semiyal Hasanı Teuta Arifi	Yakupi Zimrete Salu Selvije Selmanı Ayşe	Juliyeta Marku Ermira Mehmetı Teuta Arifi	Ermira Mehmeti Suzana Saliu Deshira Imeri Vjolca Mehmeti Nuredini	Mirsada Emini Asani Kaltrina Azizi Ermira Mehmeti Vjolca Mehmeti Nuredini Shpresa Hadri Selviye Saliu	Mırsada Emini-Asanı
Arnavut Yeni Demokrasi Partisi	-	-	-	-	-	Flora Kadrıu	-	-	-
Arnavut Demokratik Partisi	-	-	-	-	Ibıshı Hazbıje Kadrıu Flora Selmanı Elmaze	Meral Uzeırı Feratı	Sadiye Ilyazı Meral Uzeırı-Feratı	Meral Uzeiri Ferati	Meraıl Uzeırı-Feratı
Arnavut Hareketi Besa	-	-	-	-	-	-	-	-	Teuta Bilyali
Arnavutlar İttifakı	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Arnavut Ulusal Demokratik Uyanış Partisi	-	-	-	-	-	-	Flamure Demiri-Krecı	-	-
Arnavut Demokratik Birliği-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Liberal Parti									
Türk Hareket Partisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Makedonya Türk Dolaşımı Partisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Makedonya Türk Demokratik Partisi	-	-	-	Zerrin Abaz[137]	-	-	-	-	-
Türk Demokratik Partisi ve Demokratik Hareket Partisi-İslami Yol	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Makedonya Boşnaklar Demokratik Birliği	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Makedonya Boşnak Demokratik Hareket Partisi	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kaynak: Makedonya Parlamentosu çevrimiçi sayfasında yer alan bilgilere istinaden yazar tarafından oluşturulmuştur. (https://www.sobranie.mk/current-structure.nspx, Erişim Tarihi 04.09.2020).

Tablo 10'a göre Makedonya'da dört senede bir yapılan seçimlerde ilk kez 2002 yılında Arnavut ve Türk partilerinden azınlık kadın milletvekilleri meclise girdiler. Sonraki tarihlerde yapılan seçimlerde azınlık kadın milletvekillerinin sayıları artarken, 2016-2020 dönemi için yapan seçimlerde kadın milletvekillerinin sayısı azalmıştır.[138]

[137]Zerrin Abaz, Türk Demokratik Partisi Üsküp Kadın Kolları Başkanıdır. Merkez Parti Yönetim Kurulu Üyesi olan Abaz, 1955'te Üsküp'te doğdu. Pedagoji alanında üniversite eğitimi aldı. İktisat Fakültesinde sosyoloji profesörü olarak görev yapan Abaz, Makedonya Cumhuriyeti Başbakanlık Danışmanı ve İçişleri Bakanlığı Göç Dairesi Başkanı olarak çalıştı (https://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=3781, Erişim Tarihi 04.09.2020).

[138] https://www.sobranie.mk/current-structure.nspx, Erişim Tarihi 04.09.2020.

Tablo 11: Makedonya'da Arnavut Kadın Milletvekilleri 2016-2020

Partiler	Parlamento Üyeleri	Meclisteki Görevleri
Besa Arnavut Hareketi	**Teuta Bılyalı**	-Savunma ve Güvenlik Komitesi, Üye Vekili -Eğitim, Bilim ve Spor Komitesi, Üye Vekili -Çalışma ve Sosyal Politika Komitesi, Üye Vekili -Akdeniz Parlamenterler Meclisi Delegasyonu (Akdeniz PA), Üye -Makedonya Cumhuriyeti Meclisi'nin Güney Doğu Avrupa İş birliği Süreci (SEECP PA) Parlamenterler Meclisi Delegasyonu, Üye -Makedonya Cumhuriyeti Meclisi İstikrar ve Dernek Parlamento Komitesine Delegasyon, Üye Vekili -Belçika Krallığı Parlamentosu ile İşbirliği için Makedonya Cumhuriyeti Meclisi Parlamento Grubu, Üye -Danimarka Cumhuriyeti Parlamentosu ile İşbirliği için Makedonya Cumhuriyeti Meclis Parlamento Grubu, Üye -Türkiye Cumhuriyeti Parlamentosu ile İşbirliği için Makedonya Cumhuriyeti Meclis Parlamento Grubu, Üye -Hırvatistan Cumhuriyeti Parlamentosu ile İşbirliği için Makedonya Cumhuriyeti Meclisi Parlamento Grubu, Üye

		-Çek Cumhuriyeti Parlamentosu ile İşbirliği için Makedonya Cumhuriyeti Meclisi Parlamento Grubu, Üye -Kadın Parlamenterler Kulübü, Başkanlık Üyesi
Arnavut Demokrat Partisi (DPA)	**Meraıl Uzeırı-Feratı**	-Parlamento Üyesi
Demokratik Bütünleşme Birliği (DBB)	**Mırsada Emını-Asanı**	-Sağlık Komitesi, Başkan -Sivil Özgürlüklerin ve Hakların Korunması Araştırma Daimî Komitesi Üyesi -Kadın ve Erkek Fırsat Eşitliği Komitesi, Üye -Kültür Komitesi, Üye Vekili -Çalışma ve Sosyal Politika Komitesi, Üye Vekili -Usul Kuralları, Zorunlu-Dokunulmazlık Sorunları Komitesi, Üye Vekili -Makedonya Cumhuriyeti Meclisi'nin Orta Avrupa Girişimi (CEI PD) Parlamento Boyutuna Delegasyonu, Üye -Avustralya Parlamentosu ve Yeni Zelanda Parlamentosu ile İşbirliği için Makedonya Cumhuriyeti Meclisi Parlamento Grubu, Üye -Endonezya Cumhuriyeti Parlamentosu ile İşbirliği için Makedonya Cumhuriyeti Meclisi Parlamento Grubu, Üye

		-Moğolistan Cumhuriyeti Parlamentosu ile İşbirliği için Makedonya Cumhuriyeti Meclisi Parlamento Grubu, Üye -Sırbistan Cumhuriyeti Parlamentosu ile İşbirliği için Makedonya Cumhuriyeti Meclisi Parlamento Grubu, Üye -Finlandiya Cumhuriyeti Parlamentosu ile İşbirliği için Makedonya Cumhuriyeti Meclisi Parlamento Grubu, Üye -Karadağ Cumhuriyeti Parlamentosu ile İşbirliği için Makedonya Cumhuriyeti Meclis Parlamento Grubu, Üye -Özel İhtiyaçları Olan İnsanlar İçin Parlamento Grubu (IPPG), Başkan Yardımcısı
Demokratik Bütünleşme Birliği (DBB)	**Şpresa Hadrı**	-Toplumlar Arası İlişkiler Komitesi Üyesi -Ulusal Avrupa Entegrasyon Konseyi, Üye -Dış Politika Komitesi Üyesi -Eğitim, Bilim ve Spor Komitesi Üyesi -Kültür Komitesi Üyesi -Siyasi Sistem ve Etnik İlişkiler Komitesi, Üye Vekili -Avrupa Sorunları Komitesi, Üye -Kadın ve Erkek Eşit Fırsatlar Komitesi, Üye

		-Kadın Parlamenterler Kulübü, Başkanlık Üyesi -Makedonya Cumhuriyeti Meclisi'nin Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Delegasyonu (PACE), Üye -Makedonya Cumhuriyeti Meclisi İstikrar ve Dernek Parlamento Komitesine Delegasyon, Üye -Makedonya Cumhuriyeti Federal Meclisi Parlamenter Grubu, Federal Almanya Cumhuriyeti Parlamentosu ile İşbirliği, Üye -İsrail Devleti Parlamentosu ile İş birliği için Makedonya Cumhuriyeti Meclisi Parlamento Grubu, Üye -Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı Parlamentosu ile İşbirliği için Makedonya Cumhuriyeti Meclis Parlamento Grubu, Üye -Slovenya Cumhuriyeti Parlamentosu ile İşbirliği için Makedonya Cumhuriyeti Meclisi Parlamento Grubu, Üye -Hırvatistan Cumhuriyeti Parlamentosu ile İşbirliği için Makedonya Cumhuriyeti Meclisi Parlamento Grubu, Üye -İsveç Krallığı Parlamentosu ile İş birliği için Makedonya Cumhuriyeti Meclisi Parlamento Grubu, Üye

Kaynak: Makedonya Parlamentosu çevrimiçi sayfasında yer alan bilgilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur (https://www.sobranie.mk/current-structure.nspx, Erişim Tarihi 04.05.2020).

Günümüzde Makedonya Hükümeti'nde iki tane kadın bakan bulunmaktadır. Bunlar; Adalet Bakanı Renata Deskoska ve Çalışma ve Sosyal Politika Bakanı Mila Jarovska adlı politikacılardır. Başkan yardımcıları ve diğer bakanlar Makedonyalıdır.[139] 2016-2020 döneminde Makedonya Parlamentosunda kırk altı kadın milletvekili görev yapmaktadır. Bunlardan dört tanesi Arnavut kadınlarından oluşuyor. Türkler ve Boşnaklar ise parlamentoya kadın milletvekili sokamamışlardır.

6.3.1 Kadın Parlamenterler Kulübü Başkanlığı

Kadın Parlamenterler Kulübü Başkanlığı, Makedonya Parlamentosunda siyasi yönelimden bağımsız resmi olmayan bir Kadın Parlamenterler Grubudur. Bu kulüp 7 Mart 2003 tarihinde Makedon Lobisi ve Çalışma Bakanlığı Cinsiyet Eşitliği Geliştirme Dairesi tarafından, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla, "İstikrar Paktı Bölgesel Projesi" çerçevesinde kuruldu. Kadın Parlamenterler Kulübü, on yedi yıl boyunca mevcut yasama organında toplumsal cinsiyet konularını önceleyen sosyal politikalara imza atmıştır.[140]

Kadın Parlamenterler Kulübü, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadın haklarının geliştirilmesi ve kamuda karar alma süreçlerinde katılımı arttırmak suretiyle Makedon toplumunda demokrasiyi güçlendirmeye çalışmaktadır.[141] Kadın Parlamenterler Kulübü Başkanı Gjulumser Kasapı adlı şahıstır. Üyeleri sırasıyla; Lıljana Kuzmanovska, Emılıja Aleksandrova, Irena Stefoska, Lıljana Popovska, Sonja Mırakovska, Shpresa Hadrı, Teuta Biljalı, Tatyana Prentovık, Meri Lazarova , Daniela Rangelova ve Nikica Korubın'dır.[142]

Kadın Parlamenterler Kulübü'nün başarıları arasında şunlar yer alıyor. Birincisi, 2006'da otuz yedi kadın milletvekili adayının seçim listelerine girebilmeleri için Seçim Kanunu'nda değişiklikler yapılmasını sağladı. İkincisi, Fırsat Eşitliği Yasası'nın hazırlanmasına ve kabul edilmesine destek verildi. Sağlık Sigortası Kanunu'nda değişiklikler yapılmak suretiyle ücretsiz jinekoloji hizmetleri sağlandı.

[139] https://www.sobranie.mk/current-structure.nspx, Erişim Tarihi 04.05.2020.
[140] https://www.sobranie.mk/for-the-club.nspx, Erişim Tarihi 04.05.2020.
[141]https://www.sobranie.mk/mission.nspx, Erişim Tarihi 04.05.2020.
[142] https://www.sobranie.mk/presidency.nspx, Erişim Tarihi 04.05.2020.

Emeklilik ve Maluliyet Sigortası Kanunu'nda yapılan değişiklikle birlikte kadınlara iki yıl daha erken emekli olma imkânı sağlanırken, Aile Kanunu'na aile içi şiddeti önlemeye yönelik maddeler eklendi. Şans ve Eğlence Oyunları Kanunu'nda, aile içi şiddete karşı özel bir fon oluşturuldu ve 2008 yılı genel bütçesinde, evsizler ve aile içi şiddet mağdurlarına yönelik yapılması planlanan barınakların finansmanı sağlandı.[143]

Kadın ve Erkek Fırsat Eşitliği Komitesi'nde bir başkan ve on üye bulunmaktadır. Başkanı Daniela Rangelova, Başkan Vekili İse Blagica Lasovska'dır. Bu komite istihdam ve sosyal politika, eğitim, sağlık, aile ve çocuk gibi alanlarda yasa önerileri getirmektedir. Ayrıca sosyal ve kamusal yaşamın her safhasında cinsiyet eşitliğini sağlamaya gayret etmektedir. Diğer yandan komite yasa teklifleri de hazırlamaktadır. Bunlardan birisi kadın-erkek fırsat eşitliği ulusal planıdır. Ayrıca Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı, cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesine yönelik raporlar hazırlamaktadır. Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı bünyesinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için oluşturulan birim cinsiyetler arası eşitsizliği ortadan kaldırmaya gayret etmektedir. Ayrıca, kadın ve erkekler arasında fırsat eşitliğini yakalamak için ilgili devlet kurumları ile işbirliğini geliştirmeye çalışmakta ve her aşamada meclise düzenli bilgi vermektedir. Diğer ülkelerin kadın örgütleri ile iş birliği yapmak komitenin diğer etkinlikleri arasındadır.[144]

Makedonya Parlamentosu'nda "Topluluklar Arası İlişkiler Komitesi "adında bir birim bulunmaktadır. Topluluklar Arası İlişkiler Komitesi'nin hukuki durumu ve yetkileri, Makedonya Cumhuriyeti Anayasası'nda ve 2007'de kabul edilen "Topluluklar Arası İlişkiler Komitesi Kanunu'nda" belirtilmektedir. Bu kanun uyarınca Topluluklar Arası İlişkiler Komitesi, Makedonya Meclisi tarafından seçilir. Bu komite Arnavutlardan ve Makedonlardan yedişer milletvekili, Türkler, Vlachlar, Romanlar, Sırplar ve Boşnaklar gibi diğer etnik gruplardan ise, birer milletvekili olmak üzere toplam on dokuz milletvekilinden oluşmaktadır.[145] Türk Demokratik Partisi Genel Başkan Yardımcısı ve aynı zamanda kadın kolları genel başkanı olan

[143]https://www.sobranie.mk/achievements.nspx, Erişim Tarihi 04.05.2020.
[144]https://www.sobranie.mk/working-bodies-2016-2020-en-ns_article-committee-on-equal-opportunities-for-women-and-men-16-20-en.nspx, Erişim Tarihi 04.05.2020.
[145] https://www.sobranie.mk/2016-2020-other-bodies.nspx, Erişim Tarihi 04.05.2020.

Şasine Kasami[146] Makedonya genelinde kadın hakları için mücadele ediyor. Makedonya çapında 200-300 arasında üyesi bulunan bu parti, zaman zaman iktidar partileri ile koalisyona girerek hükümette görev aldı. Türk Demokratik Partisi Makedonya'da her zaman diğer partilere örnek oldu. Böylece Türkler Makedonya'da kendilerini ispatladılar. Partinin hukukçuya ihtiyacı olduğundan neticede Kasami bu göreve layık görüldü.[147]

Türk Demokratik Partisi, 2008 yılında Gostivar'da faaliyete geçti. Kasami ilk önce Gostivar şubesini idare etti. Daha sonra Parti Genel Başkanı Kenan Hasipi, Kasami'yi merkezde çalışmaya davet ettiği için iki görevi birlikte sürdürmek zorunda kaldı. İlerleyen zaman zarfında Kalkandelen, Ohri ve Üsküp'te şubeler açıldı. Dolayısıyla partinin kadın kolları önemli bir organ haline geldi. Böylece Kasami, sadece siyasette değil ihtiyaç duyulan bütün alanlarda çalıştı. Türk Demokratik Partisi'nde kadınlar "kürsüde biz de varız" sloganı mucibince siyasal katılıma olan ilgilerini ortaya koydular. Kasami kadın kollarının sağladığı başarının bir ekip çalışması olduğunu düşünüyor. Kadın kollarında faaliyet gösterenler arasında ilkokul düzeyinden, doktora düzeyine kadar birçok kişi bulunmaktadır. Kadınların partide söz sahibi olduklarını vurgulayan Kasami hemcinslerinin tüm dünyada olduğu gibi Makedonya'da da sadece vitrin malzemesi olarak değil, bilakis partilerin en yüksek karar alma mercilerinde yer aldıklarını dile getiriyor. Kurultaylara pek çok sayıda kadın katılıyor. Şubelerdeki kadınlar gayet iyi faaliyet gösteriyorlar. Örneğin, seçim kampanyalarında bir kadınla evlere gidildiğinde ev sahipleri partililere daha candan davranabiliyorlar. Kasami 2009 yılında Gostivar'da Belediye Meclis üyesi olarak seçildi. Yıllar önce yapılan kanun değişikliği nedeniyle parlamento ve mahalli seçimlerde üçte birlik kadın kotası uygulanmaya başlandı. Bu yasa mucibince Kasami listede ilk üçe girebildi. Diğer yandan Kasami Gostivar'da liste başı olduğundan parti büyük bir oy patlaması yaşadı.

---

[146] Şasine Kasami, Kalkandelen Güneydoğu Avrupa Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezundur. Makedonca ve Arnavutça eğitim veren bu üniversitede 2006 yılında mezun olan Kasami daha sonra siyasete girdi. Maliye Bakanlığında bir buçuk yıl görev yaptı (Türk Demokratik Partisi Genel Başkan Yardımcısı ile Üsküp'te yapılan görüşme, 20.06.2019).

[147] Türk Demokratik Partisi Genel Başkan Yardımcısı Şasine Kasami Üsküp'te yapılan görüşme, 20.06.2019.

Makedonya'da kadınlar son yıllarda siyasete katılımda önemli başarılar elde ettiler. Örneğin, Kalkandelen Belediye Başkanı bir kadındır. Kadınların yerel düzeyde belediye meclislerine katılımları yüzde 35-40 bandına ulaştı. 2017 mahalli idareler seçimlerinde Makedonya'daki seksen belediyeden yalnızca altı adedi kadınlar tarafından kazanılmıştır. [148]

Kalkandelen Belediye Başkanlığına 15 Ekim 2017 tarihinde Demokratik Bütünleşme Birliği Başkan Yardımcısı Teuta Arifi[149] seçilmiştir. Bir önceki seçimlerde ipi göğüsleyen gene Arifi olmuştu. Diğer yandan 2002 yılında Makedonya Cumhuriyeti Parlamentosuna seçilen ilk Arnavut kadın olan Arifi bu göreve daha önce 2006, 2008 ve 2011 yıllarında da seçilmişti. Parlamentoda Uluslararası İlişkiler Komitesi Başkanı, Kültürel Konular Komitesi Başkanı, Makedonya Parlamentosu Avrupa Konseyi Delegasyonu Üyesi, Makedonya Parlamentosu Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü Delegasyonu Başkanı görevlerini ifa etmiştir.

Kalkandelen Belediyesinde ise cinsiyet eşitliği, yerel ekonomik kalkınma, altyapı ve otopark sorunları üzerinde çalışmalar yapılıyor. Meclis üyelerinin çoğunluğu kadınlardan oluşuyor.[150]

[148]https://www.ifes.org/news/womens-political-participation-and-violence-macedonia-perspectives-election-management-bodies, Erişim Tarihi 23.09.2019.

[149] Teuta Arifi 1991 yılında Priştine Üniversitesi Filoloji Bölümü'nden mezun oldu. 1995 yılında Üsküp'te Kiril ve Metodi Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde yüksek lisans eğitiminin, ardından filoloji alanında doktora derecesi aldı. Temmuz 2011'de Makedonya Cumhuriyeti Avrupa İşleri Bakan Yardımcılığına seçildi (https://www.tetovo.gov.mk/getartm.aspx?aid=242&men=13&lan=3&sub=83 Erişim Tarihi 30.08.2020).

[150]Gülşen Nuhi, Türk Demokrat Partisi Belediye meclis üyesi, görüşme 21.06.2019.

Tablo 11: Kalkandelen Belediyesinde Kadınlar

<table>
<tr><td rowspan="2">Seçim ve Bilim Komisyonu</td><td rowspan="2" colspan="2">Hatice Ceka</td><td>Sandalye Üyesi</td><td colspan="2">Hukuk Komisyonu Üyeleri</td></tr>
<tr><td>Anastasya Blajecka</td><td>Elvira İbraimi Rüstemi</td><td>Cofya Trifuhovcka</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Cinsiyetler Arası Fırsat Eşitliği Komisyonu</td><td rowspan="2" colspan="2">Zana Kasa</td><td rowspan="2">Mimoza Musa</td><td>Üye</td><td>Dış Üye</td></tr>
<tr><td>Milena Petrovska</td><td>Lulzime Pajaziti</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Ödül ve Bildiri Komisyonu</td><td>Gülşen Nuhi</td><td>Laura Izairi</td><td rowspan="2"></td><td colspan="2">Dış Üye</td></tr>
<tr><td colspan="2">Sonya Kocovska</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Kamu İşleri Komisyonu</td><td rowspan="2" colspan="2">Maya Dimitrievska</td><td rowspan="2"></td><td>Dış Üye</td><td>Üye Çalışma Komisyonu</td></tr>
<tr><td>Hatice Etemi</td><td>Ganimete Recepi</td></tr>
</table>

Kaynak:Kalkandelen Belediyesi çevrimiçi sayfasında alınan bilgilere istinaden yazar tarafından oluşturulmuştur (https://www.tetovo.gov.mk/default.aspx?lan=3, Erişim Tarihi 30.08.2020).

Seçim ve Bilim Komisyonu Başkanı Hatice Ceka'dır. Anastasya Blajecka sandalye üyesidir. Hukuk Komisyonu üyeleri; Elvira İbraimi Rüstemi ve Cofya Trifuhovcka'dır. Cinsiyetler Arası Fırsat Eşitliği Komisyon'unda Zana Kasa ve Mimoza Musa bulunmaktadır. Aynı komisyonda üye Milena Petrovska, dış üyesi ise, Lulzime Pajaziti'dir. Ödül ve Bildiri Komisyonu üyeleri; Gülşen Nuhi ve Laura Izairi iken, dış üye ise Sonya Kocovska'dır. Kamu İşleri Komisyonu üyesi Maya Dimitrievska, dış üye Hatice Etemi ve Çalışma Komisyonu üyesi Ganimete Recepi'dir.[151]

Kalkandelen Belediyesinde Ödül ve Bildiri Komisyonu'nda çalışan ve 2018 yılından beri meclis üyesi olan Gülşen Nuhi, Türk Demokrat Partisi'nden bin altı yüz seksen üç oyla meclis üyeliğine seçilmiştir. Kalkandelen Devlet Üniversitesi Türk Dili

[151] https://www.tetovo.gov.mk/default.aspx?lan=3, Erişim Tarihi 30.08.2020.

ve Edebiyatı Bölümü mezunu olan Nuhi Emniyet içişleri sekreterliğinde kimlik ve pasaport bölümünde 40 sene çalıştı. Bu yönüyle Nuhi meclis ve emniyette çalışan ilk Türk kadınıdır. Meclis üyesi Nuhi'nin bütün gayreti Kalkandelen'de Türkçenin resmi dil olarak kabul ettirilmesine yoğunlaşmıştır. Seçimlerde oylar, iş beklentisi veya evlilik nedeniyle genellikle Arnavutlara kaydığı için, Türkler başarı gösteremiyorlar. Buna rağmen Türk Demokrat Partisi, Kalkandelen'de, kadın meclis üyesi çıkartmaya nail oldu. Ayrıca, Gülşen Nuhi iş arayanları belediyede istihdam ettirmeye çalışıyor. Özellikle ihtiyaç sahibi kadınların istihdam edilmesi için Belediye Başkanı nezdinde girişimlerde bulunuyor. Diğer yandan Kalkandelen Belediyesi artık Türklere özel kontenjan açıyor. Eskiden Türkler iş bulma konusunda ve kurumsal alanda yeterince söz sahibi değildiler. Ancak Türkler artık eskiye nazaran daha iyi bir durumdadırlar

Seçim dönemlerinde kadın kolları arı gibi çalışıyor. Ev ev geziliyor. Mahallelerde ve çarşı pazarda toplantılar tertipleniyor. Yeri geldiğinde kadınlar erkeklerin çoğunlukta olduğu kahvehane toplantılarına bile katılıyorlar. Esnaf toplantılarında ise parti tanıtılarak broşürler dağıtılıyor. Ayrıca devlet hastanelerinin çoğunda Türk kadınları doktor ve hemşire olarak çalışıyorlar. Kalkandelen'de Belediye Sağlık Meslek Lisesinde Türkçe eğitim veriliyor. Sağlık Meslek Lisesindeki öğretmenlerin ise büyük bir bölümünü kadınlar oluşturmaktadır. On üç Türk kadın öğretmenin görev yaptığı bu lisede iki erkek öğretmen bulunmaktadır. Kalkandelen'de İstikbal ve Bratsva Migeni adlı ilkokullarda çalışan öğretmenlerin yüzde 80'i Türk kadınlardan oluşmaktadır.[152]

6.4 Sosyal Hayat

Geleneksel ataerkil aile yapıları kadınları toplum içinde çeşitli sorunlar ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu sorunlar kadına yönelik şiddet, ev içinde eşitsizlik, dinin etkisi ve eğitim eksikliği gibi hususlarla daha da katmerlenmektedir. Kamusal alanda kötü ekonomik koşullar cinsiyet ayrımcılığını körüklemektedir. Kamusal alanda kadının pozisyonunu güçlendirmek için toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal önlemler alınmalıdır. Şayet bir ülkede yaşayan bir kadın azınlık mensubuysa,

[152] Gülşen Nuhi, Türk Demokrat Partisinden Belediye meclis üyesi, görüşme 21.06.2019.

kamusal alanda işe girmesi daha zordur. Kadınların mücadele etmek zorunda oldukları sorunların başında, toplumsal hayatta sahip oldukları statü ve roller gelmektedir. Bu statü ve roller öncelikle aile içinde başlar. Ataerkil bir aile içinde büyüyen kız çocukları öncelikle evde baskı altında tutulur. Böyle durumlarda kızlardan genellikle öğrenim görme yerine daha çok ev işleri yapmaları, kardeşlerine bakmaları, varsa bağ bahçe işleriyle uğraşmaları istenir. Aile içinde bile kendilerini zorla kabul ettiren kadınlar, kamusal alanda daha fazla zorlanmaktadırlar.[153]

Tüm dünyada olduğu gibi Makedonya'da da yönetici ve lider kadınların sayısı erkeklere oranla oldukça azdır. Bu ülkede Makedon kadınları dahi engellerle karşılaşırken, bu durum azınlıklara mensup kadınlar söz konusu olduğunda daha da katmerlenmektedir.[154] Kadınlar ekonomide büyük sorunlarla karşı karşıyadırlar.[155] Haklarının ihlali nedeniyle kadınların yüzde 72'si ekonomik bağımlılık sorunuyla karşı karşıyadırlar. Bu sorunlar arasında sosyal dışlanma, işsizlik, cinsiyet ayrımcılığı, kaynakların eşitsiz dağılımı, geleneksel normların egemenliği, tarımsal mülkiyet haklarının kullanılamaması, doğum izni verilmemesi, eğitime sınırlı erişim ve sosyal hizmetlerden yararlanamama bulunmaktadır. Bu durum, ekonomik güvensizlik ve kadınların mağdur olma riskleri arasındaki güçlü bağlantıyı göstermektedir. Bu nedenle, finansal bağımlılık ve güvensizlik döngüsünü sona erdirmek için, yeni çalışma alanları sunan yenilikçi ve yaratıcı fikirleri olan başarılı kadınların farklı kurumlar tarafından motive edilmeleri gerekmektedir. Kadın girişimcilerin faydalanabilmeleri için gerekli mekanizmalar oluşturulmalıdır. Makedonya'daki sivil toplum kuruluşları devletle işbirliği içinde ev kadınları için iş edindirme kursları açarak, bir nebze de olsa onları ev ekonomisine kazandırmak için yüreklendirmiştir. Bu kurslarda deneyim edinen kadınların kendi işlerini kurabilmek için özgüvenlerini tazeledikleri görülmektedir.[156]

---

[153] Nuriye Çelik, Max Weber'de Etnisite Kavramı, Sosyoloji Dergisi 2013, Sayı 29, s.34. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/593889, Erişim tarihi25.01,2020.
[154] Sinisa Stankovic , Yıl 23 Ocak 2014, https://mk.voanews.com/, Erişim Tarihi 23.03.2020.
[155] https://borgenproject.org/poverty-in-macedonia/, Erişim Tarihi 30.08.2019.
[156] Kuzey Makedonya'da Kadın ve Erkek, Yıl 2019, ss.97http:// www.stat.gov. mk/Publikacii/ Gender 2019.pdf, Erişim Tarihi 28.05.2020.

Dünyada olduğu gibi Makedonya'da da kamu kurumlarında, alt kademe görevlerde yer alan kadınlar terfi almakta zorlanıyorlar. İş yerlerinde terfi edemedikleri gibi ücretleri de düşük oluyor. Kadınların yükselmesine engel olan hususlar genellikle aile yapısı, eğitim eksikliği ve ekonomik yönden güçsüzlüktür. Kadınların tercih ettikleri meslekler, genellikle erkeklere oranla çocuk ve aileyi etkileyemeyecek basit işlerdir. Bu durum ise kadınların iş ve aile arasında kalarak özgüvenlerinin eksik olmasına neden oluyor. Bu yüzden de kadınlar kariyerlerini önemsemiyorlar ve genellikle işlerine son vermek zorunda kalıyorlar. Kadınlar tercihlerini aileleri ve çocukları yönünde kullanıyorlar. Bu sebeple çalışan ve okuyan kadın sayısında yeterince artış kaydedilemiyor. Tabi bu durum azınlıklara mensup kadınlar söz konusu olduğunda daha da müzmin bir hâle gelmektedir. Birçok ülkede yukarıda sayılan sorunlarla başa çıkmak adına yeterli sayıda yasa çıkarılsa da bu sorunları tamamen ortadan kaldırmak oldukça zordur. [157]

6.5 Kadınlar ve Medya

Makedonya'da yirminci yüzyılın ikinci yarısından bu yana, kadınlar genellikle muhabir daha nadiren ise yönetici olarak kitle iletişim alanında çalışıyorlar. Kadınların gazetecilik ve televizyonculuk mesleğine girmeleri, medya alanındaki görünürlüklerini artırmıştır. Ancak medya aracılığı ile kadınlar hor görülebilmektedirler. Sözgelimi kadınlar özellikle reklamlarda ev hanımı, seks sembolü veya cinsel bir meta olarak gösterilmektedir.[158]

Makedonya'da 2005 yılında Yayıncılık Faaliyetleri Kanunu'nun kabul edilmesi ile birlikte ülkedeki etnik toplulukların ve diğer sosyal ve kültürel grupların kâr amacı gütmeyen programlar yapmalarının önü açılmıştır. Makedonya'da yıllardan beri Arnavutça, Türkçe, Romanca ve Boşnakça basın ve yayın dili olarak kullanılmaktadır. Makedon Radyo ve Televizyonu'nda, Arnavutça ve Türkçe yayınlar yapılmaktadır, diğer etnik topluluklar televizyonda haftada bir kere bir buçuk saat

[157] https://www.peacewomen.org/content/macedonia-how-are-women-faring-macedonia September 12,2009 Erişim Tarihi 26.03.2019.
[158] Medyada Doğum Ayrımcılığı, Üsküp, Yıl Temmuz 2017, ss.1- 48, https://library.fes.de/pf-files/ bueros/ skopje/ 14049.pdf, Erişim Tarihi13.05.2020.

televizyon, üç buçuk saatte radyo yayını yapmaktadırlar. Etnik grupların anadillerinde yapılan yayınlarda en çok eğlence programına yer verilir ve kaliteleri ise oldukça düşüktür. Sonuç itibarıyla söylenecek olursa, etnik grupların medya alanındaki faaliyetleri sahip oldukları yetersiz ekonomik ve insan kaynaklar yüzünden oldukça düşük düzeydedir.

Diğer yandan etnik toplulukların ana dillerinde gazetecilik ve televizyonculuk eğitimi verebilecek bir yükseköğretim kurumu bulunmamaktadır. Gazetecilik ve televizyonculuk eğitimi Arnavutça olarak Güneydoğu Avrupa Üniversitesi ve Kalkandelen Devlet Üniversitesi gibi yüksek öğretim kurumlarında verilmektedir.

Diğer yandan Makedonya Cumhuriyeti'nde, medya kadınların siyasi hayata katılımını teşvik etmek ve geliştirmek adına olumlu bir katkı sağladı. Makedonya'da medya alanında çalışan kadınların sayısı her geçen gün artmaktadır.[159] Örneğin 2012-2020 döneminde Makedonya televizyonlarında çalışan kadınların oranı yüzde 39 artmıştır. [160]

[159] Makedonya medya dil toplulukları, Yıl 2012, ss.1- 36, https:// www.mim.org.mk/ attachments/article/ 342/ 342_sostojba_so_mediumite_na_jazicite_na_zaednicite_v4g.pdf, Erişim Tarihi 26.05.2020.
[160] Makedonya Cumhuriyeti Hükümet Raporu, Yıl 1995ss.1-76 http://www.mtsp.gov.mk/ content/word/report of Republic of Macedonia Beijing +20 ENG.doc, Erişim Tarihi 01.10.2019.

7 AVRUPA DESTEKLİ KADIN KURULUŞLARI

Makedonya, Avrupa Birliği standartları çerçevesinde kadın haklarının iyileştirilmesi ve onların bu konuda bilinçlendirilmesi için çalışmalar yapmaktadır. Makedonya Cumhuriyeti toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve toplumsal yaşamın her alanında kadınları desteklemek amacıyla bütün yasal düzenlemeleri yapmaya gayret etmektedir. Ulusal ve yerel düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi için çeşitli kurumsal mekanizmalar oluşturulmuştur. Avrupa Birliği aday ülkelerdeki kadınların kamusal hayata katılımlarını düzenleyen yasal hükümlere büyük önem vermektedir. Sivil toplum kuruluşları kamu politikalarının önerilmesi, desteklenmesi ve hazırlanmasında önemli bir rol oynamaktadırlar. Örneğin Makedonya, Avrupa Birliği'nin cinsiyet politikaları doğrultusunda, kendi cinsiyet yasalarını hayata geçirdi. Avrupa Komisyonu, Avrupa Adalet Divanı'nda görülen davalar sonucunda ücret eşitliği (1975) ve kalkınmada cinsiyet eşitliği (1995) konularında kararlar aldı. Avrupa Komisyonu 1996 yılında cinsiyet ayrımcılığına karşı bir program başlattı. Bu program kapsamında, ekonomik yaşamda eşitlik (işgücü piyasası politikaları), karar vermede eşit temsil ve katılım ile sosyal yaşamda eşitlik (insan haklar ve cinsiyet eşitliği) ilkeleri önem kazandı.[161]

Birleşmiş Milletler tarafından sayısız uluslararası sözleşmeler kabul edildi. Bunların içinde en önemlisi, 1979 yılında kabul edilen kadına karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına ilişkin sözleşmedir. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu ise 1995 yılında Dünya Dördüncü Kadın Konferansı'nda kabul edilen uluslararası bir anlaşmadır.[162]

Makedonya Hükümeti 2005 yılında cinsiyet eşitliğinin teşviki için bir daire kurma kararı aldı. Bu birimin hayata geçirilmesinden sonra Fırsat Eşitliği Yasası hazırlandı. Diğer yandan Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, cinsiyet eşitliği açısından olumlu bir adım attı. Ayrıca, yerel yönetimlerde toplam 16 belediyede cinsiyet eşitliği komisyonları kuruldu. Makedonya'daki kadın kuruluşları tarafından

[161]Makedonya Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı, Yıl 2015, ss.1-30https://www. unece .org/fileadmin/DAM/Gender/ documents/Beijing%2B15/report_ of_Republic_ of_ Macedonia_ Beijing __20_ENG_full_report.pdf, Erişim Tarihi 18.04.2020.

[162]Kurumsal Gelişim Merkez (CIRA), Yıl 2017, ss.1-18 http://ldastruga.org/pdf/I strazuvanje Ekonomsko ZajaknuvanjeZeniteMKD .pdf, Erişim Tarihi 16.04.2020.

başlatılan bu girişim, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı tarafından finanse edildi. Avrupa İşbirliği ve Güvenlik Teşkilatı özellikle kadınların yerel düzeyde karar alma mekanizmalarına katılmalarını, cinsiyet eşitliğinin sağlanmasını, aile içi şiddetin önlemesini ve işsiz kadınların istihdamının artırılmasını destekler. Bu komisyonlar yerel makamları teşvik ederek kadınların durumlarını iyileştirmeye çalışır. Genel olarak, kadınlar arasında işsizlik oranı erkeklere göre daha yüksektir. Ayrıca kadınlar birçok sektörde erkeklerden daha düşük ücret almaktadırlar.[163]

Makedonya ve Avrupa Birliği arasında 2003 yılında, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalandı. Ardından bu ülke Aralık 2005'te Avrupa Birliği'ne aday ülke oldu.10 Ekim 2012 tarihi itibarıyla üyelik yolunda önemli bir ilerleme kaydedilmesine rağmen, Makedonya hâlen Avrupa Birliği ile müzakere masasında bekletilmektedir. Bu işbirliği çerçevesinde Makedonya'da kadın hakları konusunda önemli adımlar atılmıştır. Diğer bir ifadeyle Avrupa Birliği destekli kuruluşlar, kadın hakları, cinsiyet eşitliği, kadınlara yönelik ayrımcılık konularında önemli çalışmalar yapmışlardır.

Tablo 12: Avrupa Birliği Destekli Kadın Kuruluşları

Yıl	Kuruluş
1992	Açık Toplum Vakfı
1994	Birleşmiş Milletler Kadınları
1994	Kadın Yasal Koruma Projesi
1995	Makedonya Helsinki İnsan Hakları Komitesi
2000	Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu
2000	Avrupa Kadın Lobisi
2001	Makedon Kadın Hakları Merkezi

Kaynak: Kurumsal Gelişim Merkez (CIRA) sayfasından alınan bilgilerden yararlanılarak oluşturulmuştur (Http://ldastruga.org/pdf/ IstrazuvanjeEkonomsko Zajaknuvanje Zenite MKD.pdf, Erişim Tarihi 18.04.2020).

[163] Makedonya Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı, Yıl 2015, ss.1-30https://www. unece .org/fileadmin/DAM/Gender/ documents/Beijing%2B15/report_ of_Republic_ of_ Macedonia_ Beijing __20_ENG_full_report.pdf, Erişim Tarihi 18.04.2020.

Makedonya'da faaliyet gösteren kadın kuruluşları arasında Tablo 12'de görüldüğü üzere Birleşmiş Milletler Kadınları, Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, Avrupa Kadın Lobisi, Makedonya Helsinki İnsan Hakları Komitesi, Açık Toplum Vakfı, Makedon Kadın Hakları Merkezi ve Kadın Yasal Koruma Projesi bulunmaktadır.[164]

7.1 Birleşmiş Milletler Kadınları

Birleşmiş Milletler Kadınları, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için küresel standartları etkili bir şekilde uygulayarak kadınlara faydalı yasalar çıkarmaya çalışmaktadır. [165] Makedonya 1994 yılında "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni" onayladı. Ancak, Avrupa Konseyi'nin 2011 yılında kabul ettiği "Şiddetin Önlenmesi ve Şiddetle Mücadeleye İlişkin İstanbul Sözleşmesi'ne" henüz imza koymadı.

Makedonya cinsiyet eşitliğini geliştirmek adına çeşitli yasalar çıkardı ve uluslararası anlaşmalara imza attı. Kadın ve Erkek Fırsat Eşitliği Kanunu, kamu kurumlarını, kadınlar ve erkekler için eşit haklar ve fırsatlar sağlamaya ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmak için belirli önlemler almaya ve bu hedefe yönelik stratejiler geliştirmeye mecbur kılmaktadır. Önemli yasal değişikliklere rağmen, cinsiyet eşitsizliği kamusal alanda tamamen ortadan kaldırılamamıştır. Örneğin kadınlar kamuda istihdam edilen toplam nüfusun sadece yüzde 39,5'ini oluşturuyorlar. Diğer yandan saat ücreti başına erkeklerden yüzde 17,9 daha az kazanıyorlar. Ayrıca kadınlar ülkenin ekonomik olarak faal olmayan nüfusunun yüzde 64,2'sini oluşturuyorlar.

Makedonya'daki kadınlar aile içi ve cinsiyete dayalı şiddetten ciddi anlamda etkilenmektedirler. Aile içi şiddet mağdurlarının yüzde 82'si kadınlardır. Aile içi şiddet mahkûmiyetlerinin yüzde 93'ü erkeklerin payına düşmektedir. Şiddet konusunda daha fazla araştırma yapılmaya ve güncel verilere ihtiyaç duyulmaktadır.

---

[164]Kurumsal Gelişim Merkez (CIRA), Yıl 2017, ss.1-18 http://ldastruga.org/pdf/I strazuvanje Ekonomsko ZajaknuvanjeZeniteMKD .pdf, Erişim Tarihi 16.04.2020.

[165] https://eca.unwomen.org/en, Erişim Tarihi 16.04.2020.

Makedonya'da 2006 yılında açılan Birleşmiş Milletler Kadınları Proje Ofisi hem erkekler hem de kadınlara yardımcı olmaya çalışıyor. Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadınların güçlenmelerini teşvik etmek adına Makedonya'daki Birleşmiş Milletler Kadınları, aşağıdaki konularda inisiyatiflere ve projelere yer vermektedir. Bunlar; liderlik, siyasi katılım, kadına yönelik şiddete son verme, ulusal planlama ve bütçeleme gibi konulardır.[166]

Birleşmiş Milletler Kadınları, hükümet ve sivil toplum örgütlerine, İstanbul Sözleşmesi ve Pekin Eylem Platformu kapsamındaki yükümlülüklerine uymaları ve uluslararası cinsiyet eşitliği konusundaki taahhütlerini yerine getirmelerine, destek vermektedir. Birleşmiş Milletler Kadınları, kadınların liderliğini güçlendirme, yerel düzeyde seçilmiş kadın politikacıların sayısını artırma, cinsiyet ayrımcılığına karşı mücadele bağlamındaki ulusal çabaları desteklemektedir. Kadınlara yönelik şiddeti sona erdiren lider kuruluş olan Birleşmiş Milletler Kadınları, aile içi şiddeti önleme, mağdurları koruma ve cinsiyete dayalı şiddet konusunda toplumsal farkındalığı artırmaya çalışan hükümet ve sivil toplum örgütlerinin çabalarını desteklemektedir. [167]

Birleşmiş Milletler Kadınları, Makedonya'daki ulusal eşitlik ve cinsiyet açısından duyarlı bütçelemeyi ve kadınların politika yapımı ile bütünleşebilmeleri için hükümet dışı aktörleri ve yerel yönetimleri desteklemektir. Ulusal planlar, politikalar, kurumlar ve bütçeler, hükümetlerin kadınlara yönelik taahhütlerini toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde uygulamaya dönüştürdükleri yerdir. Cinsiyete duyarlı bütçeleme, cinsiyete dayalı finansman açıklarını kapsamlı bir şekilde değerlendiren ve bunları kapatmak için eylemleri belirleyen yenilikçi bir kamu politikası aracı olarak hizmet görmektedir. Söz konusu kurum cinsiyet eşitliğine ve kadınların güçlendirilmesine yönelik ulusal taahhütlerin finanse edilmesini sağlamak amacıyla hükümet bütçelerini analiz ederek cinsiyet ayrımcılığını önlemeye gayret etmektedir.[168]

---

[166] https://eca.unwomen.org/en/where-we-are/north-macedonia, Erişim Tarihi 16.04.2020.
[167] https://eca.unwomen.org/en/where-we-are/north-macedonia, Erişim Tarihi 16.04.2020.
[168]https://eca.unwomen.org/en/where-we-are/north-macedonia/national-planning-and-budgeting, Erişim Tarihi 16.04.2020.

Makedonya ve Güney Doğu Avrupa ülkeleri Avrupa Birliği'ne girmeyi dış politika hedefi haline getirdiklerinden mevcut yasaları gözden geçirerek veya yenilerini oluşturarak cinsiyet eşitliğini sağlamaya çalıştılar. Bu bağlamda özellikle kamu politikalarında hesap verilebilirlik ve şeffaflığı sağlama ve cinsiyete duyarlı bütçeleme yapmak büyük önem kazanmaktadır. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliği eylem planı (2013-2016); bütçeleme stratejisi (2012-2017); toplumsal cinsiyet eşitliği stratejisi (2013-2020) Makedonya'da cinsiyet eşitliğini sağlama yönünde önemli kilometre taşları oluşturmuşlardır. Avusturya Kalkınma İşbirliği Ajansı ve İsviçre Kalkınma ve İşbirliği Ajansı bu projeleri desteklemektedir. Makedonya'daki Birleşmiş Milletler Kadınları, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığını desteklemek suretiyle projelerin ulusal düzeyde kabul görmesine ve yürütülmesine imkân sağlamaktadır.

Birleşmiş Milletler Kadınları, 2012 yılında Makedonya Hükümeti'ne cinsiyete duyarlı bütçeleme ve bakanlıklara cinsiyet analizleri yapma zorunluluğu getirmiştir. Daha sonra Makedonya Hükümeti, Haziran 2014'te cinsiyete duyarlı ulusal bütçeleme yöntemini kabul etti. Altı bakanlık, cinsiyete duyarlı bütçeleme yaptı. Bunlar; Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı şeklindedir. Birleşmiş Milletler Kadınları, yerel yönetimlerde de toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi teşvik etmek amacıyla Yerel Özyönetim Birimleri Birliği ve Güney Doğu Avrupa Yerel Yönetimler Ağı ile iş birliği yapıyor. Böylece söz konusu kurum on pilot proje kapsamında yerel yönetimlerle işbirliği yapmaktadır. Bu belediyeler; Aerodrom, Manastır, Bogovinye, Üsküp, Gjorce Petrov, Mavrovo, Rostuşe, İştip, Usturumca, Sveti Nikole ve Kalkandelen şeklinde sıralanabilir.[169]

7.2 Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu

Makedonya Cumhuriyeti ,1972 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen, kadına karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını öngören, Pekin Deklarasyonu'nu imzaladı ve Eylem Platformu'na katıldı. Bu anlaşma 1995'te

[169]https://eca.unwomen.org/en/where-we-are/north-macedonia/national-planning-and-budgeting, Erişim Tarihi 16.04.2020.

imzalandı. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu Makedonya Cumhuriyeti'nde fırsat ve cinsiyet eşitliği politikalarını oluşturmak için temel teşkil etmektedir. Makedonya, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı aracılığıyla, kadına yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması için düzenli faaliyetler yürütmektedir. Makedonya'da ilk olarak 2006 yılında kadın-erkek eşitliğini düzenleyen bir yasa çıkarıldı. Bu yasa Avrupa Birliği müktesebatına da uygun olarak oluşturuldu. Cinsiyetler arasında fırsat eşitliğini garantileyen temel hükümler, yeni yasada yer alsa da bu eşitliği sağlayan kuruluşların yükümlülüklerini yerine getirmeleri öngörülmüştür. Kanun, stratejik plan ve bütçelerin toplumsal cinsiyet perspektifinden yapılmasını destekleyen kuruluşların ve kişilerin yükümlülüklerini belirtmiştir. Yasada ayrıca kadın ve erkek fırsat eşitliğini sağlamak için bakanlıklar arası danışma ve dayanışma gruplarının oluşturulması öngörülmektedir. Cinsiyet eşitliği konusunda bakanlıklar arası faaliyet gösteren birim 2013 yılında kurulmuş olup, devlet memurları, sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri, işveren dernekleri ve uzmanlardan oluşmaktadır.[170]

Yukarıda bahsedilen söz konusu yasa cinsiyet ayrımcılığının yasaklanmasını öngörüyor ve kadınların sosyal yaşam alanlarındaki durumlarının iyileştirilmesine katkıda bulunuyor. Uygulamada yaşanan doğrudan veya dolaylı cinsiyet ayrımcılığına rağmen, İş İlişkileri Yasası, herhangi bir dalda istihdam edilen kişilerin tespitinde objektif kriterler uygulanmasını savunuyor. Bu kriterler ise, fırsat eşitliği, eşit muamele, terfide adalet, eşit maaş, ödüllendirme, işten ayrılma hakkı ve iş sözleşmesinin feshi gibi hususlardır. Bu yasa, hamile kadınların ve evlat edinen ebeveynlerin haklarını düzenler. Ayrıca iş ilanlarına istinaden yapılan başvuruların değerlendirilmesinde cinsiyet eşitliğinin sağlanması bu yasa kapsamında garanti altına alınmıştır.[171]

Makedonya Hükümeti, 2030 yılına kadar ulusal ve yerel düzeyde kalkınma önceliğini programına almıştır. Hükümetin 2017-2020 çalışma programında, kadın haklarının geliştirilmesi ve onların siyasal, ekonomik ve kamusal yaşama

[170] http://www.mtsp.gov.mk/content/word/report of Republic of Macedonia Beijing +20 ENG.doc, Erişim Tarihi.01.10.2019.
[171] http://www.mtsp.gov.mk/content/word/report of Republic of Macedonia Beijing +20 ENG.doc, Erişim Tarihi.01.10.2019.

katılımlarının teşvik edilmesine yer verilmiştir. Makedonya Hükümeti, toplumda eşitliği sağlamayı insani, sosyal, ekonomik ve kültürel hakları geliştirmeyi öncelikleri arasına almıştır. Kadına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması yönündeki çalışmalar önceliğini korumaya devam ediyor. Eşitlik Yasası, kadınlara yönelik şiddeti önlemek adına yapılan mevzuat düzenlemelerine, mağdurların daha iyi korunmalarını sağlayan programların uygulanmasına ve şiddeti önlemek ile görevli kurumların kapasitelerinin artırılmasına büyük önem vermektedir. Hükümet 2017 yılında Kadına Şiddeti Önleme ve Mücadele Sözleşmesi'ni onayladı. Bu kanun hükümlerinin başarılı bir şekilde uygulanması için bazı yönetmelikler çıkarıldı. Bu yönetmelikler; taşrada kadınların şiddetten korunmalarına yönelik tedbirlerin artırılmasını, mağdurların bedensel bütünlüklerinin korunmasını, aile içi şiddeti önlemeye yönelik alınan geçici tedbirlerin uygulanmasını ve ev içi şiddeti önlemeye yönelik geçici tedbirler alınmasını garantilemiştir.[172]

Makedonya Hükümeti, cinsiyetler arası fırsat eşitliği konusunda aşağıdaki stratejik belgeyi kabul etti. Makedonya 2008'de, bütçelemeyi toplumsal cinsiyet ile bütünleştirme sürecini başlattı. Cinsiyet hususunun bütçelemeye dahil edilmesinden önce ilkin kadın istihdamı konusunda ve sosyal yardımlar bağlamında önemli projelere ve faaliyetlere imza atıldı. Makedonya Hükümeti düzenli olarak aile içi şiddeti önlemeye yönelik adımlar atmıştır. Kadınları aile içi şiddetin kötü sonuçlarından korumak maksadıyla ulusal mevzuatta, bazı stratejik belgeler hayata geçirildi. Bir başka belge ise Aile İçi Şiddeti Önleme Stratejisi'dir. Kadına yönelik şiddetin tüm boyutları ne yazık ki ulusal strateji ile tam manasıyla ortadan kaldırılamamıştır. Ancak Ulusal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi söz konusu belgenin açıklarını kapatmaya çalışmaktadır. Diğer yandan, aile içi şiddetin yaygınlığının ve görülme sıklığının tespit edilmesi amacıyla 2009 ve 2012 yılları arasındaki dönemde çeşitli anketler yapılmıştır. Yapılan saha araştırmalarına göre, kadınlar erkeklerden yüzde 17,6 daha fazla aile içi şiddete maruz kalmaktadırlar. Herhangi bir biçimde psikolojik şiddete maruz kalanlar,

[172]https://www.unece.org/fileadmin/DAM/Gender/Beijing_20/Republic_of_North_Macedonia.pdf, Erişim Tarihi 22.04.2020.

nüfusun üçte birinden (yüzde 36,8) daha fazlasını oluştururlarken, fiziksel ve cinsel şiddetin yaygınlık derecesi konunun hassasiyeti nedeniyle ölçülememiştir.[173]

Etnik azınlıklara mensup ve kırsal alanlarda yaşayan kadınlar, işgücü piyasasında istihdam edilebilirler. Bu konuyla ilgili birçok proje uygulamaya sokulmuştur. Bu bağlamda marjinal kadın gruplarının önemi vardır. Örneğin bu şekilde kadınlar tarımsal işletmelerde istihdam edildi. Kadın ve kız çocuklarına yönelik şiddetin ortadan kaldırılması, önlenmesi ve bunlarla mücadele için, Avrupa Konseyi Sözleşmesi'nin onaylamasından sonra, 2018-2023 dönemini kapsayan bir yasa tasarısı hazırlandı. Bu tasarı kapsamında cinsiyete dayalı şiddeti önlemek için, Ceza Kanunu'nda değişiklik yapma gündeme gelmiştir. Hükümet, Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ne uygun bir şekilde aile içi şiddet mağdurlarına adli destek vermeyi taahhüt etmiştir.[174]

Araştırmalar kadına yönelik şiddet olasılığını artıran en önemli faktörlerin yaş, eğitim durumu, evde yaşayan çocuk sayısı ve yaşanan yer (kentsel veya kırsal alan) gibi hususlar olduğunu doğruladı. Şiddet yaşayan kadınların çoğu işsiz (toplamda yüzde 80) iken, şiddete maruz kalan çalışanların oranı ise yaklaşık yüzde 20 civarındadır. Ayrıca düşük eğitim seviyesine sahip kadın katılımcıların neredeyse yüzde 80'i, evlerinde şiddet gördüklerini belirtmişlerdir. Aile içi şiddete etnisite temelinde bakıldığında, Makedonların ve Sırpların diğer etnik gruplara mensup kadınlara göre aile içi şiddete maruz kalma oranlarının daha düşük olduğu görülmektedir. Örneğin, Roman kadınların aile içi şiddete maruz kalma oranları yüzde 72,2'dir.[175]

Makedonya'da, aile içi şiddetin önlenmesi, amacıyla, kapsamlı ve verimli bir sistem kuruldu. Bu yönde birçok adım atıldı. Sözgelimi Ulusal Koordinasyon Birimi'nin ve Aile İçi Şiddet Vakalarına İlişkin Ortak Protokol'ün kabulü önemli kilometre taşları olmuştur. Aile içi şiddet mağdurlarını korumak için, danışma

[173]Makedonya Cumhuriyeti Hükümet Raporu, Yıl 1995ss.1-76 http://www.mtsp.gov.mk/ content/word/report of Republic of Macedonia Beijing +20 ENG.doc, Erişim Tarihi 01.10.2019.
[174] Makedonya Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı, Yıl 2015, ss.1-30https://www. unece .org/fileadmin/DAM/Gender/ documents/Beijing%2B15/report_ of_Republic_ of_ Macedonia_ Beijing __20_ENG_full_report.pdf, Erişim Tarihi 22.04.2020.
[175]Makedonya Cumhuriyeti Hükümet Raporu, Yıl 1995ss.1-76, http://www.mtsp.gov.mk/ content/word/report of Republic of Macedonia Beijing +20 ENG.doc, Erişim Tarihi 01.10.2019.

birimleri açılması, failler için bir danışma birimi ve aile içi şiddet mağdurları barınma merkezlerinin kurulması gibi eylemler bu doğrultuda atılmış önemli adımlardır. Şiddet mağdurlarına hukuki destek sağlanmıştır. Bu yardımlar çerçevesinde çeşitli sivil toplum kuruluşları sekiz yüz altmış iki şiddet mağduru kadına ücretsiz hukuki yardım sağlamıştır. Ayrıca, bunların iki yüz otuzu ise mahkemede temsil edildi. Ek olarak, Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı ile işbirliği sonucunda, aile içi şiddet mağduru kadınlara ekonomik özgürlüklerini kazandıracak girişimlerde bulunulmuştur.[176]

Aile içi şiddet konusunda farkındalık yaratmak amacıyla üç ulusal kampanya düzenlendi. Böylece kamuoyunun duyarlılığı artırılmaya ve yetkili makamların şiddeti önleme yönünde adımlar atmaları sağlanmaya çalışıldı. Son zamanlarda kaydedilen verilere göre, Makedonya'da aile içi şiddet olaylarında artış eğilimi görüldü. İçişleri Bakanlığı verilerine göre 2009 yılında dört bin otuz dört aile içi şiddet vakası kaydedildi. 2011 yılında ise bu rakam artarak dört bin altı yüz dokuza çıkmıştır. İstatistiksel verilere göre, araştırma döneminde aile içi şiddet faillerinin yüzde 93'ü erkek, mağdurların ise, yüzde 82'si kadındır. Tüm aile içi şiddet vakalarında kadın faillerin oranı yüzde 4'tür. Şiddet uygulayanların ise yüzde 65'i eski eşlerdir.[177]

7.3 Makedonya Avrupa Kadın Lobisi

Avrupa Birliği bünyesindeki kadın örgütlerinin dâhil olduğu Avrupa Kadın Lobisi, 2000 yılında hayata geçirildi. Bu lobide yirmi yedi Avrupa Birliği üyesi ve üç aday ülke Hırvatistan, Makedonya ve Türkiye bulunmaktadır. Genel Sekreterliği Brüksel'de bulunan bu örgüt, Avrupa Birliği kurumları ve sivil toplum örgütleriyle birlikte çalışır. Kadına yönelik şiddete ilişkin küresel bir bakış açısı geliştirmek ve önlemek bu örgütün önceliklerindendir. Bu örgüt ayrıca, ulusal düzeyde kadına yönelik şiddetin engellenmesi ve kadınlara iyi bir korunma sağlanmasına yönelik stratejiler belirler. Avrupa Kadın Lobisi'nin Makedonya şubesi ise, 29 Mart 2004 tarihinde, Sveti Nikole tarafından kuruldu. Makedonya Kadın Lobisi'nin varlık

[176]Makedonya Cumhuriyeti Hükümet Raporu, Yıl 1995ss.1-76, http://www.mtsp.gov.mk/ content/word/report of Republic of Macedonia Beijing +20 ENG.doc, Erişim Tarihi 01.10.2019.
[177]Makedonya Cumhuriyeti Hükümet Raporu, Yıl 1995ss.1-76 http://www.mtsp.gov.mk/ content/word/report of Republic of Macedonia Beijing +20 ENG.doc, Erişim Tarihi 01.10.2019.

nedeni, kadınların politikaya girişlerini desteklemek, onların özgüvenlerini artırmak, siyasal ve kamusal hayata katılımlarını teşvik etmektir. Makedonya Kadın Lobisi'ne, kadın siyasetçiler, sivil toplum kuruluşu temsilcileri, sendika üyeleri ve iş adamları katılabilmektedir. Makedonya Kadın Lobisi'nin çalışmaları neticesinde kadınların parlamentoda en az yüzde 30 oranında temsil edilmeleri amacıyla bir yasa çıkarılmıştır. Siyasi partiler bu yasaya riayet ettikleri için sonuç olarak günümüzde Makedonya Parlamentosu'nda kırk altı kadın milletvekili görev yapmaktadır. [178]

Kadınların siyasette ve kamusal hayatta karar alma mekanizmalarında yer almaları ve bu yöndeki mevzuatın iyileştirilmesi hususunda Avrupa Kadın Lobisi'nin önemli katkıları oldu. Avrupa Kadın Lobisi bu yönde somut program ve projeler gerçekleştirdi. Bunlar; ulusal cinsiyet eşitliği stratejisi, cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık kampanyası, aday listelerinde daha fazla kadına yer verilmesine yönelik kampanya, farklı alanlarda kadın haklarının korunması kampanyası ve yasal düzenlemelerin cinsiyetçi bakış açısından çözümlenmesi şeklinde dile getirilebilir. Bu faaliyetlerden elde edilen çıktılar ise şunlardır: Kadın sivil toplum kuruluşları yerel seçimler için projeler hazırladı. Sivil toplum kuruluşları birbirlerinin ne yapacaklarını bildikleri taktirde ittifak oluşturabilirler. Belediye Meclislerine yüz altmış bir kadın seçildi. Daha önceleri de üç kadın belediye başkanı seçildi. Bunların haricinde kadınlar siyasi ve kamusal hayata katılım açısından bilinçlendirildi ve siyasi partilere katılmaları ve adaylıkları desteklendi. Ayrıca kırsal kesimdeki kadın seçmenler oy kullanma hakları konusunda bilgilendirildiler.[179]

Farklı etnik, dini ve siyasi geçmişe sahip olan kadınlar, "Kadınlar neden olmasın" sloganı altında siyasal arenada ilk kez 2006 yılında işbirliği yapmışlardır. Siyasi partiler her üç adaydan birisinin kadın olması gerektiğini kabul ettiler. Kadın Lobisi son olarak, on siyasi partinin içinde kadın grupları organize ettiler. Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Birimi, ülkedeki cinsiyet politikasının güçlenmesine katkı sağladı. Kadın lobisinin faaliyetleri sonucunda Devlet İstatistik Enstitüsü'nde cinsiyeti dikkate alan istatistikler

[178] Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, Yıl 2000, ss.1-18 https://www. un.org/womenwatch/ daw/Review/ responses/TFYR-OF -MACEDONIA-English.pdf, Erişim Tarihi 20.04.2020.
[179] Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, Yıl 2000, ss.1-18 https://www. un.org/womenwatch/ daw/Review/ responses/TFYR-OF -MACEDONIA-English.pdf, Erişim Tarihi 20.04.2020.

oluşturuldu. Ayrıca ilk kez resmi devlet organları tarafından cinsiyet verileri içeren bir broşür yayımlandı. Bu lobi, kadınların teşvik edilmesi ve desteklenmesi yoluyla ekonomik olarak güçlenmelerini sağlayarak, insan hakları alanında (aile içi şiddet, insan ticareti vb.) hukuki çözümler üretti. [180]

7.4 Makedonya Cumhuriyeti Helsinki İnsan Hakları Komitesi

Makedonya Cumhuriyeti'nde Helsinki İnsan Hakları Komitesi 1994 yılında kuruldu. Bu oluşum söz konusu tarihten itibaren insan haklarının ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesine çalışıyor. Örgütün temel amacı insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasıdır. Helsinki İnsan Hakları Komitesi ülkede bireylere haklarını kullanma hususunda yasal ve psikolojik destek vermektedir. Ayrıca, yardıma muhtaç olan insanlara ücretsiz barınak sağlamaktadır. Bu komitenin amaçlarından birisi de kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi ve Makedonya Cumhuriyeti'nin bu konuda bulunmuş olduğu tüm taahhütlerini yerine getirmesine nezaret etmektedir. Bunların haricinde kadınlarının korunmasına ilişkin yasal çerçevenin oluşturulmasına ve mevcut sorunların ele alınmasına katkı sağlamaya çalışmaktadır.

Helsinki Komitesi, kadınlara ayrıca ücretsiz adli yardım sağlıyor. Yetkililer vatandaşlarla doğrudan iletişime geçerek, onlara ihtiyaç duydukları taktirde ücretsiz adli yardım alabileceklerini anlatıyorlar. Helsinki Komitesi ayrıca yürütmüş olduğu projeler doğrultusunda engellilere, aile içi şiddet mağdurlarına, işsizlere, azınlıklara ve kırsal alanlarda yaşayan kadınlara hizmet sunuyor. Ayrıca, şiddet gören kadınlar için özel yaşam alanları oluşturulmasına yardım etmektedir. Bu bağlamda, kaliteli destek ve koruma hizmetleri sunuyor. Bu kurum, gizliliğe riayet, takdir yetkisi, ayrımcılık yapmama ve duygudaşlık ilkeleri mucibince çalışmaktadır. Her hizmet biriminde, bir psikolog ve sosyal hizmet uzmanı ile birlikte konaklama, yiyecek, ilaç ve bürokratik

[180]Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, Yıl 2000, ss.1-18 https://www. un.org/womenwatch/ daw/Review/ responses/TFYR-OF -MACEDONIA-English.pdf, Erişim Tarihi 20.04.2020.

hizmetler veriyor. Eve sığınan kadınlar yaratıcı atölyelere, eğitim programlarına spor ve eğlence etkinliklerine katılmaktadırlar.[181]

7.5 Açık Toplum Vakfı

Açık Toplum Vakfı Genel Sekreterliği Brüksel'de bulunan Avrupa Birliği kurumları ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte çalışır. Yüz yirmiden fazla ülkede, ulusal ve bölgesel düzeylerde faaliyet gösteren Açık Toplum Vakfı, her yıl çok sayıda projeyi desteklemektedir. Amacı, kadına yönelik şiddeti önlemek maksadıyla küresel bir katkı sağlamaktır. Kadın haklarıyla alâkalı acil konuların belirlenmesinde ve ulusal düzeyde kadına yönelik şiddetle mücadelede önemli bir rol oynar. Ayrıca, bu vakıf kadınların korunmasına ve toplumdaki rollerinin yükselmesine yönelik stratejiler belirler.[182]

7.6 Makedon Kadın Hakları Merkezi

Makedon Kadın Hakları Merkezi (2001), şiddet ve ayrımcılık mağduru olan ve ücretsiz avukatlık hizmeti almak isteyen kadınlara yardım ediyor. Bu merkezin amacı, insan ve kadın haklarına saygının gerçekleşmesine ve cinsiyet eşitliğinin, Makedon toplumunda yeniden tesis edilmesine yardımcı olmaktır. Diğer bir ifadeyle kadınlara yönelik ayrımcılığa son verilmesi ve Makedon toplumunda kadına yönelik şiddetin tamamen ortadan kaldırılması yoluyla kadın haklarının güvence altına alınması bu merkezin öncelikleri arasındadır. Kısaca söylenecek olursa bu merkezin faaliyet alanı kadın haklarının korunması ve geliştirilmesidir.[183]

Bu kurum bünyesinde bir de barınma merkezi bulunmaktadır. Bu merkezin faaliyetleri aşağıdaki konulara odaklanmıştır: Bunlar; Aile İçi Şiddet, Cinsel Taciz, Üreme Sağlığı, Kadın ve İnsan Hakları Programları ve Kadınlara yönelik Ekonomik

[181] http://lgbti.mk/, Erişim Tarihi 20.04.2020.
[182] https://www.opensocietyfoundations.org/who-we-are, Erişim Tarihi 20.04.2020.
[183]https://www.developmentaid.org/#!/organizations/view/89181/mwrc-macedonian-womens-rights-centre-shelter-centre, Erişim Tarihi 20.04.2020.

Kalkınma Programı şeklindedir. Bu merkez şiddet ve ayrımcılık mağduru olan kadınlara ücretsiz avukatlık hizmeti vermektedir. Ayrıca, insan haklarının korunması Makedonya hukuk sisteminin bir parçası olan bu merkez için büyük bir öneme sahiptir.[184]

7.7 Kadın Yasal Koruma Projesi

Kadın Yasal Koruma Projesi, Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Gelişim Ofisi tarafından desteklenmektedir. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Komitesi'nin yaptığı bazı gözlem ve öneriler kadınlara yasal koruma sağlanmasının önemine işaret etmektedir. Bunlardan başka, Birleşmiş Milletler Komitesi, devletin şiddet mağduru olan kadınları korumaya yönelik almış olduğu düzenlemeler ve kararlar hakkında yazılı bilgi vermesini talep etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Gelişim Ofisi, yüzde 21'i kadın olmak üzere bin sekiz yüzden fazla eleman istihdam ediyor. Bu kurum Makedonya ile uzun vadeli işbirliğinin bir parçası olarak enerji sektöründe cinsiyet eşitliğini artırma taahhüdünde bulunuyor. Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Gelişim Ofisi kadınların ekonomik fırsatlarını artırmak, cinsiyet eşitliğini geliştirmek ve iş performanslarını yükseltmek gibi hedefler izlemektedir. Ayrıca, kadınlara koçluk ve mesleki performanslarını artırmaya yönelik hizmetler sunmaya çalışmaktadır.[185]

Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Gelişim Ofisi, yasal teşviklerin yanı sıra 2013 yılında aile içi şiddeti önlemeye ilişkin geçici koruma tedbirleri kapsamında mahkeme sürecinin takibini başlattı. Örneğin, on aylık bir sürede, aile içi şiddetten korunma önlemleri kapsamında Manastır, Kumanovo, İştip, Struga, Köprülü, Radoviş, Delçevo, Debre, Gostivar ve Kalkandelen gibi şehirlerde seksen dört dava / yüz altmış sekiz duruşma takip edildi.[186]

Makedonya'da tecavüz ve aile içi şiddet önemli bir sorun olarak göze çarpmaktadır. Şiddet herhangi bir cinsiyet ayrımı gözetmeksizin yasa dışıdır. Tecavüz

[184]https://www.developmentaid.org/#!/organizations/view/89181/mwrc-macedonian-womens-rights-centre-shelter-centre, Erişim Tarihi 20.04.2020.
[185] https://www.usaid.gov/mk/north-macedonia/private-sector-growth, Erişim Tarihi 20.04.2020.
[186]http://www.esem.org.mk/en/index.php/latest-publications/11-results-of-our-work/819-usaid-s-women-s-legal-protection-project.html, Erişim Tarihi 02.10.2019.

fiillerine bir yıldan on beş yıla kadar hapis cezası verilmektedir. Ancak Makedonya'da bu yasaların tam anlamıyla uygulanamadığı görülmektedir. Bu yüzden şiddet toplumda yaygın bir sorun olarak varlığını devam ettiriyor. Makedonya Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı, 2019 yılında Ocak-Haziran ayları arasında beş yüz yetmiş ikisi kadın, yüz altmışı erkek ve yetmiş beşi çocuk olmak üzere sekiz yüz yedi aile içi şiddet kurbanı olduğunu tespit etmiştir. Bu kadınlardan altısı cinsel istismar kurbanı oldu. Makedonya Hükümeti sivil toplum örgütleri ile işbirliğine gitmek suretiyle aile içi şiddet kurbanlarına yönelik bir kriz merkezini finanse etmektedir. Örneğin bu merkezde 2018 yılında 126 kurbanı ağırladılar. Ulusal bir sivil toplum kuruluşu kurbanlar için geçici barınma sağlayan Makedonca ve Arnavutça bir destek hattını açmanın yanı sıra, aile içi şiddet mağdurlarına yönelik iki kriz merkezi hayata geçirdi. Makedonya'da cinsel taciz yasa koyucu tarafından men edilmiştir. Bu bağlamda özellikle işyerlerinde cinsel taciz üç aydan üç yıla kadar hapis cezasına çarptırılır. Hükümet, kadın hakları aktivistleri ile işbirliği yaparak toplumda cinsel tacizin normalleşmesini önlemeye yönelik yeni bir toplumsal hareket meydana getirdi. İşyerlerinde cinsel tacize uğrayanlar genellikle kadınlardır. Ancak kadınlar genellikle işlerini kaybetmek korkusu yüzünden bu eylemlere karşı dava açmamaktadırlar.[187]

Makedonya Parlamentosu toplumda cinsiyet ayrımcılığını önlemek amacıyla bir yasa kabul etti. Makedon Genç Avukatlar Birliği ve Ayrımcılıkla Mücadele Komisyonu kadın sporculara karşı ayrımcılık yapıldığı yönünde şikayetler aldı. Komisyon, ayrımcılığın olduğunu tespit etti ve bunun üzerine tüm spor federasyonlarından mevzuatlarını ayrımcılıkla mücadeleye uygun hale getirmeleri istendi. Makedon Genç Avukatlar Birliği, hamile kadınlara karşı işyerlerinde ayrımcılık yapıldığı yönünde şikayetler aldı.[188]

Makedonya'da yasal evlilik için asgari yaş on sekizdir. Şayet bir mahkeme, on altı ve on sekiz yaşları arasındaki bir kimseyi zihinsel ve fiziksel olarak evliliğe uygun bulursa evlilik gerçekleşebilir. Akıl baliğ olmayan gençlerin evlendirilmesine

[187]https://www.state.gov/reports/2019-country-reports-on-human-rights-practices/north-macedonia/, Erişim Tarihi29.04.2020.
[188]https://www.globaldetentionproject.org/joint-submission-to-the-european-committee-for-the-prevention-of-torture-north-macedonia, Erişim Tarihi29.04.2020.

özellikle Roman kadınlarda ve Arnavutlarda rastlanmaktadır. Reşit olmayan anneler hakkında ise Makedonya'da hiçbir resmi istatistik yer almamaktadır.[189]

[189]https://www.state.gov/reports/2019-country-reports-on-human-rights-practices/north-macedonia/, Erişim Tarihi29.04.2020.

8 SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kadınların toplum hayatında bir yerlere gelmeleri ve tutunmaları birçok sorunu beraberinde getiriyor. Aslında, sosyal hayatta başı sıkışan bir kişi ilk olarak kadınlara koşar. Makedonlara bakıldığında toplumda geçmişten gelen bir aile ve çalışma yapısı vardır. Onlar hiçbir zaman kızların okumayacakları, erkeklerin ise okuyacakları yönünde bir açıklama yapmazlar. Erkek ve kız çocuklarını okuturlar ve eşit muamelede bulunurlar. Arnavutlar, Boşnaklar ve Türkler, Yugoslavya döneminde kafalarında yer edinen kız çocukları okutulmaz düşüncesine sarıldıklarından söz konusu yıllarda okuyan çocuklar arasında kadın doktorlara rastlanmaz. Kız çocuklarını okula göndermeyen aileler genellikle maddi imkânsızlık ya da yaşadıkları bölgelerde okul olmamasını gerekçe olarak gösterirler. Son yıllarda Türkiye Cumhuriyeti ve Makedonya Hükümeti'nin desteği ile ulaşımı zor olan yerlere okullar yaptırıldı. Makedonya Hükümeti ve Türk kurumları işbirliği yaparak bazı okulları yenilediler. Böylece çocukların kendi köylerindeki okullara gidebilmeleri sağlandı. İmkânsızlıklar ortadan kaldırılmaya başlandığı için, aileler kız çocuklarının öğrenimlerine önem vermeye başladılar. Son yirmi yılda Makedonya'da kadınların toplumsal hayata katılımları hususunda önemli gelişmeler oldu. Sivil toplum kuruluşları kadınları kamusal alandaki hakları konusunda bilinçlendiriyorlar. Örneğin kadınların el sanatlarına yönelerek dokudukları halılar dünyanın her tarafında beğeniliyor. Böylece kadınlar üretime katkıda bulunmaya çalışıyorlar.

Makedonya'da ekonomik durumun kötüye gitmesi Avrupa'ya göçü hızlandırıyor. Erkeklerin Makedonya dışına göçmen olarak çıkmaları nedeniyle kamusal alanda erkeklerin yerini kadınlar doldurmaya başladı.

Makedonya'da yaşayan Türklerin, Arnavutların ve Boşnakların gelenek ve göreneklerinde büyük benzerlikler bulunmaktadır. Makedonya Hükümeti kadın-erkek eşitliğini sağlamaya büyük gayret göstermektedir. Ancak bu alandaki tüm sorunların çözüldüğünü söylemek zordur. Kâğıt üzerinde her zaman, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı söylenmiş ve ulusal planlar uygulamaya konmuştur. Ancak bunların gerçek anlamda etkili olduğunu söylemek güçtür. Bunun sebebi ise, yeterli kamu bilinci, politik irade veya mesleki yeterliliğin bulunmamasıdır.

Kadınlar eğitim alanında da ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Bu alandaki eşitsizliğin ortadan kaldırılması için, eğitim müfredatında kadın hakları öğretilmeli ve gençler bu düşünce ile yetiştirilmelidir. Özellikle kadınların çalışma hayatına katılmalarını dolaylı olarak engelleyen faktörler ele alınıp çözüme kavuşturulmalıdır. Kadınlara muhakkak fırsat eşitliği tanınmalıdır. Her şeyden önce kamu ve özel sektörde kadınların, tüm haklarının sağlanması ve geliştirilmesi gerekir. Kadınların eğitimi ve gelişimi ülke kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Kadınların kamusal ve siyasi hayata eşit katılımı bir ülkenin demokrasisi için hayati öneme sahiptir. Geçmiş yıllarda Makedonya Cumhuriyeti kadınların siyasal hayata daha fazla katılımı için bazı ilerlemeler kaydetmiştir. Ancak yine de elde edilen sonuçlara bakıldığında bu konu üzerinde hâlâ çalışılması gerektiği anlaşılmaktadır. Kadınların yerel düzeyde temsil edilmesi söz konusu olduğunda durum farklıdır. Seçim Kanunu, her iki cinsiyetin de siyasal hayata katılımına izin vermektedir. Yasa, her iki cinsiyetin de belediye meclisinde eşit temsil edilmesini garanti eder.

Makedonya‘da yaklaşık beş yüz bin kadın yaşıyor. Kadınların dörtte biri şiddet görüyor. Eğitimsiz olan kadınlar daha çok fiziksel şiddete maruz kalıyorlar, eğitimli olanlarda ise genellikle psikolojik şiddete tesadüf edilmektedir. Aile içi şiddette uğrayan kadınlar kurumlara karşı güvensizlik beslemektedirler. Devlet ve kurumlar bu kadınları yeterince koruyamıyor. Ayrıca devlet tarafından kurulan sığınma evlerinin sayısı yeterli değildir. Kadınlar sahip oldukları haklar konusunda yeterince bilgili değildirler.

Makedonya Hükümeti kadına yönelik şiddeti önlemeyi amaçlayan Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı (1995) gibi oluşumlara destek verdi. Bu plan, Makedonya’daki kadınları her türlü şiddete karşı korumayı amaçladı. Birleşmiş Milletler kadın kuruluşları, Makedonya Hükümeti ve sivil toplum örgütleriyle birlikte çalışmaktadır. Makedonya Kadın Lobisi 2009 yılından beri, Avrupa Kadın Lobisi ile birlikte işbirliği yapmaktadır. Hükümetin, kadınları koruma ve destekleme gibi bir önceliği olsa da bu yeterli değildir. Yine de kadına yönelik şiddeti önlemeye dönük mücadele devam etmektedir.

Makedonya istatistiklerine bakıldığında cinsiyet ayrımcılığı olduğu görülmektedir. Kadınlar genellikle ücretsiz ev işleri, sağlık ve eğitim sektöründe çalışıyorlar. İşe alınacak kadınlara istihdamda genellikle evli olup olmadıkları, çocuklarının olup olmadığı ve planlarının neler olduğu yönünde sorular yöneltilmektedir. Erkeklere ise bu yönde sorular sorulmaz. Sorulsa bile bunlar aile bireyleri hakkında bilgi alınmaya yöneliktir. Kadınlarda ise bu sorularla doğum planlayıp planlamadıkları anlaşılmaya çalışılır.

İşsiz kadınların yüzde 50'si düşük gelirli ailelerde yaşıyor. Diğer taraftan, bulgular istihdam eksikliğini de ortaya koymaktadır. Kadınların iş bulma şansları erkeklere göre (çocuk yuvaları olmaması) daha kısıtlıdır.

Eğitim hayatında ilerleme kaydedilmiştir. Makedonya'daki azınlık kadınları eğitim hayatında başarılı olmuşlardır. İlerleyen yıllarda azınlık kadınları eğitim alanında daha büyük bir sıçrama yapacaklardır.

Siyaset açısından bakıldığında Makedon kadınların siyasete katılımı yüksek düzeydedir. Arnavut kadınlar da siyasette ilerleme kaydetmiş durumdadırlar. Ancak Türk ve Boşnak kadınlar sosyal hayatta kendilerini gösterseler de Arnavut hemcinsleri kadar başarılı değildirler. Siyasete katılımları oldukça düşük düzeydedir. Günümüzde Makedonya Parlamentosunda Türk ve Boşnak kadın milletvekilleri bulunmamaktadır. Fakat ileriki yıllarda milletvekili çıkarabilirler. Tüm azınlık kadınları siyasete ve kamu hizmetlerine katılım için gerçek anlamda çaba harcamalıdırlar. Bu çabalar azınlık kadınlarının özel ihtiyaçlarını da kapsamalıdır. Yaşamın her alanında hem devlet hem de özel sektör tarafından uygulanan ayrımcılık ve kadına karşı şiddet her zaman, hükümetler tarafından denetlenmelidir.

Makedonya'da azınlıklara mensup kadınların haklarının korunması konusunda güçlü bir irade geliştirilmelidir. Avrupa Birliği, Makedonya'da azınlıklara mensup kadınların haklarının geliştirilmesine destek vermelidir. Bu çalışmada "Makedonya'da Kamusal Alanda Azınlık Kadınları: Türkler, Arnavutlar ve Boşnaklar Örneği" genelden özele bir bakış açısıyla incelendi. Çok uluslu bir devlet olan Makedonya, her alanda (ekonomik, sağlık ve siyasi haklar gibi) etnik grupların mensup oldukları milletlerden ekonomik ve siyasi anlamda destek almalarını

engellemedi. Örneğin Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığının Türklere ekonomik yardım yapmasının önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. 1990'ların başında kamusal alanda başörtüsü kabul görmezken günümüzde Türk, Arnavut ve Boşnak kadınlar rahatça örtünebiliyorlar, Boşnakların Bosna-Hersek dernekleriyle ortak hareket etmesi devlet tarafından engellenmedi. Arnavutlar şu anda her yerde daha fazla etkili oluyorlar. Makedonya'da kadınlar için Avrupa Birliği standartlarına uygun yasalar kabul edildi. Bu süreçte kadın hakları ile ilgili raporlar hazırlandı ve bunlar hükümet tarafından incelendi. Raporlardaki sonuçlara bakıldığında, yasalar kadınların korunması için çıkarılsa da uygulamada yetersiz kaldıkları gözlemlendi. Kadınlar eğitim, sağlık, siyaset ve medya alanlarında hükümet tarafından sivil toplum kuruluşlarının desteği ile bilinçlendirildi ve yaşadıkları sorunlar çözüme kavuşturuldu. Özellikle Balkanlar'da bir arada yaşayan farklı kültür, din ve dillerdeki uluslarda kadın olmak, oldukça zor bir durumdur. Diğer yandan kadına şiddet hâlen önemli bir sorundur. Bu konuda alınan önlemler yeterli değildir. Hükümetin kadınlar için ulaşmaya çalıştığı eşit ücret, eşit hak ve şiddeti önlemeye yönelik çabalar sonucu değiştirmiyor. Makedonya'da siyasette, Türk ve Boşnak kadınlar Arnavut kadınlara göre geri planda kalmışlardır. Aslında sivil toplum kuruluşları ve kadın kolları hükümetten destek alarak kadınların haklarına sahip çıkmaya çalışıyorlar. Makedonya'da azınlık olan milletler sivil toplum kuruluşlarının destekleriyle çalışmalarını sürdürüyorlar. Örneğin kadın dernekleri hükümetin desteği ile Makedonya Cumhuriyeti'ndeki dört temel mahkemede aile içi şiddete karşı açılan davalara eşlik etmektedirler. Sivil toplum kuruluşları "Marjinal Toplulukların Sağlık ve Cinsel Hakları Koalisyonu" işbirliğinde, Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Gelişim Ofisini de yanlarına alarak şiddet mağduru kadınların yasal ve adli haklarını korumak amacıyla, 2014 yılında "Kadınları Yasal Koruma Projesi'ni" başlatmışlardır. Amaçları kadın haklarının korunması için yasal çerçevenin iyileştirilmesi ve sivil toplum kuruluşları tarafından ayrımcılık ve şiddet mağduru kadınlara daha etkili yasal yardım sağlanmasıdır.

9 KAYNAKÇA

9.1 Birincil Kaynaklar

Boşnak Uluslararası İş birliği Danışmanı Leyla Kargoviç ile 20.06.2019 tarihinde Üsküp'te tarihinde görüşme.

Çako Furkan, Makedonya-Yunanistan ilişkilerinde isim sorunu: Güncel Değerlendirmeler, Konferans, 26.11.2018.

Derya Derneği Başkanı Suzana Musli ile 21.06.2019 tarihinde Üsküp'te yapılan görüşme.

Dostluk Derneği Başkanı Dirita Karahasan ile 21.06.2019 tarihinde Üsküp'te yapılan görüşme.

Gümüş Burak, Feminist Bürokrasi Kuramları, Der. A. Baran. Dural Siyaset Biliminde Kuram-Yöntem-Güncel Yaklaşımlar2, Paradigma Kitapevi Yayınları, İstanbul,Eylül 2013,s.83-85.

Giesen Bernhard, Kollektive Identität. Die Intellektuellen und die Nation 2. Frankfurt: Suhrkamp1999b. Burak Gümüş, Marjinal gruplar,1999 s.36-37.

Işık Derneği Başkanı Zinnet Bilaloğlu ile 21.06.2019 tarihinde Üsküp'te yapılan görüşme.

Kalkandelen Arnavut Üniversitesinde Öğrencisi Ayşe Elif Kolasınoç ile 19.06.2019 tarihinde Üsküp'te yapılan görüşme.

Macionis John J., Sosyoloji,Çeviri Editörü:Vildan Akan,Nobel Akademik Yayıncılık,Eylül2012 s.689,, s.328-329.

Makedonya Devlet Radyo Televizyonda Gazeteci ve sunucusu Seyhan Yakubi ile 20.06.2019 tarihinde Üsküp'te yapılan görüşme.

Marden Charles F., Minorities in Amerikan Society, s.26-44,1952, (Çev:Erhan Atiker).

Makedonya Türk Kadını Teşkilatı Genel Başkanı Semiha Saraç ile 16.02.2019 tarihinde Edirne'de 16 Şubat Mirasımızın İzinde 1. Balkan –Türk Kadın Çalıştayı'nda yapılan görüşme.

Matüsiteb Derneği Başkanı Emin Hüsrev ile 20.06.2019 tarihinde Üsküp'te yapılan görüşme

Oran Baskın, Türkiye'de Azınlıklar, iletişim Yayınları, İstanbul,2015, s.26-31.

Rriznoviç Selma, Edu Nisa ve Legis Sivil Toplum Kuruluşlarında çalışıyor, 20.06.2019 tarihinde Üsküp'te görüşme.

Türk Demokrat Partisinden Belediye meclis üyesi Gülşen Nuhi ile 21.06.2019 tarihinde Kalkandelen'de yapılan görüşme.

Türk Demokratik Partisi Genel Başkan yardımcısı ve aynı zamanda Kadın Kolları Genel Başkanı Şasine Kasami ile 20.06.2019 tarihinde Üsküp'te yapılan görüşme.

Türkdoğan Orhan, Etnik Gruplar ve Azınlıklar, Timaş Yayınları, İstanbul, 1 Oca 1997-587 s.20.

Türk Fahri, Makedonya'da Türk Sivil Toplum Örgütleri: Türkçe Öğretimi ve Temel Sorunlar Bağlamında Bir İrdeleme, Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi, Haziran 2019 Cilt:10 Sayı: 2, https://www.esbadergisi.com/index.php/tr/sayilar/sutun-d-tr/sayi-19, Erişim Tarihi 09.05.2019.

Türk Fahri ve Christoph Giesel, Makedonya Türkleri ve Türkçe, Fahri Türk (Der.), Balkanlarda Yaşayan Türk Azınlıkları ve Türkçeye Yönelik Dil politikaları, Astana yayınları, Ankara2016, ss.129-177.

Üsküp Aile Hekimi Selam Semiha ile 19.06.2019 tarihinde Üsküp'te yapılan görüşme.

Weber Max, Ekonomi Toplum, Yarın yayınları, İstanbul , 2012,s. 792, 1. Cilt, s.509

Wiehn, Erhard Roy: Soziale Randgruppen. Mechanismen der Absonderung. In: Becker,Georg E.; Coburn-Staege, Ursula (Hg.): Pädagogik gegen

Fremdenfeindlichkeit, Rassismus und Gewalt. Mut und Engagement in der Schule. Weinheim, Basel: Beltz 1994.

Vizyon Derneği Başkanı Nilüfer Sali ile 20.06.2019 tarihinde Üsküp'te yapılan görüşme.

9.2 İkincil Kaynaklar

Arif Ayfer yüksek lisans tezi, Makedonya Cumhuriyeti'nin azınlık politikası ve eğitime etkisi, Yıl2008, ss.1-46 https:// tez.yok.gov.tr/ UlusalTez Merkezi/ tezSorgu SonucYeni.jsp, Erişim Tarihi 10.09.2019.

Avrupa Yerel Yaşamda Kadın – Erkek Eşitliği Şartı, Yıl Mayıs 2006, ss.1-23https://www.ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/charte_egalite_tr.pdf, Erişim Tarihi 01 . 01.2020.

Bir eşitlik arayışı: Türkiye'de azınlıklar, Yıl 2007, ss.1-48https:// minorityrights.org/ wp-content/uploads/old-site-downloads/download-738-.pdf, Erişim Tarihi 11.08.2019.

Çayırlı Necati, Makedonya Türk Kimliği Bağlamında Makedonya'daki Türk Sivil Toplum Kuruluşları, Yıl2015, ss. 163, Erişim Tarihi 26.03.2019.

Çayırlı Necati, Makedonya'daki Türk Kimliğinin ve Kültürünün Korunmasında Etkin Sivil Toplum Kuruluşları, Yıl 09 Mayıs 2011 ss.1-28, http://www.balturk.org.tr/ Makedonyadaki-turk-kimligininkulturunun-korunmasinda-etkin-sivil-toplum-kuruluslari/ , Erişim Tarihi 26.03.2019.

Çelik Nuriye, Max Weber'de Etnisite Kavramı, Sosyoloji Dergisi, Yıl2013, Sayı 29, ss.1-34. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/593889, Erişim Tarihi 25.01.2020.

Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, Yıl 2000, ss.1-18 https://www. un.org/womenwatch/ daw/Review/ responses/TFYR-OF -MACEDONIA-English.pdf,, Erişim Tarihi 20.04.2020.

İşgücü Piyasasında Kadınlar ve Karşılaştıkları Engeller, Yıl 2002, ss.1-60, https://dergipark .org .tr/download/article-file/263795, Erişim Tarihi 11.08.2019.

İdriz Enes ve Uysal Enver, Üsküp'te Müslümanlar: Dinî ve Etnik Kimlik Bağlamında Sosyolojik Bir İnceleme Uludağ Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi Dergisi Cilt: 18, Sayı: 1,2009,s.s591-608,https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/143718, Erişim Tarihi 26.07. 2020.

Kurumsal Gelişim Merkez (CIRA), Yıl 2017, ss.1-18 http://ldastruga.org/pdf/I strazuvanje Ekonomsko ZajaknuvanjeZeniteMKD .pdf, Erişim Tarihi 16.04.2020.

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti, Yıl 28.12.2019, ss.1-2https://www.nvosorabotka.gov.mk/sites/default/files/programa%202020.pdf, Erişim Tarihi 29.03.2020.

Kuzey Makedonya'da Kadın ve Erkek, Yıl 2019, ss.97http:// www.stat.gov. mk/Publikacii/ Gender2019.pdf, Erişim Tarihi 28.05.2020.

Makedonya Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Politika Bakanlığı, Yıl 2015, ss.1-30https://www.unece.org/fileadmin/DAM/Gender/ documents/Beijing%2B15/report_ of_Republic_ of_Macedonia_Beijing__20_ENG_full_report.pdf, Erişim Tarihi 10.09.2019.

Makedonya medya dil toplulukları, Yıl 2012, ss.1-36, https:// www.mim.org.mk/ attachments/article/ 342/ 342_sostojba_ so_mediumite_na_jazicite _na_zaednicite _v4g.pdf, Erişim Tarihi 26.05.2020.

Makedonya Cumhuriyeti Hükümet Raporu, Yıl 1995ss.1-76 http://www.mtsp.gov.mk/ content/word/report of Republic of Macedonia Beijing +20 ENG.doc, Erişim Tarihi 01.10.2019.

Makedonya Cumhuriyeti Hükümeti Ticaret ve Sosyal Siyaset Bakanlığı Doğum Günü Stratejisi 2013-2020, Yıl 2013, ss.1-38http://bcm.mk/wp-content/ uploads/ 2018/01/strategija_rodova_april.pdf, Erişim Tarihi 26.05.2020.

Medyada Doğum Ayrımcılığı, Üsküp, Temmuz 2017, ss.1- 48, https://library.fes.de/pdf-files/ bueros/ skopje/ 14049.pdf, Erişim Tarihi 13.05.2020.

Merkez Arama ve Çevre Dostu: Dilbilimler, Azınlıklar ve Peyzajlar Merkezi, Yıl 2016, ss.1-177Balkanlardahttp://www.helsinki.fi/slavicahelsingiensia/preview /sh49/ pdf/sh49.pdf, Erişim Tarihi 08.05.2020.

Neden azınlık ve yerel kadınlarda odaklanmak? Yıl 2011, ss.1-19, https:// minorityrights.org /wp-content/uploads/old-site-downloads/download-1013-Why-focus-on-minority-and-indigenous-women.pdf,Erişim Tarihi 11.08.2019.

Rapor Uygulanması Önleme Yasası ve Koruma Ayırt Etme, Yıl 2011-2018, ss.1-90 http://coalition.org.mk/wp-content/uploads/2019/07/Diskriminacija_web.pdf, Erişim Tarihi 22.03.2020.

Pehlivan Pelin Vargel,İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , Yıl 2016 ,ss. 1-31, Bahar 2017, http://acikerisim. ticaret.edu.tr/xmlui/bitstream /handle/11467 /1702 /M0 0884.pdf?sequence=1&isAllowed=y, s.510, Erişim Tarihi 29.12.2019.

Rahman Reyhan, Yüksek lisans tezi, Makedonya'da Türk Azınlık ve Makedonya-Türkiye İlişkileri, (Ankara Üniversitesi), Ankara 2012, sayfa-2, https:// tez.yok.gov.tr/ Ulusal Tez Merkezi/tezSorguSonucYeni.jsp, yazarı, Erişim Tarihi 08.12.2019.

Siyaset Küresinde Kadın Hakları- Makedonya ve Uluslararası Deneyim, Yıl 2015, ss.1-8https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2334-735X/2015/2334-735X15040 12N.pdf, Erişim Tarihi 23. 09.2019.

Stankovic Sinisa , ,23 Ocak 2014, https://mk.voanews.com/, Erişim Tarihi 23.03.2020.

Türkiye'de Irk veya Etnik Köken Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu, Yıl1 Ocak-31Temmuz2010,ss.1-189https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/ uploads/2015/ 02/24/Irk_veya_Etnik_Koken_Izleme_Raporu.pdf, Erişim Tarihi 29.12.2019.

Ural Selçuk, Tarihi Perspektif Işığında Makedonya'da Türklerin Gündelik Yaşamı, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi – Cilt: 14, Sayı: 1, Yıl Mart 2016, ss.1- 319 https:// dergipark.org.tr /tr/ download/article-file/229314, Erişim Tarihi 18.03.2020

Vatandaş Celalettin, Toplumsa L Cinsiyet V E Cinsiyet Rollerinin Algılanışı, Yıl 2011, ss1-.55 https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/100951,ss.45, Erişim Tarihi 25.01.2020.

Zuta Jehona Yazarı,Minority Rights in Macedonia - The Right to Use a Minority Language, UPPSALA Ünivesitesi ,ss.1-64, Yıl 2015, http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:8442 03/FULLTEXT01.pdf , Erişim Tarihi 07.03.2020.

https://eca.unwomen.org/en, Erişim Tarihi 16.04.2020.

https://eca.unwomen.org/en/where-we-are/north-macedonia,ErişimTarihi 16.04.2020.

https://eca.unwomen.org/en/where-we-are/north-macedonia/national-planning-and-budgeting, Erişim Tarihi 16.04.2020.

http://lgbti.mk/, Erişim Tarihi 20.04.2020.

https://www.opensocietyfoundations.org/who-we-are, Erişim Tarihi 20.04.2020.

https://www.developmentaid.org/#!/organizations/view/89181/mwrc-macedonian-womens-rights-centre-shelter-centre, Erişim Tarihi 20.04.2020.

https://www.usaid.gov/mk/north-macedonia/private-sector-growth, Erişim Tarihi 20.04.2020.

http://www.esem.org.mk/en/index.php/latest-publications/11-results-of-our-work/819-usaid-s-women-s-legal-protection-project.html, Erişim Tarihi 02.10.2019.

https://www.globaldetentionproject.org/joint-submission-to-the-european-committee-for-the-prevention-of-torture-north-macedonia, Erişim Tarihi 29.04.2020.

https://www.state.gov/reports/2019-country-reports-on-human-rights-practices/north-macedonia/, Erişim Tarihi 29.04.2020.

https://www.pravdiko.mk/zhenite-seksualnite-i-rodovite-maltsinstva-vo-makedonija-se-diskriminirani-vo-site-sferi-na-zhiveene-i-nivnite-prava-ne-se-pochituvaat/, Erişim Tarihi 27.04.2020.

http://www.mtsp.gov.mk/content/word/report of Republic of Macedonia Beijing +20 ENG.doc, Erişim Tarihi 01.10.2019.

https://www.saglikaktuel.com/saglik-ansiklopedisi-pap-smear-test-nedir--1223.htm, Erişim Tarihi 24.05.2020.

https://press24.mk/tabela-ova-se-100te-najdobri-doktori-vo-makedonija, 19.06.2019.

https://vlada.mk/node/14653?ln=en-gb, Erişim Tarihi 05.05.2020.

https://www.sobranie.mk/current-structure.nspx, Erişim Tarihi 04.05.2020.

https://www.sobranie.mk/for-the-club.nspx, Erişim Tarihi 04.05.2020.

https://www.sobranie.mk/mission.nspx, Erişim Tarihi 04.05.2020.

https://www.sobranie.mk/presidency.nspx, Erişim Tarihi 04.05.2020.

https://www.sobranie.mk/achievements.nspx, Erişim Tarihi 04.05.2020.

https://www.sobranie.mk/working-bodies-2016-2020-en-ns_article-committee-on-equal-opportunities-for-women-and-men-16-20-en.nspx, Erişim Tarihi 04.05.2020.

https://www.sobranie.mk/2016-2020-other-bodies.nspx, Erişim Tarihi 04.05.2020.

https://www.ifes.org/news/womens-political-participation-and-violence-macedonia-perspectives-election-management-bodies, Erişim Tarihi 23.09.2019.

https://www.tetovo.gov.mk/getartm.aspx?aid=242&men=13&lan=3&sub=83, Erişim Tarihi 30.08.2020.

https://www.tetovo.gov.mk/default.aspx?lan=3, Erişim Tarihi 30.08.2020.

https://borgenproject.org/poverty-in-macedonia/, Erişim Tarihi 30.08.2019.

https://www.peacewomen.org/content/macedonia-how-are-women-faring-macedonia September 12,2009, Erişim Tarihi 26.03.2019.

http://www.xinhuanet.com/english/2019-03/12/c_137887038.htm, Erişim Tarihi 03.04.2020.

https://www.akt.mk//стратегија-за-родова-еднаквост-2013-2020/, Erişim Tarihi 03.04.2020.

https://www.osce.org/skopje/100622?download=true, Erişim Tarihi 05.09.2019.

https://journals.openedition.org/revus/1149, Erişim Tarihi 07.03.2020.

https://www.tika.gov.tr/tr, Erişim Tarihi 09.05.2019.

https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=mk/node/36/submission/1058, Erişim Tarihi 09.05.2019.

https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=mk/node, Erişim Tarihi 23.03.2020.

https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=mk/node/ Erişim Tarihi 42, 27.03.2020.

https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=mk/node, Erişim Tarihi 27.03.2020.

http://www.turansam.org/makale.php?id=177 26.12.2008, Erişim Tarihi 07.05.2019.

https://www.mkd.mk/makedonija/pravata-na-pomaliot/turchinkite-denes-povekje-mu-se-posvetuvaat-na-obrazovanieto-otkolku, Erişim Tarihi 30.03.2020.

http://www.balturk.org.tr/makedonyadaki-turk-kimligininkulturunun-korunmasinda-etkin-sivil-toplum-kuruluslari/, Erişim Tarihi 03.04.2020.

http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie.aspx?rbrtxt=29, Erişim Tarihi 06.04.2020.

https://aag.org.mk/?cat=1, Erişim Tarihi 06.04.2020.

https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=mk/node/36/submission/1058, Erişim Tarihi 07.04.2020.

https://www.mkd.mk/makedonija/razno/boshnjacite-vo-makedonija-doshle-na-pat-za-turcija-ostanele-i-ostanuvaat-zasekogash, Erişim Tarihi 07.04.2020.

http://www.antiko.org.mk, Erişim Tarihi 07.04.2020.

https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=node/42, Erişim Tarihi 07.04.2020.

https://www.peacewomen.org/content/macedonia-how-are-women-faring-macedonia, Erişim Tarihi 08.12.2019.

https://www.peacewomen.org/content/macedonia-how-are-women-faring-macedonia, Erişim Tarihi 08.12.2019.

https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47002081, 25 Ocak 2019, Erişim Tarihi 08.12.2019.

https://www.tetovo.gov.mk/ Erişim Tarihi 09.05.2019.

https://www.turkcebilgi.com/azınlık, Erişim Tarihi 11.08.2019.

https://www.who.int/gender-equity-rights/understanding/gender-definition/en/, Erişim Tarihi 27.11.2019.

https://www.thoughtco.com/feminist-theory-3026624, Erişim Tarihi 27.11.2019.

https://postnauka.ru/faq/44150, Erişim Tarihi 24.11.2019.

https://meduza.io/feature/2017/03/06/stydnye-voprosy-pro-feminizm, Erişim Tarihi 24.11.2019.

https://www.unwomen.org/en/partnerships/donor-countries/top-donors/european-union, Erişim Tarihi 12.08.2019.

http://zdruzenska.org.mk/, Erişim Tarihi 26.05.2020.

https://www.vitalvoices.org/people/mersiha-smailovikj/ Erişim Tarihi 31.08.2020.

http://www.cph.mk/mk/za-nas/istorjat, Erişim Tarihi 05.11.2020.

https://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=3781,ErişimTarihi 04.09.2020.